T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

ANLAMLANDIRMA, BAŞA ÇIKMA VE KUTSALA YÖNELME BAĞLAMINDA TÜRBE ZİYARETLERİ: İSTANBUL TÜRBELERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HURİYE PEHLİVAN

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

ANLAMLANDIRMA, BAŞA ÇIKMA VE KUTSALA YÖNELME BAĞLAMINDA TÜRBE ZİYARETLERİ: İSTANBUL TÜRBELERİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HURİYE PEHLİVAN

Danışman: PROF. DR. ALİ AYTEN

Tez Savunma Jürisi
1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Ayten
2. Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu
3. Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ümit Horozcu

İSTANBUL, 2025

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Huriye Pehlivan

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Psikolojisi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali Ayten

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans Tezi – 2025

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Maneviyat, Türbe Ziyareti, Anlamlandırma, Kutsal Mekân, Başa Çıkma.

ÖZET

ANLAMLANDIRMA, BAŞA ÇIKMA VE KUTSALA YÖNELME BAĞLAMINDA TÜRBE ZİYARETLERİ: İSTANBUL TÜRBELERİ ÖRNEĞİ

Popüler dindarlığın tezahürlerinden olan türbe ziyaretleri, birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli bir yer tutmakta olup bu sebepten pek çok disiplinde araştırmaya konu olmuştur. Din psikolojisi de türbe ziyareti konusunu farklı yönleriyle ele alan disiplinlerden biridir.

Çalışmanın konusu türbe ziyaretlerinin maneviyat üzerindeki etkisidir. Bu bağlamda türbe ziyaretlerinin bireylerin manevi dünyalarında nasıl bir değişiklik oluşturduğu, manevi motivasyonlarını nasıl şekillendirdiği ve bu ziyaretlerin bireylerin ruhsal-duygusal durumlarına olan etkisi incelenmiştir. Çalışmanın temelinde maneviyat kavramı ele alınmış; özellikle maneviyatın boyutları olan anlamlandırma, başa çıkma ve kutsal ile ilişki kurma süreçleri kapsamında türbe ziyaretlerinin işlevi değerlendirilmiştir.

Tezin amacı, türbe ziyaretlerinin bireyi manevi açıdan nasıl etkilediğini, başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerinde ne gibi bir rol üstlendiği, bireyin kutsala yönelmesinde ve kutsal ile olan ilişkisinde ne gibi bir işlevinin olduğunu anlamaktır.

Tezin konusu kapsamında İstanbul'da bulunan dört türbede araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu türbeler; Aziz Mahmud Hüdâyî, Yahya Efendi, Hz. Yûşa ve Telli Baba türbeleridir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada toplam 41 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca türbelerde yapılan gözlemler de araştırmada verileri yorumlamada kullanılmıştır.

Dört bölümden oluşan çalışmada, birinci bölümde araştırmanın konusu, problemi, amacı, hedefleri, sınırlılıkları ve varsayımlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise araştırmada elde edilen veriler, oluşturulan temalar çerçevesinde yorumlanmıştır. Araştırma sonuç bölümü ile son bulmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Huriye Pehlivan

Field: Philosophy and Religious Sciences

Programme: Psychology of Religion

Supervisor: Prof. Dr. Ali Ayten

Degree Awarded and Date: Master Thesis- 2025

Key Words: Psychology of Religion, Spirituality, Shrine Visiting, Meaning Making, Holy Place, Coping.

ABSTRACT

SHRINE VISITING IN THE CONTEXT OF MEANING MAKING, COPING AND ORIENTATION TOWARDS SACRED: A STUDY ON ISTANBUL SHRİNES

As one of the manifestations of popular religiosity, shrine visits hold a significant place in Turkish culture, as in many other cultures. For this reason, they have been the subject of research in various academic disciplines. The psychology of religion is one such discipline that examines shrine visits from different perspectives.

This study focuses on the impact of shrine visits on spirituality. In this context, it explores how shrine visits influence individuals' spiritual worlds, shape their spiritual motivations, and affect their emotional and psychological states. The concept of spirituality forms the foundation of this research; the function of shrine visits is evaluated particularly within the dimensions of meaning-making, coping, and establishing a relationship with the sacred.

The aim of the thesis is to understand how shrine visits affect individuals spiritually, what role they play in coping and meaning-making processes, and how they function in the individual's orientation toward and relationship with the sacred.

The research was conducted at four shrines located in Istanbul: the shrines of Aziz Mahmud Hüdâyî,, Yahya Efendi, Hz. Yûşa, and Telli Baba. A qualitative research method was employed, and interviews were conducted with a total of 41 participants. Additionally, observations made at the shrines were used to interpret the data.

The study consists of four main chapters. The first chapter discusses the research topic, problem, aims, objectives, limitations, and assumptions. The second chapter presents the conceptual framework. The third chapter explains the research methodology. The fourth chapter analyzes and interprets the collected data within the framework of emerging themes. The study concludes with the final chapter presenting the research findings.

ÖNSÖZ

Türbe ziyaretleri, popüler dindarlığın önemli bir unsuru olarak Türk kültüründe geniş bir yer tutmakta olup bu yönüyle çeşitli disiplinlerde de araştırma konusu olmaktadır. Din psikolojisinde de türbe ziyaretlerini farklı açılardan incelemek önem arz etmektedir. Bu çalışmada da türbe ziyaretlerinin bireylerin maneviyatı üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu bağlamda türbe ziyaretlerinin bireyin anlamlandırma ve başa çıkma süreçlerine olan etkisi ve kutsala yönelmesindeki rolü derinlemesine incelenmiştir.

Araştırmada maneviyatın anlamlandırma, başa çıkma ve kutsala yönelme boyutları temel alınmış, türbe ziyaretlerinin bu süreçlerdeki işlevi değerlendirilmiştir. Nitel araştırmanın kullanıldığı bu çalışmada veriler, İstanbul'da bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî, Yahya Efendi, Hz. Yûşa ve Telli Baba Türbesi'nde yapılan gözlem ve görüşmelerle elde edilmiştir.

Bu süreçte fikirleri ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren, zorlandığım konularda bilgi ve deneyimi ile problemlerime çözüm bulan değerli danışmanım Prof. Dr. Ali Ayten'e, akademik olarak kendilerini örnek aldığım değerli hocalarım Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu'na ve Doç. Dr. Sevde Düzgüner'e, tez savunma jürimde bulunan değerli hocam Prof. Dr. Ümit Horozcu'ya, yol göstericiliği ve her zaman hissettirdiği desteğiyle bana rehber olan kıymetli hocam Prof. Dr. Yaşar Fersahoğlu'na, ilkokul birinci sınıftayken ''Ben okula gelmek istemiyorum.'' diye çırpınışlarıma rağmen beni büyük bir sevgi ve sabırla okula alıştıran ve okulu sevdiren kıymetli öğretmenim Sebahat Doğan'a, bugüne kadar benden maddi manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, eğitim hayatım boyunca beni destekleyen, her zaman arkamda duran sevgili babam, annem ve kardeşime, hayatımın pek çok noktasında bana destek olan, dostluğu ve sevgisiyle bu süreci güzelleştiren kıymetli arkadaşım Sonnur Yazkan'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Huriye Pehlivan

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR LİSTESİ viii
TABLOLAR LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ x
1. BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi **3**
1.2. Araştırmanın Amacı ve Hedefleri **4**
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları **5**
1.4. Araştırmanın Varsayımları **5**
2. BÖLÜM 7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE 7
2.1. Kutsal **7**
2.2. Maneviyat **8**
2.3. Başa Çıkma **10**
2.4. Anlam **11**
2.5. Ziyaret Fenomeni **12**
3.BÖLÜM 14
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ 14
3.1. Görüşme (Mülakat) **14**
3.2. Gözlem **15**
3.3. Çalışma Grubu **16**
3.4. Veri Toplama Süreci **17**
3.5. Veri Analizi **19**
4. BÖLÜM 20

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR 20
4.1. Katılımcıların Nitelikleri 20
4.2. Katılımcılarda Din Eğitimi 23
4.3. Katılımcılarda Maneviyat Algısı 26
4.3.1. İçsel Huzur Arayışı: Maneviyatın Ruhsal Boyutu 27
4.3.2. Maneviyatın Temsili Bir Anlam Olarak İnşası 28
4.3.3. Kutsal ile Kurulan Bağ: Maneviyat 29
4.3.4. Kişisel Deruni Bir Deneyim Olarak Maneviyat 32
4.3.5. Maneviyat Dindarlık Bütünleşmesi ve Maneviyatın Yansımaları 34
4.3.5.1. Maneviyat-Dindarlık Bütünlüğü 34
4.3.5.2 Maneviyatın Davranışsal ve Duygusal Yansımaları 36
4.4. Türbelerdeki Ritüel ve Sembollerin Manevi Etkisi 39
4.4.1. Ziyaret Sırasında Yapılan Ritüellerin Manevi Yansıması 40
4.4.2. Türbelerdeki Nesnelerin Manevi Etkisi 43
4.5. Türbe Ziyaretlerinde Kutsala Yöneliş 49
4.5.1. Kutsal ile İlişki Kurmada Türbelerin Yeri 50
4.5.2. Kutsal Mekân Deneyimi Olarak Türbe Ziyaretleri 55
4.5.3. Kutsala Yönelmede Rol Model Olarak Türbe Ziyaretleri 59
4.5.4. Manevi Boşluk Zamanlarında Kutsala Yönelme ve Türbeler 60
4.5.5. Ruhsal Durumlarda Kutsala Yönelme Olarak Türbe Ziyareti 62
4.5.6. Davet Edilme Hissi Olarak Türbe Ziyaretleri 65
4.6. Başa Çıkma Yöntemi Olarak Türbe Ziyaretleri 66
4.6.1. Türbelerdeki Dua Pratiğinin Başa Çıkmadaki Etkisi 67
4.6.2. Manevi Boşluk ile Başa Çıkmada Türbe Ziyaretleri 72
4.6.3. Hayattaki Sıkıntılar ile Başa Çıkmada Türbe Ziyaretleri 74
4.6.4. Hayatın Anlamının Keşfedilmesi Olarak Türbe Ziyaretleri 79
4.7. Ziyaret Sonrası Manevi Değişimler 81
SONUÇ 86
KAYNAKÇA 90
EKLER 96
EK1 96
MÜLAKAT FORMU 96

KISALTMALAR LİSTESİ

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

Prof.: Profesör

Dr.: Doktor

Doç.: Doçent

TDK: Türk Dil Kurumu

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

vd.: ve diğerleri

Akt.: Aktaran

K1: 1 Numaralı Katılımcı

Ör.: Örnek

bkz.: bakınız

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1: Katılımcıların Niteliklerini Gösteren Demografik Bulgular …….……..21

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 4.1: Katılımcıların Maneviyat Algısını Gösteren Temalar…….26

Şekil 4.2: "Türbe Ziyaretlerinde Kutsala Yöneliş" Temasındaki Alt Başlıklar…….……...……..49

Şekil 4.3: "Başa Çıkma Yöntemi Olarak Türbe Ziyaretleri" Temasındaki Alt Başlıklar……...……66

1. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlık var olduğundan günümüze kadar insanlar başlarına gelen olayları anlama ve anlamlandırma çabası içinde olmuşlardır. Bu anlamlandırma süreçlerinde dini ve felsefi anlayışlar insanların referans aldıkları en önemli kaynaklardan olmuştur. İnsanlar bu anlayışlarla birlikte içinde bulundukları kültürel yapıyı da dikkate alarak anlama ve anlamlandırma süreçlerini sürdürmüşlerdir.

Kültür, insan davranışları üzerinde en belirleyici unsurlardan biridir. Bu durum dini inançlar için de geçerlidir. Eski zamanlarda var olan kültürel unsurlar, insanların inandıkları dini yaşama biçimlerine etki eder. Aynı zamanda insanlar inançlarını somut tezahürler haline getirirken hayal dünyalarından da eklemeler yaparlar. Hiçbir toplum yeni bir dine ya da yeni bir kültüre uyum sağlarken eski inançlarını, değerlerini, davranışlarını ve alışkanlıklarını tamamıyla değiştiremez. Bu bağlamda türbe ziyaretleri, bu ziyaretlerle ilgili olan inançlar ve uygulamalar diğer dinlerden, daha önceden var olan kültürlerden, politeist inançlardan ve de insanların hayal dünyalarından izler taşır (Köse, Ayten 2018: 14).

Türbe kültürüne din ve ülke fark etmeksizin birçok kültürde rastlanır. Türkiye'de de türbeler oldukça yaygındır. Diyanet İşleri Başkanlığı 1996 yılında yapmış olduğu bir araştırmada Türkiye'de 1236 türbe olduğunu belirlemiştir (Kalafat 1999: 511). Günay (2003: 7) bu araştırmanın kapsamına girmeyen türbelerin de olduğunu varsayarak Türkiye'de 2000 civarında türbe olabileceğini söylemektedir. Yapılan çalışmalar, Türk halkının takriben yarısının türbe ziyareti yaptığını göstermektedir. Toprak ve Çarkoğlu'nun (2000: 47), yaptıkları çalışmada halkın %52'sinin, Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun (2009: 28), yaptığı çalışmada ise halkın %41'inin yılda en az bir defa türbe ziyareti yaptığı görülmektedir. Bu yönüyle türbe ziyaretleri incelenmeye değer bir konudur. Sadece psikoloji alanında değil, sosyoloji (bkz. Çelik 2013; Yılmaz 2012), din sosyolojisi (bkz. Ak 2012; Arıcı 2023), tarih (bkz. Bilgili 2022), edebiyat (bkz. Erdoğan 2013; Aday 2013; Kartal 2017), coğrafya (bkz. Tuzcu 2019), turizm (bkz. Gözgeç 2017; Yeşiltaş 2023) işletme (bkz. Alparslan 2016), iletişim (bkz. Erkan Çetin 2022) gibi birçok farklı alanda türbe ziyaretleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Din psikolojisinde de türbe ziyaretleri farklı yönleriyle araştırma konusu olmuştur. Tuncer'in (1996) türbe ziyaretlerini psiko-sosyal açıdan incelediği çalışması, bu alanda yapılan ilk ve orijinal çalışma

özelliğini taşımaktadır. Aynı şekilde, Altan (2007), Polat (2007), Özkan (2009) ve Çiftçi'de (2022) türbe ziyaretlerini psiko-sosyal yönden inceleyen araştırmacılardandır. Yılmaz (2009), türbe ziyaretlerinin bireyler üzerindeki etkisini incelemiştir. Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi örneği ile ziyaret fenomeni ve din arasındaki ilişkiyi inceleyen Elmacı'nın (2017) çalışmasının amacı ise türbelerin insanların manevi dünyalarında ne gibi rollerinin olduğunu anlamaya çalışmaktır. Subaşı (2018), çalışmasında psikolojik kökeni olan hastalıkların nedenlerine dair Türk kültüründeki algıyı ve bu algının türbelerden destek alma davranışını hangi açıdan etkilediğini incelemiştir. Narçın Demir (2021), yapmış olduğu çalışmada türbe ziyaretlerinin insanlara nasıl bir manevi destek sunduğunu araştırmıştır. Günay, Güngör ve Taştan (2015), türbe ziyaretlerini kutsalın tezahür şekli ve kutsal ile kurulan ilişki biçimi yönünden incelemişlerdir. Köse ve Ayten de (2018), 23 ilde ve toplam 30 türbede gözlem, mülakat ve anket yoluyla yaptıkları çalışmada türbelere kimlerin gittiğini, türbede neler yapıldığını ve nasıl yapıldığını din psikolojisi bağlamında araştırmışlardır.

Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında türbelerin oldukça fazla alanda araştırma konusu olması türbe fenomeninin Türk kültüründe ne kadar önemli ve yaygın olduğunu göstermektedir. Fakat türbe ziyaretlerinin psikolojik etkileri ve maneviyat/manevi destek ile ilişkisi göz önüne alındığında din psikolojisi alanında yapılan çalışmalar azınlıkta kalmaktadır ve bundan dolayı bu çalışmaya gerek duyulmuştur. Türbe ziyaretlerinin modernleşen dünyada hâlâ yer bulması ve insanların ruhsal iyi oluşlarına katkı sağlaması bakımından yapılacak olan bu çalışma önem arz etmektedir. Bu çalışmada türbe ziyaretlerinin bireylerin manevi dünyalarına nasıl bir katkı sağladığı, başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerinde ne gibi bir rol üstlendiği, türbelerin, bireyin kutsal ile kurduğu ilişkide ne gibi bir işlevinin olduğu araştırılmıştır. Türbe ziyaretleri yapmanın bireyin hayatını anlamlandırmasında, kutsal/aşkın ile olan ilişkisinde, başına gelen elem, keder, doğal afet, kayıp, hastalık, stres, kaygı vb. durumlar ile başa çıkması noktasında bir etkisinin olup olmadığı da çalışmanın araştırma sorularındandır.

Bu çalışma kapsamında özellikle son yıllarda popüler olan maneviyat konusu ile türbe ziyaretleri arasındaki ilişki, maneviyatın unsurları olan başa çıkma, anlamlandırma ve kutsala yönelme çerçevesinde incelenmiştir. Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve hedefleri, sınırlılıkları ve varsayımları ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçeveye yer verilmiş olup araştırmanın yapıtaşları olan "kutsal", "maneviyat", "başa çıkma", "anlam" ve "ziyaret fenomeni" kavramları açıklanmıştır. Yöntem kısmının anlatıldığı üçüncü bölümde çalışmada kullanılan nitel yöntemden bahsedilmiş, çalışma grubunun özellikleri ve çalışma alanı anlatılmış veri toplama süreci aktarılmış olup elde edilen verilerin nasıl analiz edildiği açıklanmıştır. Son bölüm olan

dördüncü bölümde ise araştırmada elde edilen veriler nitel analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiş ve önceden oluşturulmuş olan temalara göre yorumlanmıştır. Bu bölümde öncelikle katılımcıların niteliklerine yer verilmiştir. Ardından katılımcıların din eğitimleri ile ilgili yorumlamalarda bulunulmuştur. Daha sonra katılımcılarda maneviyat algısı, türbelerdeki ritüel ve sembollerin maneviyata etkisi, kutsala yönelmede türbe ziyaretleri, başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerinde türbe ziyaretlerinin işlevi, ziyaret sonrası bireylerdeki manevi değişimler, elde edilen katılımcı cevapları doğrultusunda yorumlanmıştır. Çalışma sonuç bölümü ile bitirilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Maneviyat, bireylerin hayatlarına anlam katma, içsel huzur arayışında bulunma ve varoluşsal sorulara cevap arama süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal ve bireysel yaşantıların bir parçası olan dini ritüeller, bu manevi arayışın somut tezahürlerinden biridir. Bu ritüeller içerisinde yer alan türbe ziyaretleri ise bireylerin çeşitli duygusal, ruhsal ve dini motivasyonlarla gerçekleştirdikleri, aynı zamanda kültürel ve manevi boyutlar içeren bir pratik olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın konusu, "türbe ziyaretlerinin maneviyat üzerindeki etkisi" olup bu çerçevede, türbe ziyaretlerinin, bireylerin manevi dünyalarında nasıl bir değişiklik oluşturduğu, manevi motivasyonlarını nasıl şekillendirdiği, başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerine olan etkisi, bireyin kutsal ile kurduğu ilişkide bir rolünün olup olmadığı, bu ziyaretlerin bireylerin ruhsal, duygusal durumlarına olan etkisi incelenecektir.

Bireyler yaşamlarının çeşitli dönemlerinde; belirsizlikler acılar, kayıplar ya da içsel boşluklar gibi durumlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu tür dönemlerde insanlar hem psikolojik hem de manevi anlamda destek sağlayabilecek kaynaklara yönelme ihtiyacı hissederler. Geleneksel dini pratikler, bu noktada bireylerin ruhsal ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynayabilir. Bu pratiklerden biri olan türbe ziyaretleri, bireylerin kutsal ile temas kurma, manevi bir bağ oluşturma, dua etme ve anlam arayışına cevap bulma çabalarının bir parçası olarak öne çıkmaktadır (Köse, Ayten 2018). Bu çerçevede türbe ziyaretlerinin bireylerin maneviyatı üzerindeki etkilerini, duygusal ve ruhsal süreçlerle olan ilişkisini çok boyutlu olarak irdelemek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel problemini *"Türbe ziyaretleri, bireylerin maneviyatını güçlendirme, anlam arayışı süreçlerini destekleme, başa çıkma mekanizmalarını geliştirme ve kutsal ile temas kurma deneyimlerine nasıl etki eder?"* sorusu oluşturmaktadır. Bu soruya bağlı alt problemler şunlardır:

- Bireyler maneviyat kavramını nasıl tanımlamakta ve bu kavramı hayatlarında nasıl konumlandırmaktadır?

- Türbe ziyaretleri bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamada ve anlam arayışlarını desteklemede nasıl bir işlev görmektedir?

- Türbe ziyaretleri bireylerin yaşadıkları olumsuz yaşam olayları karşısında başa çıkma mekanizmaları geliştirmelerine nasıl katkı sağlamaktadır?

- Bireylerin kutsal ile temas kurma deneyimleri türbe ziyaretleri aracılığıyla nasıl şekillenmektedir?

- Türbe ziyaretlerinde gerçekleştirilen ritüeller bireylerin manevi dünyasında nasıl bir etki oluşturmaktadır?

- Türbe ziyaretlerinin zamanlaması ile bireylerin ruhsal durumları arasındaki ilişki nasıl şekillenmektedir?

Bu problemler doğrultusunda, türbe ziyaretlerinin bireylerin manevi yaşantılarına etkisi çok yönlü bir biçimde ele alınacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Hedefleri

Maneviyatın bireysel deneyimle şekillenen ve her bireyde farklı anlamlar taşıyan çok katmanlı bir olgu olması, türbe ziyaretlerinin bu deneyim üzerindeki etkisinin araştırılmasını önemli kılmaktadır. Modern yaşamın getirdiği stres, kaygı ve yalnızlık gibi duygularla başa çıkma sürecinde insanlar zaman zaman geleneksel inanç ve ritüel biçimlerine yönelerek manevi tatmin arayışına girmektedir. Bu süreçte türbe ziyaretleri, bireylerin hem dini inançlarını hem de manevi ihtiyaçlarını dışa vurdukları özel mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, türbe ziyaretlerinin bireylerin maneviyatı üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamak ve bu ziyaretlerin bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamadaki rolünü ortaya koymaktır. Aynı zamanda türbe ziyaretlerinin bireylerin ruhsal durumlarına olan etkisi, manevi olarak tatmin sağlayıp sağlamadığı, yaşadıkları olumsuz yaşam olaylarıyla baş etmelerine ve bu olayları anlamlandırmalarına bir katkı sağlayıp sağlamadığı irdelenmekle birlikte türbe ziyaretlerinin bireylerin kutsala yönelme ve kutsal ile ilişki kurma sürecinde ne gibi bir etkisinin olduğu da anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma ile katılımcıların maneviyat kavramını nasıl tanımladıklarını, türbe ziyaretlerinden nasıl anlamlar çıkardıklarını ve bu ziyaretlerin ruhsal süreçlerine nasıl yansıdığını, bireylerin anlam arayışlarına nasıl katkı sağladığını, yaşadıkları olumsuz yaşam olayları karşısında hangi manevi baş etme stratejilerini geliştirdiklerini ve kutsal ile temas kurma deneyimlerinin nasıl şekillendiğini anlamak hedeflenmiştir.

Araştırma en nihayetinde, tüm bu sorulara ışık tutarak türbe ziyaretlerinin bireylerin maneviyatında nasıl bir dönüşüm veya destek sağladığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi bu araştırmanın da birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar araştırmacının bilgi, zaman, kaynak gibi sınırlılıklarından kaynaklanabildiği gibi dış etkenlerden de kaynaklanabilir. Bu nedenle sınırlılıkların açıkça belirtilmesi, elde edilen verilerin değerlendirilmesinde ve analiz sürecinde daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasına katkı sağlamaktadır (Karasar 2007: 73).

İstanbul gibi metropol bir şehirde yüzlerce türbe yer almakta ve bu türbeler farklı sosyoekonomik çevrelerden bireyler tarafından ziyaret edilmektedir. Araştırmanın kapsamı ve olanakları gereği, tüm türbelerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu türbelerden veri toplanması mümkün olmamıştır. Bu nedenle çalışma, araştırma sorularına en uygun verileri sağlayabileceği düşünülen dört türbe ile sınırlandırılmıştır. Bu türbeler; Üsküdar'da bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî, Türbesi, Beşiktaş'ta bulunan Yahya Efendi Türbesi, Beykoz'da bulunan Yûşa Hazretleri Türbesi ve Sarıyer'de bulunan Telli Baba Türbeleridir.

Toplumsal değişim süreçleri, bireysel yaşam deneyimleri gibi etkenler bireylerin duygu ve düşüncelerinin zamanla değişmesinde ve şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu nedenle çalışma veri toplama süreciyle sınırlı olup yalnızca 2025 yılı Ocak ve Mayıs aylarında yapılan görüşme ve gözlemleri kapsamaktadır.

Çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış olup görüşmelerden elde edilen veriler, katılımcıların kişisel deneyim ve değerlendirmelerine dayandığından çalışma bu beyanların samimi, dürüst ve içtenlikle ifade edildiği varsayımı ile sınırlandırılmıştır.

1.4.Araştırmanın Varsayımları

Varsayımlar, araştırmanın temelini oluşturan; doğruluğu test edilmeyen ancak geçerliliği kabul edilen ilkelerdir. Araştırma süreci, bu varsayımlar esas alınarak şekillendirilir ve bu ilkelerin doğruluğu sorgulanmaksızın kabul edilir (Arslantürk 2001: 48).

Her araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da bazı varsayımlar doğrultusunda hareket edilmiştir. Özellikle nitel araştırmalarda, katılımcıların içten ve samimi cevaplar vermesi, elde edilen verilerin güvenilirliğini doğrudan etkilemektedir. Araştırmaya katılan bireylerin, türbe ziyaretlerine ilişkin duygu,

düşünce ve deneyimlerini dürüst açık ve içten bir şekilde ifade ettikleri varsayılmaktadır. Bu durum elde edilen verilerin güvenilirliği ve araştırmacının amacı doğrultusunda anlamlı sonuçlara ulaşabilmesi açısından temel bir kabul niteliğindedir. Katılımcıların kendi yaşantılarını ve manevi tecrübelerini içtenlikle paylaşmaları, çalışmada derinlemesine veri analizi yapılmasını mümkün kılmıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kutsal

Kutsal kavramı, geçmişten günümüze felsefe, teoloji, psikoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinler tarafından ele alınmıştır. Her bir disiplin kendi bakış açısıyla bu kavramı açıklamaya çalışmıştır ve bunun sonucunda kutsalın birçok tanımı ortaya çıkmıştır. Her birey ve toplumun kutsal anlayışları farklıdır çünkü kutsal, kültürel olgularla birlikte şekillenir. Dolayısıyla bu tanımlarda ortak bazı noktalar olsa da hem kutsalın kendisinden kaynaklı hem de kültür içindeki farklı çağrışımlarından kaynaklı hepsini içeren tek bir tanıma ulaşmak oldukça zordur (Vergote 2002: 207; Kutluay 2009: 65).

Kutsal kavramının farklı disiplinlerdeki sözlük anlamlarına baktığımızda şu tanımlarla karşılaşırız: Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre kutsal: "Güçlü bir dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes, mübarek; tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen; bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen; Tanrı'ya adanmış olan, tanrısal olan." anlamlarına gelir (Toparlı 2005: 1271). Psikoloji Sözlüğüne göre kutsal kavramı "bir toplumda veya kültürde korunup kollanması gereken, gündelik yaşamın, hatta yaşamın üstünde tutulan ve büyük bir saygıyla değer verilen nesneler, kişiler, fikirler, semboller ve yaşantılar." olarak tanımlanmıştır (Budak 2021: 463). Sosyoloji sözlüğünde ise bu kavram "Kutlu da denebilir. Dinin esaslı mefhumlarından biridir. Yasaklar ile kutsaldışı (profane) denen şeylerden ayrılan şeyler, fiiller ve düşünceler düzenine denir." (Ülken 1969, 184) şeklinde tanımlanmıştır.

Yirminci yüzyılda Batı'da kutsal kavramı ile ilgili yapılan çalışmalarda Rudolf Otto ve Mircea Eliade'nin öne çıkan iki araştırmacı olduğu bilinmektedir (Çevik 2007: 134). Kutsal olanı irrasyonele bağlayan Otto'ya göre, biz kutsal olanı bilinçaltımızda varlığını biliriz, o düşünce dünyamızda da etkilidir. Fakat kutsal öyle bir gerçektir ki onu tecrübe edemeyiz ve duyularımızla algılayamayız. (Akt. Kutluay 2009: 66). Mircea Eliade ise, Otto'nun fikirlerini destekler. Eliade'ye göre Otto, "Dinin rasyonel ve spekülatif olan tarafını ihmal ederek irrasyonel olan tarafını güçlü bir şekilde aydınlatmıştır." Eliade, kutsalın kendisini her zaman "doğal" gerçeklerden tamamen farklı bir gerçek olarak göstermekte olduğunu söyler. Dinin

rasyonel ve irrasyonel unsurları arasındaki ilişkiden ziyade Eliade'nin asıl odaklandığı şey kutsalın evrensel ve tümel varoluşudur (Eliade 2023:13-14).

Sosyoloji alanında çok önemli bir yeri olan ve sosyolojinin kurucularından biri kabul edilen Emile Durkheim, din olgusuna toplumsal bir perspektiften yaklaşır ve kutsalı dinlerin temel taşı olarak değerlendirir. Ona göre basit ya da karmaşık olsun bütün dinlerde ortak olan bir şey vardır: Dini inançlar, "kutsal" ve "din dışı" (profane) olmak üzere iki karşıt kategoriye ayrılır. Kutsaldan kasıt sadece Tanrısal ya da ruhsal olan kişisel varlıklarla sınırlı değildir. Toplum tarafından kolektif bir bilinç ve değere sahip olan bir kaya, bir ağaç, bir su kaynağı, küçük bir taş, bir ağaç parçası, bir ev vb. her türlü şey kutsal olarak adlandırılabilir (Durkheim 2011: 56).

Kutsal kavramı ile ilgili yapılan semantik araştırmalar sonucunda ise kutsalın derin ve içsel anlamlarla nitelendirildiği görülmektedir. Bu anlamlar; "içsellik", "gizlilik", "muğlaklık", "hayati güçler içinde kökleşme", "gizemlilik", "temel kaynak ve asıl", "kendi içine dönmekle ancak erişilebilen", "saklı", "sır", "bereket", "yaşayan her şeyde var olan dinamik güç", "her an mevcut olan gaybi hakikat", "benlikte deruni olarak bulunan", "dünyada her varlığın kendine döneceği", "insanda bulunan en derin hakikatlerin asıl sembolü" dür. Bu semantik çağrışımlardan anlaşıldığı üzere kutsala yüklenen temel anlamlar Tanrı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca kutsal, dinamik boyutunun yanı sıra yücelik boyutuyla da biçimlenen bir aşkınlık ile bağlantılıdır. (Vergote 2002: 216).

Bu tanımlardan hareketle; yüce bir güce karşı duyulan hem korku hem saygının birlikte olduğu bir hal, somut bir nesne üzerinde ortaya çıkma, tabu olma yani dokunulamaz, bozulamaz ve ihlal edilemez olma, kimi zaman kalıcı kimi zaman geçici bir özellik taşıma, başkalarına ya da başka bir şeye sirayet etme ve toplum için bir "anlam haritası" olma gibi özellikler kutsalın ne olduğunu belirlemede kullanılan en temel noktalardandır (Demirci 2002: 495-6).

2.2. Maneviyat

Bu çalışmada maneviyat kavramı, adeta iskeleti oluşturan bir temel işlev görmekte; diğer tüm alt temaların üzerine inşa edildiği anlamlı bir zemin niteliği taşımaktadır. Bu kısımda maneviyat kavramının Türkçe ve İngilizce sözlük ve terim anlamlarına yer verilerek maneviyat kavramı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Arapça kökenli maneviyat kavramı, Türkçede uzun süredir kullanılan, özellikle bireyin iç dünyasına, anlam arayışına ve ruhsal yapısına işaret eden çok boyutlu ve çok yönlü bir kavramdır (Düzgüner 2021: 28). Bu kavram "manevi" kelimesinin isimleşmiş hali olup anlamını bu sıfattan almaktadır. Türk Dil

Kurumuna göre bu kelime, "Gözle görülüp elle tutulamayan, madde veya cisimle ilgisi bulunmayan, inançla ilgili, manaya, içe, öze, ruha ait olan; ruhani, maddi karşıtı." Maneviyat kavramı ise: "Maddi olmayan, manevi şeyler, inanç, ahlak, erdem vb. değerler bütünü, karşılaşılan zorluk ve tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, moral ve yürek gücü." (Toparlı 2005: 1339) şeklinde tanımlanmıştır. Diğer Türkçe sözlüklerde de benzer tanımlar yer almaktadır. "Maddi olmayan, içsel olan, kişinin iç dünyasıyla ilgili olan şeyler; Yürek gücü, moral." (Püsküllüoğlu 2004: 657). "Manevi şeyler, madde ile alakalı olmayan; düşünce ve zihinle ilgili olan şeyler." (Topsakal, Çelik 1996: 1898). "Madde ve cisimle alakası bulunmayan, ruh ve mana ile ilgili olan hususlar, manevi şeyler; Çeşitli güçlükler, tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, ruh kuvveti, moral." (Ayverdi 2006: 1931). Rio ve White ise (2016: 77) maneviyatı şöyle tanımlarlar: "Maneviyat, insan ruhunun tabiatıdır; kişinin hayatını yaşama, hayatını anlamlandırma ve başkalarıyla ve nihai olarak aşkın olanla münasebet kurarken takındığı tavır."

Bu tanımlar birlikte değerlendirildiğinde, maneviyat kavramının gelip geçici bir ruh hali değil, aynı zamanda kişinin değerleriyle, düşünsel derinliğiyle ve zorluklar karşısındaki içsel direnciyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Maddenin ötesine geçen bir öz, bireyin iç dünyası, duygu- düşünce bütünlüğü ve zor zamanlarda ayakta tutan bir içsel kuvvet gibi özellikler de tanımlarda ortak olarak öne çıkan noktalar arasındadır.

İngilizcede maneviyat kavramına karşılık gelen "spirituality" olup, kökeni "spirit" (ruh) sözcüğüne dayanmaktadır. "Spirit" kelimesi Webster sözlüğünde oldukça kapsamlı şekilde tanımlanır: "1. a) Hayat prensibi, özellikle insanda, başlangıçta nefesle dolan bir canlandırıcı güç olarak kabul edilen ya da bir Tanrı tarafından verilen: dolayısıyla b) ruh (The soul). 2. İnsanın düşünen, motive eden, hisseden kısmı, genellikle bedenden ayrı olarak düşünülen zihin; akıl. 3. (Büyük S ile de yazılır) madde dışındaki hayat, irade, bilinç, düşünce vb. şeyler. 4. Doğaüstü varlık, özellikle bir kişiye, eve musallat olduğu düşünülen ya da bir bölgede yaşadığına inanılan hayalet, melek, şeytan, cin, peri gibi iyi ya da kötü karakterde varlık. 5. Belirli bir niteliği gösterdiği ya da sahip olduğu düşünülen birey veya kişilik. Ör: O cesur bir ruha sahipti. 6. (Çoğunlukla çoğul) Ruh hali; mizaç; keyif; sinir durumu. Ör.: Yüksek moralde. 7. Canlılık, cesaret, enerji, coşku vb. Ör.: Coşkuyla cevap vermek. 8. Hevesli bağlılık. Ör.: Okul ruhu. 9. Geçek anlam, asıl niyet, lafzın tersi. Ör.: Yasanın lafzına değilse bile ruhuna uydu. 10. Her yerde bulunan canlandırıcı prensip, temel veya karakteristik özellik ya da yaygın eğitim veya tutum. Ör.: Rönesans ruhu. 11. İlahi canlandırıcı etki veya ilham" (Webster 1964: 1405). Bu tanımlar, *spirit* kavramının da hem bireyin içsel ruh durumuna hem de metafizik varoluş biçimlerine işaret ettiğini göstermektedir.

Kelimenin sıfat hali olan "Spiritual" ise: "1. Genellikle dini ya da ahlaki anlamda, bedenden farklı olarak ruhla ilgili olan. 2. Zihinle, özellikle de genellikle aklın daha iyi ya da daha yüksek bir yönü olarak düşünülen kısmıyla ilgili, ondan gelen ya da onu ilgilendiren. 3. Ruhla ilgili, ruhtan oluşan, maddi olmayan, bedensel olmayan. 4. Ruhun hakimiyetini yansıtan, düşünce ve duygularda derin bir zarafet ve incelik taşıyan. 5. Dine veya kiliseye ait olan, kutsal ya da ibadete dair, laik ya da dindışı olmayan. 6. Ruhçuluğa ya da doğaüstüne ait olan." şeklinde tanımlanır (Webster 1964: 1406). Bu tanımlardan hareketle maneviyat kelimesinin karşılığı olan "Spirituality" kavramı ise Webster sözlükte şu anlamlara gelmektedir: "1. Ruhsal karakter, nitelik veya doğa: duyusallığa ve dünyeviliğe karşıt olan. 2. (Genellikle çoğul) Kiliseye ya da ruhban sınıfına ait olan haklar, yetki, vergi, vb. 3. Cisimsel (maddi) olmama durumu" (Webster 1964: 1406). Bu tanımlar göz önüne alındığında *spiritualty* kavramının tıpkı Türkçedeki *maneviyat* kavramı gibi, bireyin anlam, değer, moral, ruhsal güç ve ilahi bağlantı arayışıyla ilgili bir bütünlük sunduğu görülür.

İngilizce' deki "spirit- spiritual- spiritualty" kavramları, Türkçe 'de "ruh- ruhsal- ruhsallık" kavramlarına karşılık gelir. Fakat Türkçe 'de ruhsallık kavramının yaygın bir kullanıma sahip olmamasından dolayı *spiritualty* kelimesi ile anlam olarak örtüşen *maneviyat* kavramı kullanılmaktadır (Düzgüner 2021: 32).

Bütün bu tanımlar dikkate alındığında maneviyatın temel unsurlarının başa çıkma, anlamlandırma ve kutsal ile kurulan ilişki olduğunu görmekteyiz. Kişilerin hayatlarında yaşadıkları zorlukları anlamlandırırken ve bu zorluklarla başa çıkarken içsel bir güç kaynağı arayışı ve aşkın bir varlıkla ilişki kurma çabası ön plana çıkar. Bu çalışmada da bu çabaların sonuçlarından biri olan türbe ziyaretleri incelenecektir.

2.3. Başa Çıkma

İnsanlar hayatları boyunca yaşamın sıradan akışı içinde bu sıradanlığı bozan, kendilerini sıkıntıya sokan, huzursuz ve mutsuz eden bazı sorunlar ile karşılaşabilirler. Bu sorunlar bir yakınını kaybetmek, istenmeyen bir veda, doğal felaketler, sağlık durumundaki bozulmalar ya da ekonomik sorunlar gibi birçok şey olabilir. Bu zamanlarda insanlar sıkı sıkıya tutundukları hedeflerin zarar gördüğünü veya tehdit edildiğini düşünebilirler. Bu sebepten dolayı yaşadıklarını anlamlandırma ve bu süreçte bir teselli bulma arayışına girerler (Ayten 2012: 37). İnsanların bu gibi sıkıntılı ve stresli zamanlarında içsel istekleri ile dışsal şartları idare etmek için kullandıkları davranışların tamamına başa çıkma denir (Folkman, Moskowitz 2004: 746).

Başa çıkma süreci değerlendirilirken yedi hususa dikkat edilmesi gerekir: Öncelikle insanlar anlam ararlar çünkü anlam arayışı hayatta her şeyin üzerine bina edildiği bir temel görevi görür. İkincisi: İnsanlar olayları kendi anlamları çerçevesinde inşa eder. Üçüncüsü: Bireyler başa çıkma süreçlerinde dünyayı değerlendirme ve sıkıntılarla mücadele etme noktasında genel bir akış açısı olan bir yönelim sistemi geliştirirler. Dördüncüsü: Yönelim sistemi, başa çıkma sürecinde biçimlendirme, geliştirme potansiyeline sahiptir fakat sıkıntı ile mücadele noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden bireyler yönelimlerini özel bir başa çıkma davranışıyla gösterirler. Beşincisi: İnsanlar başa çıkma sürecinde anlam ararken koruma ve dönüştürme yöntemlerini kullanırlar. Altıncısı: İnsanların davranışları yaşadıkları kültürden bağımsız düşünülemez bu sebepten başa çıkma insanların yaşadıkları kültür içinde şekillenir. Yedincisi: Bir başa çıkmanın iyi olup olmadığını anlamak için özellikle sonuç ve süreç değerlendirilmelidir (Pargament 1997: 91-127).

İnsanların her birinin hayata karşı kendilerine özel bir yönelim sistemi vardır. Bu sistemin temeli seküler ya da kutsal olabilir ve insanlar başlarına gelen olayları bu siteme göre yorumlarlar ve anlamlandırma, çözme girişiminde bulunurlar (Ayten 2012: 40). Pargament'e göre, eğer din bireyin yönelim sisteminin bir parçası olursa insanlara çevresini ve başlarına gelen olayları algılamada genel şablonlar sunar. Bu şablonlar sayesinde insanlar başlarına gelen olayları anlamlandırır, sebeplerini açıklar (akt. Ayten 2012: 40). İnsanların hayatlarındaki stres ve zorluklar karşısında dini inançları, ritüelleri, manevi uygulamaları kullanma sürecini dini başa çıkma olarak tanımlanır. Ayrıca dini başa çıkmanın kabullenme, tevekkül, itaat, sabır, alçakgönüllülük, affetme, şükür ve dua gibi önemli unsurları vardır (Pargament 1997: 178).

Dinin öğretilerinin halk tarafından yeniden şekillendirilmesine popüler dindarlık denir. Ülkemizde ise bu tür dindarlığın en fazla görüldüğü yerler türbelerdir (Köse, Ayten 2018: 10). Bu çalışma kapsamında da türbe ziyaretlerinin bireylerin başa çıkma süreçlerinde ne gibi bir etkisi olduğu incelenecektir.

2.4. Anlam

Sosyal bilimlerdeki pek çok kavramda olduğu gibi "anlam" kavramı da herkesin hemfikir olduğu ortak bir tanımının bulunmaması yönüyle aynı kaderi paylaşır (Vural 2021: 21). Anlam sözlükte: "Bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı, düşünce veya nesne, mana, fehva, valör: Bir önermenin, bir tasarının, bir düşünce veya eserin anlatmak istediği şey." (Toparlı 2005: 101) olarak tanımlanır.

Hem bireysel psikoloji ekolünün kurucusu hem de psikanalitik yaklaşımın önde gelen isimlerinden biri olan Alfred Adler anlam kavramı üzerine çok fazla mesai harcayan ilk psikologlar arasında yer alır. Ona

göre anlam bireye özgü olup öznel bir tecrübenin ürünüdür. Aynı şekilde psikoloji dünyasında anlam denilince ilk akla gelen isimlerden biri olan Viktor Emil Frankl'a ve onun logoterapi yaklaşımına göre de anlam, kişiye ve duruma özgüdür (Vural 2021: 22). Tokat (2014: 15) ise anlamı, insanın hayatını dışsal bir gerçeklik ile ilişkilendirme isteğinin ifadesidir şeklinde tanımlar.

Frankl (2021: 105), insanın anlam arayışını hayatın temel motivasyonu olarak kabul eder. Ona göre anlam kişiye özgüdür ve yalnızca bireyin kendisi tarafından karşılandığında kendi anlam istencini tatmin edebilir. Frankl'a göre, birey ne kadar kötü koşullarda olursa olsun hayatta kalabilmesi için hayatın bir anlamı olduğunu bilmesi en önemli etkendir (Frankl 2021: 109).

Hayatın anlamı, kişinin yaşamında başına gelen olaylar ile sürekli bir şekilde değişebilir. Fakat hiçbir zaman kaybolmaz. Logoterapiye göre, hayatın anlamı üç farklı şekilde keşfedilebilir: 1) Bir iş yaparak ya da bir şeyler üreterek, 2) Bir şeyi tecrübe ederek ya da çevremizdeki insanlarla temasta bulunarak, 3) Ne yaparsak yapalım kurtulamayacağımız acıya karşı takındığımız tavırla (Frankl 2021: 116).

Bu çalışmada da türbe ziyaretlerinin insanın hayatını ve karşılaştığı zorlukları anlamada onları anlamlandırmada ne gibi bir işlevi olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır.

2.5. Ziyaret Fenomeni

Ziyaret TDK sözlüğünde: "Birini görmeye, biriyle görüşmeye gitme, görüşme." (Toparlı 2005: 2240) şeklinde tanımlanır. Kabirler, mübarek yerler, akrabalar, hastalar, kutsallığına, manevi güç ya da ayrıcalıklarına inanılan kişilere ait olduğu bilinen yerler gerek sevap kazanmak, dua etmek, dilek dilemek, gerekse ibret almak gibi amaçlarla ziyaret edilir. Bu çerçevede oluşan inanç ve uygulamalar da ziyaret kavramının içinde değerlendirilir (Kandemir 2013: 496; Günay, Güngör, Taştan 2015: 5).

Ziyaret, kutsal olanla ilişki kurmak ve kutsalı yaşamak amacıyla yapılan bir uygulama olup yapısal olarak incelendiğinde kişilerin aslında kutsal olana tapmaktan öte kutsalı belirleyen güç ile ilişki kurduğunu düşünme psikolojisi ile ilgilidir (Atasagun 2006: 35).

Evliya kelimesi, "veli" kelimesinin çoğulu olup Arapça 'da "dost" anlamına gelir ve İslam kültüründe tasavvuf ile özdeşleşmiştir. Allah dostu olarak kabul edilen veliler tasavvufa göre ilahi aşkı çok yoğun tecrübe ederler. Bu aşk sayesinde ise ölmeden önce ya da öldükten sonra onlarda birtakım kerametler ya da mucizeler tezahür ettiğine inanılır. Bu velilerin yattıkları mezarlara ise türbe adı verilir. Ayrıca bu mezarlar için "yatır" kelimesi de kullanılabilir. Veli zatların mezarlarına türbe denmesinin yanı sıra halk dilinde padişahlar gibi abidevi kişilerin mezarları için de "türbe" kelimesi kullanılmaktadır. (Köse, Ayten

2018: 13). Ayrıca, türbelerde yatan veli zatların sıradan birer ölü değil olağanüstü güçlere sahip, insanlara yardım edebilen, mucizeler gösteren ve hatta istediği insanlara gözüken kişiler olduğu gibi inançlar türbeleri mezarlardan ayıran en önemli inançtır (Karaçoşkun 2012: 72)

Türk kültürüne baktığımızda Anadolu'dan Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafyaya yapılmış olan evliya kültü ve türbeler önemli bir yer tutmaktadır. Evliyaların vefatlarından sonra onlara verilen değerin bir tezahürü olarak türbeler etrafında bir kültür şekillenmiştir ve bu ziyaret fenomeninin en önemli tezahürlerinden biridir (Açıkgöz 2004: 176)

Modernitenin hüküm sürdüğü Batı dünyasında da Türkiye'de olduğu gibi kutsal mekanlara, metafizik varlıklara, azizlere, büyüye, cinlere ve cadılara olan inanç devam etmektedir. Bu doğrultuda çaput bağlama, adak adama, kutsal kuyulardan su içme, şifacı papazlara okutma gibi uygulamalara günlük hayatta karşılaşılmaktadır (Köse, Ayten 2018: 64)

Geleneksel sağaltım yöntemlerinden olan türbe ziyaretlerinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri son yıllarda sıklıkla vurgu yapılan bir konu haline gelmiştir. Bu konu hakkında çeşitli araştırmalar yapılmıştır ve psikoterapi ile bütünleştirilmesi gerektiği savunulmuştur (Canel Çınarbaş 2015: 27).

Hem Türk kültüründe hem de batı kültüründe önemli bir yeri olan türbe ziyaretleri bu çalışma kapsamında kutsala yönelmedeki yeri, anlamlandırma ve başa çıkma süreçlerindeki etkisi yönüyle ele alınmıştır.

3.BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu tez çalışmasında, türbe ziyaretlerinin bireylerin maneviyatı üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamak ve bu ziyaretlerin bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamadaki rolünü saptamak amacıyla bilimsel araştırma yöntemlerinden biri olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, teorik ve pratik olmak üzere çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Teorik kısım hazırlanırken literatür tarama ile hem basılı hem de dijital ortamdaki kaynaklardan yararlanılmıştır. İkinci kısım olan pratik boyutunda ise nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni temel alınmış olup bu kısım, mülakat ve gözlem metotları kullanılarak hazırlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, araştırmacıya olgular ve algılar arasındaki ilişkileri derinlemesine bir inceleme fırsatı sağlar. Bu süreçte, gözlem, görüşme ve belge analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır. Araştırmacı çalışmasını doğal ortamında herhangi bir müdahaleye maruz bırakmadan bütüncül bir şekilde sürdürür. Görüşme ve gözlem ise nitel araştırmada en çok başvurulan yöntemlerdendir. Bu iki yöntemin en önemli özelliği çalışılan konuyu katılımcıların gözünden görmeye ve onların bakış açılarının oluşmasında rol oynayan sosyal yapıyı ve süreçleri açıklamaya imkân vermesidir (Yıldırım, Şimşek 2000: 19).

3.1. Görüşme (Mülakat)

Nitel araştırmalarda görüşme (mülakat) metodu en çok kullanılan yöntemlerin başında gelir. Görüşme, araştırmacının önceden hazırladığı soruları katılımcılara bir plan doğrultusunda sorması ile gerçekleşir. Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme olarak üç türü vardır ve araştırmacı konusu ve kapsamına göre bunlardan birini seçebileceği gibi birlikte de kullanabilir (Böke 2017: 291). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının önceden hazırladığı sorularla birlikte görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni sorularda sorabildiği esnek bir görüşme türüdür. Bu görüşme türü araştırmacılara konuların ana çerçevesi kapsamında kendi sorularını sorma imkânı verirken görüşme

sürecinde ortaya çıkan ana konu ile doğrudan ya da dolaylı olarak alakalı olabilecek soruların da sorulmasına olanak sağlaması açısından nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilir. (Güler, Halıcıoğlu, Taşğın 2015: 115)

Görüşme Formunun Oluşturulması: Çalışmamız kapsamında türbe ziyaretlerinin bireylerin maneviyatı üzerindeki ve ruhsal durumlarına olan etkilerini, manevi olarak tatmin sağlayıp sağlamadığını, yaşadıkları olumsuz yaşam olaylarıyla baş etmelerine ve bu olayları anlamlandırmalarına bir katkı sağlayıp sağlamadığını, kutsala yönelme ve kutsal ile ilişki kurma sürecinde bir etkisinin olup olmadığını derinlemesine analiz etmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle çalışmamızda veri olarak kullanmak amacıyla kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda yaş, eğitim durumu, medeni hal, cinsiyet, dini bilgilerini nereden aldığı gibi sorulara yer verilmiştir. Daha sonra türbe ziyaretleri ile ilgili daha önceden yapılmış araştırmalara bakarak tezin konusu ve amacı doğrultusunda sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan 26 soru uzman görüşüne sunulmuş ve gereksiz olan sorular elenerek soru sayısı azaltılmıştır. Uzmanların görüşleri alınarak yenilenen sorular ile Aziz Mahmud Hüdâyî, Türbesi'nde 5 katılımcı ile ön görüşmeler yapılmıştır. Bu ön görüşmeler doğrultusunda anlaşılmayan ve birbirini tekrar eden sorular formdan çıkarılmış, yeni sorular eklenmiş ve katılımcıyı yönlendiren sorular düzeltilmiştir. Soruların sıralaması ile ilgili tekrar düzenleme yapılmıştır. Uzman görüşleri ve yapılan ön görüşmeler doğrultusunda soru sayısı 16 olarak belirlenmiştir. Sorular açık uçlu olarak hazırlanmış, katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini özgürce ifade etmelerine imkân tanımıştır. Bu soruları EK1'de görebilirsiniz.

3.2. Gözlem

Veriye ilk elden ulaşma olanağına sahip olmasından dolayı nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir diğer yöntem de gözlemdir. Gözlem yoluyla bir ortamda ya da bir kurumda olan davranışlar ayrıntılı olarak tanımlanır (Yıldırım, Şimşek 2016: 173). Katılımlı gözlem ve sistematik gözlem olmak üzere iki türlü gözlem vardır. Sistematik gözlemde belirli bir yöntem çerçevesinde, ortam, kişiler, zaman ve şartlar belirlenir ve bu şekilde gözlem yapılır. Katılımlı gözlemde ise araştırılan konu araştırmacının da katılım sağlaması ile gözlenir. Katılımcı, gözlem yaptığı grupta veya ortamda orada bulunanlardan biri gibi davranır ve katılımcıyı doğal ortamında gözlemler. Elde ettiği verileri uygun bir ortamda kayda geçirir (Böke 2010: 300-304). Bu çalışmada katılımlı gözlem kullanılmıştır.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu denizciler tarafından İstanbul Boğazı'nın manevi bekçileri olarak isimlendirilen ve halk arasında da bu şekilde bilinmekte olan Aziz Mahmud Hüdâyî, Yahya Efendi, Hz. Yûşa ve Telli Baba Türbesi'ni (Köse, Ayten 2018: 9) ziyaret eden ve amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi kullanılarak seçilen 28'i kadın 13'ü erkek toplamda 41 katılımcıdan oluşmaktadır. Söz konusu türbelerin seçilmesinde bu türbelerin ziyaretçi profilinin çeşitliliği etkili olmuştur. Bu doğrultuda seçilen türbelerin ziyaretçi profili bakımından İstanbul'daki diğer türbeleri temsil edeceği düşünülmektedir. Katılımcılar çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etmişlerdir. Katılımcıların farklı yaş ve eğitim düzeyine sahip olmaları araştırma verilerine çok yönlü bir bakış açısı kazandırmıştır.

Aziz Mahmud Hüdâyî, Celveti Tarikatının piri olup 1541-1628 yılları arasında yaşayan çok önemli bir mutasavvıftır. Kendisi iyi bir medrese eğitimi almıştır. Bir süre kadılık ve müderrislik görevinde bulunduktan sonra tasavvufa yönelmiştir. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin, çoğunluğu tasavvufi olan otuz kadar eseri bulunmaktadır (Yılmaz 1991: 338).

Aziz Mahmud Hüdâyî hazretlerinin türbesi ise Üsküdar'da Doğancılar'da Ahmet Çelebi Mahallesi'nde bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî külliyesi içindedir. Bu külliye 1589-1595 yılları arasında kurulmuştur (Tanman 1991: 340). İstanbul'da en çok ziyaret edilen türbelerden biridir. Ziyaretçi sayısı her zaman fazla olmakla birlikte özellikle Ramazan ayında, cuma günleri ve hafta sonlarında sayı artmaktadır. Hava şartlarının kötü olduğu günlerde dahi ziyaretçi kalabalığında bir değişiklik olmamaktadır (Gider 2009: 15)

Molla, müderris, şeyh zade olarak bilinen Beşiktaşlı Yahya Efendi (1495- ö. 1571) 1495 yılında Trabzon'da doğmuştur. Çocukluk ve gençlik yıllarını Trabzon'da geçirmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'a gitmiş ve orada müderrislik yapmıştır. Kanuni Sultan Süleyman tarafından görevinden alındıktan sonra kendi imkanları doğrultusunda Beşiktaş'ta bir arazi almış bu arazide bir dergâh kurmuş ve yaşamının geri kalan günlerini burada geçirmiştir. Türbesi de burada bulunmaktadır (Şahin 2013: 243).

İstanbul'un önemli ziyaretgâhlarından biri olan Hz. Yûşa Türbesi ise Beykoz'da bulunur. Bu türbede Hz. Yûşa'nın yattığına inanılır. Hz. Yûşa kaynaklardaki bilgilere göre Hz. Musa'nın sancaktarı ve aynı zamanda kız kardeşinin oğludur. (Teksarı 2005: 290). Kabrini Beşiktaşlı Yahya Efendi XVI. yüzyılda rüya yolu ile bulmuştur. Cami ve türbeyi ise 1755 yılında Yirmisekiz Çelebizade Mehmet Sait Paşa yaptırmıştır (Gider 2009: 122).

Çalışmaya konu olan son türbe ise Telli Baba Türbesi'dir. Bu türbe İstanbul'un Sarıyer ilçesinde bulunmaktadır. Merkezden uzaktadır fakat özellikle cuma günleri ve hafta sonları ziyaretçi sayısı oldukça fazladır. Telli Baba'nın kim olduğuyla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre Fatih zamanında orduda tabur imamıyken şehit olan Telli Baba'nın asıl adı Abdullah Efendi'dir. Türbenin ziyaret edilmeye başlanması veremli bir Rum kızın Telli Babayı rüyasında görüp iyileşmesi iledir (Köse, Ayten 2018: 200). Telli Baba Türbesi'ne insanlar günümüzde genellikle evlenme isteğiyle gelmektedirler. Türbede mum yakma, taş dizme, bez bağlama ve tabut örtüsünden kumaş kesme gibi uygulamaları yapmak isteyen ziyaretçiler olmaktadır. Bu tür uygulamalar görevliler tarafından engellense de türbede yapılan bir diğer uygulama olan tel kesmeyi engelleyememektedirler. Bu sebepten dolayı sandukanın üzerindeki teller kaldırılmamakta ve ziyaretçiler sandukanın ayakucunda bulunan makasla tellerden kesip yanlarına almaktadırlar (Canel Çınarbaş 2015: 34).

3.4. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın verileri, Ocak 2025 ile Mayıs 2025 tarihleri arasında, İstanbul'da bulunan dört türbede bireylerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Türbe ziyaretlerinde bulunmakta olan katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış, gönüllülük esasına göre görüşme yapmak isteyen bireyler ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler katılımcıların mahremiyetlerine ve rahat iletişim kurabilecekleri alanlara dikkat edilerek genellikle türbe bahçeleri, ziyaret sonrası dinlenme alanları gibi mekanlarda yapılmıştır. Her bir görüşme katılımcının onayı alınarak ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme süreleri katılımcılara göre değişmekle birlikte 5 ile 15 dk arasında sürmüştür.

Katılımcılardan mülakat esnasında ses kaydı almak için izin alınmıştır ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade etmeleri için ses kayıtlarının hiçbir şekilde üçüncü kişiler ile paylaşılmayacağına dair bilgilendirme yapılmıştır.

Öncelikle, 2025 Ocak ayında Aziz Mahmud Hüdâyî türbesine gidilmiş ve orada ön görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Beş kişi ile yapılan ön görüşmeler bilgisayar ortamında deşifre edilmiş ve daha sonra uzman ile incelenerek mülakat soruları yeniden yapılandırılmıştır. Daha sonra Mart ayında tekrar Aziz Mahmud Hüdâyî türbesinde görüşmeler ve gözlemler yapılmaya devam edilmiştir. Aziz Mahmud Hüdâyî türbesine toplamda beş gün gidilmiş ve bu günlerden bazılarında yalnızca gözlem yapılabilmiştir. Bu türbede 11 kişi ile görüşme yapıldıktan sonra Nisan ayında mülakatlara Yahya Efendi Türbesi ile devam

edilmiştir. Bu türbeye toplamda üç gün gidilmiş bir gün sadece gözlem yapılabilmiş iki gün ise hem gözlem hem mülakat yapılmıştır. Bu türbede de mülakatlar tamamlandıktan sonra Hz. Yûşa Türbesi'ne gidilmiştir. Bu türbeye iki gün gidilmiş olup geçirilen uzun saatler neticesinde hem gözlem hem de mülakatlar tamamlanmıştır. Son olarak ise Sarıyer'de bulunan Telli Baba türbesine üç gün gidilmiş bir gün sadece gözlem yapılabilmiş diğer iki gün ise hem mülakat hem gözlem yapılmıştır. Bütün türbelerde geçirilen süre günlük ortalama 6-8 saat aralığındadır.

Görüşme sürecinde en fazla karşılaşılan zorluk görüşme teklifinde bulunulan kimselerin çoğunluğunun görüşmeyi kabul etmemeleri olmuştur. Araştırmacıyı tanımamaları ve ses kaydı alınması görüşmeyi reddetme sebeplerinden en önemlileridir. Bazı katılımcılar ilk önce kabul etmişler fakat ses kaydı alınması gerektiğini buna izinlerinin olup olmadığı sorulduğunda gerek meslekleri gerekse mahremiyet açısından kaygı duyduklarından dolayı vazgeçmişlerdir. Yaklaşık olarak 100-150 kişiye mülakat teklifinde bulunulmuş fakat 41 kişi kabul etmiştir. Hiçbir katılımcı zorlanmamış gönüllü olanlar ile görüşme sağlanmıştır. En rahat görüşme süreci Telli Baba türbesinde gerçekleşmiştir. En fazla zorlanılan türbe ise Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi olmuştur.

Türbelere her yaştan insan gelmekle birlikte 60 yaş üstü gelen yaşlı sayısının da gözlemler neticesinde oldukça fazla olduğu görülmüştür. Fakat bu bireyeler ile mülakat yapılamamıştır. Çünkü bazıları ses kaydını kabul etmemiş bazıları ise mülakat teklifini anlamamışlardır. Teklif götürülen bazı yaşlı bireyler "E tamam sor ne soracaksan cevaplıyım ses kaydına gerek yok." demiştir. Bunun üzerine ses kayıt cihazı açılmadan onlara türbe ziyaretlerini ne sıklıkla yaptıkları gibi sorular yöneltilmiştir.

Araştırmacı hafta içi müsait olduğundan dolayı türbelere sadece hafta içi gidilmiştir. Cuma harici gidilen günlerde ziyaretçi sayısının kısmen azlığından dolayı görüşme yapmakta daha çok zorlanılmıştır. Çünkü insanlar hafta içi çalıştıklarından dolayı daha çok hafta sonu ve mübarek bir gün olduğu için de cuma günü gelmeyi tercih etmektedirler.

Türbelere sabah 10-11 gibi gidilmiş ve akşam saatlerine kadar türbede kalınmıştır. Önce gözlem yapılmış daha sonra görüşme tekliflerinde bulunulmuş sonra tekrar gözlem ve tekrar görüşme olmak üzere süreç devam ettirilmiştir.

Görüşme teklifini reddeden kişilerin sebepleri arasında; "Acelem var gitmem gerekiyor.", "Ses kaydının alınmasına izin veremem.", "Ben çok bilmiyorum, sadece ziyarete geldim, anlamam.", "İşim dolayısıyla ses kaydı alınmasını istemiyorum." vb. söylemler vardır. Bazı kişiler ise görüşmenin tez çalışması için olduğunu öğrendiklerinde, "Tabi ki bir yardımım olacaksa yapalım.", "Ben de öğrenciyim

yardım edeyim.", "Teze katkımız olsun yapalım." vb. ifadeler kullanarak yardımseverlik ve empati duyguları ile hareket edip görüşme yapmayı kabul etmişlerdir.

3.5. Veri Analizi

Veri toplama sürecinde toplanan veriler nitel araştırmalarda kullanılan betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, araştırmacının önceden belirlediği temalar çerçevesinde verileri anlamlandırmasına olanak sağlayan, araştırmaya esneklik kazandıran bir analiz türüdür. Bu analiz türünde veriler gerek görüşme sorularından hareketle gerekse de görüşme ve gözlem sürecinde kullanılan sorular ya da boyutlar göz önünde bulundurularak sunulur. Elde edilen verileri dikkat çekici bir şekilde yansıtabilmek için katılımcıların doğrudan ifadelerine sıkça yer verilir (Yıldırım, Şimşek 2016: 239).

Dört aşamadan oluşan sistematik bir süreç ile betimsel analiz yapılır. Öncelikle betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulur. Bu adımda araştırmanın temelini oluşturan sorular, görüşmeler veya gözlem verilerinden yola çıkılarak analiz sürecinde rehberlik edecek bir tema çerçevesi belirlenir. Bu aşamada verilerin hangi başlıklar altında toplanacağı netleştirilir. İkincisi veriler tematik çerçeveye göre düzenlenir. Böylece elde edilen veriler, belirlenmiş olan çerçeve doğrultusunda okunur, ayıklanır ve anlamlı bir biçimde gruplandırılır. Bu düzenleme sırasında analizle doğrudan ilişkili olmayan bilgiler dışarıda bırakılabilirken, analizde kullanılacak doğrudan alıntılar belirlenir. Üçüncüsü bulguların tanımlanmasıdır. Düzenlenmiş olan veriler açık ve anlaşılır bir dille tanımlanır. Gerekli görülen durumlarda doğrudan alıntılarla desteklenir. Son olarak ise bulgular yorumlanır. Elde edilen bulgular arasındaki anlamlı ilişkilerin açıklanması ve bunların daha geniş bağlamda değerlendirilmesi bu aşamada gerçekleştirilir. Temalar arası bağlantılar kurularak, araştırma sorularına yönelik açıklayıcı ve derinlemesine yorumlar yapılır (Yıldırım, Şimşek 2016: 240)

Bu çalışmada görüşme sorularından ve var olan literatürden hareketle temalar belirlenmiştir. Belirlenen temalar ile katılımcıların maneviyat algısı, türbe ziyaretleri ve kutsala yönelmeleri arasındaki ilişki, türbelerde yapılan ritüellerin ve türbelerdeki nesnelerin maneviyata olan etkisi, bireylerin başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerinde türbe ziyaretlerinin yeri anlaşılmaya çalışılmıştır. Veriler analiz edilirken araştırmanın varsayımları ve sınırlılıkları analiz sürecinin tamamında göz önünde bulundurulmuştur.

Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, daha sonra kelimesi kelimesine bilgisayar ortamında yazıya dökülmüştür. Elde edilen dökümler, araştırma soruları ve kavramsal çerçeve doğrultusunda incelenerek benzer cevaplar gruplandırılarak detaylıca incelenmiştir.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

Çalışmanın verilerine İstanbul'da bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî, Yahya Efendi, Hz. Yûşa ve Telli Baba türbelerine gelen ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler ve türbelerde yapılan gözlemler neticesinde ulaşılmıştır. Gözlemler, görüşmelerden elde edilen verilere dahil edilip fenomonolojik analiz çeşitlerinden betimsel analiz tekniğiyle analiz edilmiş ve türbe ziyaretçilerinin anlam arayışları, maneviyatları, başa çıkma süreçleri ve kutsala yönelişlerini anlamaya yönelik veriler yorumlanmıştır. Bu çerçevede manevi bir eylem olarak türbeyi ziyaret etme ile bireyin hayatındaki zorluklarla başa çıkma ve yaşadıklarını anlamlandırma süreçleri, türbe ziyaretleri ile kutsala yönelme arasındaki ilişki, ziyaret esnasında yaptıkları ritüellerin bireylerin manevi dünyalarına etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.1. Katılımcıların Nitelikleri

Çalışmaya, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi'nden 11, Yahya Efendi Türbesinden 10, Hz. Yûşa Türbesi'nden 10, Telli Baba Türbesi'nden 10 olmak üzere toplamda 41 kişi katılmıştır. Katılımcılardan en genç olanı 18, en yaşlısı 57'dir. 18- 25 yaş arası on iki, 26-35 yaş arası on, 36-45 yaş arası on iki, 46-55 yaş arası altı, 56-65 yaş arası bir kişi katılımcıdır. Katılımcıların 28'i kadın, 13'ü erkektir. Medeni durumları açısından 21 kişi bekar, 18 kişi evli, 2 kişi ise duldur. Katılımcılardan 2 kişi ortaokul, 12 kişi lise, 4 kişi ön lisans, 20 kişi lisans, 3 kişi ise yüksek lisans düzeyinde eğitim almıştır. Katılımcıların dini bilgilerini nereden aldıklarına baktığımızda ise çoğunluğunun (26 kişi) din eğitimlerini ailede aldıkları görülmektedir. Bu katılımcılardan 8 kişi sadece 'aile' derken 18 kişi ek olarak okul, çevre, Kur'an kursu, cami, medrese, İmam Hatip Lisesi, İlahiyat gibi kurumları, sosyal medyayı ve kendi araştırmalarını din eğitimi kaynağı olarak eklemişlerdir. Bu bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Katılımcıların çoğunluğunun kadın olması sadece bu araştırma özelinde değil türbe ziyaretçileri ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunluğunda gözlemlenen bir durumdur. Örneğin Yeğin'in (2015: 284), yapmış olduğu bir araştırmada katılımcıların %54,2'si, Çelik'in (2013), toplamda 30 kişi ile yapmış olduğu çalışmasında katılımcıların 21'i, Köse ve Ayten'in (2018: 88), yapmış olduğu çalışmada da katılımcıların %62'si kadın katılımcılardan oluşmuştur. Çalışma sürecinde yapılan gözlemlerde de kadın ziyaretçilerin

erkek ziyaretçilerden fazla olduğu görülmüştür. Bunun sebepleri arasında kadın dindarlığının erkeklere göre daha mistik ve duygusal olması vardır. Ayrıca daha geleneksel, törensel ve büyüsel bir karakter arz etmesinden ötürü kadın dindarlığının açığa çıktığı en önemli mekanlar türbeler olmaktadır. Bir başka sebep ise kadınlarda erkeklerde *"kutsal mekân arayışı"* içindedirler. Erkekler bu arayışlarını farklı sebeplerle sık sık camiye giderek karşılamaktadırlar. Fakat kadınların camiye gitmeleri erkeklere göre çok daha az olmaktadır. Bu sebepten dolayı kadınlar kutsal mekân hissini türbelere giderek yaşarlar. Kadınların kutsal mekân hissini türbelerde yaşamalarından dolayı türbeler bir nevi kadınların camisi olma görevini üstlenmiştir (Köse, Ayten 2018: 53).

Türbelere gelen ziyaretçilerin yaşlarına bakıldığında en fazla ziyaretçinin 26- 45 yaş arasında (22 kişi) olduğu görülür. Bu yaş aralığındaki insanların hayatlarındaki sıkıntılar, sorumluklar, maddi manevi kaygılar, huzursuzluklar ve çatışmalar artar. Bu sebeple insanların bir başa çıkma ve anlamlandırma eğilimi olarak dine ve maneviyata olan ilgileri de artar (Peker 2014: 175-176). 26-45 yaş aralığındaki insanların türbelere sık gitmeleri bu sıkıntılarına çözüm bulma, rahatlama ve dua etme, dilek dileme gibi sebeplerden kaynaklanabilir (Yeğin 2015: 285).

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Med. Hal	Eğt. Seviyesi	Dini Bilgiler	Türbe
1	Kadın	39	Evli	Lise	Kur'an Kursları	Aziz Mahmud Hüdâyî
2	Kadın	57	Dul	Ortaokul	Aile, okul	Aziz Mahmud Hüdâyî
3	Kadın	40	Evli	Lisans	Aile, gidilen kurumlar	Aziz Mahmud Hüdâyî
4	Kadın	20	Bekar	Lisans	Kur'an Kursları, camiler, aile	Aziz Mahmud Hüdâyî
5	Erkek	18	Bekar	Lisans	Kur'an Kursu	Aziz Mahmud Hüdâyî
6	Kadın	19	Bekar	Lisans	Kur'an Kursu, aile	Aziz Mahmud Hüdâyî
7	Erkek	42	Evli	Ön lisans	Aile, okul	Aziz Mahmud Hüdâyî
8	Erkek	23	Bekar	Lise	İmam Hatip Lisesi	Aziz Mahmud Hüdâyî
9	Kadın	24	Bekar	Lisans	Araştırma	Aziz Mahmud Hüdâyî
10	Erkek	44	Evli	Yüksek Lisans	Medrese, ilahiyat	Aziz Mahmud Hüdâyî
11	Kadın	26	Evli	Lise	Kur'an Kursu	Aziz Mahmud Hüdâyî
12	Kadın	53	Dul	Ön lisans	Okul, Aile, Youtube	Yahya Efendi T.
13	Kadın	40	Evli	Lise	Okul, Aile, Youtube	Yahya Efendi T.
14	Kadın	38	Bekar	Yüksek Lisans	Aile, okul, cami	Yahya Efendi T.
15	Kadın	54	Evli	Lisans	Aile	Yahya Efendi T.
16	Erkek	29	Bekar	Yüksek Lisans	Aile, çevre	Yahya Efendi T.
17	Erkek	40	Evli	Lise	Aile, hocalar	Yahya Efendi T.
18	Kadın	52	Evli	Lisans	İmam Hatip Lisesi	Yahya Efendi T.
19	Kadın	18	Bekar	Ön lisans	Kurs	Yahya Efendi T.
20	Kadın	25	Bekar	Lisans	Aile, cami, İmam Hatip	Yahya Efendi T.
21	Kadın	45	Evli	Lisans	Aile	Yahya Efendi T.
22	Kadın	23	Bekar	Lisans	Aile	Hz. Yûşa Türbesi
23	Kadın	29	Bekar	Lisans	Aile	Hz. Yûşa Türbesi
24	Kadın	47	Bekar	Lise	Anneanne, hoca	Hz. Yûşa Türbesi
25	Kadın	40	Evli	Lisans	Okul, Aile	Hz. Yûşa Türbesi
26	Erkek	30	Evli	Lise	İlkokul, Aile	Hz. Yûşa Türbesi
27	Kadın	24	Bekar	Lisans	Kur'an Kursu, aile	Hz. Yûşa Türbesi
28	Erkek	24	Bekar	Lisans	Aile	Hz. Yûşa Türbesi
29	Erkek	35	Evli	Lisans	Yurt	Hz. Yûşa Türbesi
30	Erkek	28	Bekar	Lise	Okul, Kuran Kursu	Hz. Yûşa Türbesi
31	Erkek	32	Bekar	Ortaokul	Köy hocası	Hz. Yûşa Türbesi
32	Kadın	45	Evli	Lise	Aile	Telli Baba T.
33	Kadın	33	Bekar	Lisans	Toplum, aile	Telli Baba T.
34	Erkek	37	Evli	Lise	İmam Hatip, Kurs, Mescit	Telli Baba T.
35	Kadın	24	Bekar	Lisans	İncil, Tevrat ve Kur'an	Telli Baba T.
36	Erkek	29	Bekar	Lisans	İncil, Kur'an	Telli Baba T.
37	Kadın	49	Evli	Lise	Aile	Telli Baba T.
38	Kadın	31	Bekar	Lisans	Aile, okul, çevre	Telli Baba T.
39	Kadın	24	Bekar	Lise	Okul	Telli Baba T.
40	Kadın	54	Evli	Ön lisans	Aile, araştırma, sosyal medya	Telli Baba T.
41	Kadın	45	Evli	Lisans	Anne, aile	Telli Baba T.

Tablo 1: Katılımcıların Niteliklerini Gösteren Demografik Bulgular

4.2. Katılımcılarda Din Eğitimi

Günümüzde Türkiye'de din eğitimi en temelde ailede başlamakla birlikte bireyler din eğitimlerini Kur'an Kursları, camiler ve okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri aracılığıyla almaktadırlar. İmam Hatip Liseleri, medreseler ve İlahiyat Fakülteleri de din eğitimi noktasında önemli kurumlardandır. Ayrıca dijital dönemde bireyler sosyal medya araçlarından da ve kütüphanelerden de istifade ederek kendileri de din eğitimi alanındaki eksikliklerini gidermeye gayret etmektedirler. Yapılan çalışmalarda da yukarıda zikredilen kaynakların bireylerin din eğitimi almalarında etkili olduğu ortaya konmuştur. Batar'ın (2012:127) yaptığı çalışmada katılımcıların din eğitimini aldıkları yerler %30,9 oranında Kur'an Kursu, %22,8 aile, %21,6 mahalle camisi kursu, %8,2 İmam Hatip Lisesi, %6,8 kendi imkanları olarak belirlenmiştir. Yüksel'in (2020: 383) yapmış olduğu başka bir çalışmada ise katılımcılar din eğitimlerini % 35,2 oranında aileden, %28,7 okuldan, %21,5 din eğitimi verilen kurumlardan almışlardır.

Bu çalışmada da katılımcıların ifadelerinden din eğitiminde sadece tek bir kanaldan değil aile, Kuran Kursları, İmam Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri, lise ve ortaokul vb. MEB'e bağlı okullar gibi pek çok farklı kaynaktan beslendikleri anlaşılmaktadır. Bu ifadelere göre ailede alınan din eğitimi en önemli unsurdur. Ailede, inancını davranışlarına dolayısıyla yaşayışına dönüştüren bir rol modelin olması çocuğun dini gelişim sürecinde çok önemli bir etkendir. Bu sebepten dolayı bir çocuğun aile ortamında gördüğü dini atmosfer çocuğun dini gelişimi açısından önem arz etmektedir (Karaca 2022: 149). Bunun yanı sıra Kur'an Kursları, camiler, okullar da din eğitimi konusunda önemli kanallardır. Bireyler dini kimliklerini oluştururken "Kim gibi olacağım?" sorusuna yanıt ararlar. Bu bağlamda peygamber kıssaları, din büyükleri ve sahabelerin hayat hikayeleri bireylerin dini kimlik inşasında yol gösterici özelliktedir. Fakat bu soyut örneklerin yanı sıra bireyin kendisini özdeşleştirebileceği somut bir modelin bulunması da önem taşımaktadır. Bu sebeple bireyin çevrindeki kişiler -başta aile olmak üzere, Kur'an Kursu hocası, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, İmam Hatip meslek dersi hocaları- onun dini duygu ve davranışlarını şekillendirmesinde önemlidir (Ayten, Vural 2023: 56).

Çalışmaya katılan katılımcılardan 26 kişi din eğitimini nereden aldıkları sorusuna "aileden" cevabını vermiştir. Bu sayı ailedeki din eğitiminin önemini göstermektedir. Yeğin'in (2015: 288) türbe ziyaretleri ile ilgili yaptığı çalışmasında da katılımcılardan çoğunluğu (%35,8) din eğitimini aileden aldıklarını söylerken ikinci sırada (%28,3) cami ve Kur'an Kursları gelmektedir. Yine aynı araştırmaya göre din eğitimi noktasında önemli olan diğer bir kanalda okullardır. Okullardaki Din Kültürü ve Ahlak

Bilgisi dersleri bireylerin din eğitimi noktasında önemlidir. K2, K3, K4, K7, K6, K14, K15 kodlu katılımcıların ifadelerinden de bu kurumların önemini görmekteyiz.

"Aileden, okuldan." (K2, Kadın, 57, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Başta ailemden. Sonrasında gittiğim kurumlardan". (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Önce tabi ki büyüklerimizden, babaannemden, annemden, dedemden, daha sonra da okuldan, din hakkındaki derslerden aldım." (K7, Erkek, 42, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Kur'an Kursundan ve aileden aldım." (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Ailemde, okuldan, küçükken de cami eğitimim var." (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi)

"Aileden." (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi)

"Gittiğim Kur'an Kurslarından, camilerden, ailemden." (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Katılımcılardan bazıları (bkz. K8, K10, K18, K20), din eğitimlerini İmam Hatip Liselerinden, medreselerden ve İlahiyat fakültelerinden de aldıklarını ifade etmişlerdir.

"İmam Hatip mezunuyum." (K8, Erkek, 23, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Medrese mezuniyeti ve ilahiyat mezunuyum." (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"İmam Hatip Lisesi mezunuyum." (K18, Kadın, 52, Yahya Efendi)

"*Dini bilgilerimi evvela ailemden, ailemi taklit ederek onlardan öğrendim. Sonrasında ilk eğitimim camide oldu. Camide Kur'an Kursu'nda aldım. Sonrasında uzun bir ara verdim ve liseyi de İmam Hatipte okudum. İmam Hatipte daha da kuvvetli temeller atıldı. O şekilde ilerledim."* (K20, Kadın, 25, Yahya Efendi)

Bazı katılımcılar (bkz. K12, K13) ise dini bilgilerini önce aile, Kuran Kursu, okul gibi yerlerde aldıklarını fakat sonradan kendileri araştırmaya başlayarak daha da derinleştiklerini ifade etmişlerdir. Bu

ifadelerden Kur'an Kursları, okul ve çevrenin temel bir din eğitimi verdiğini, daha ileri düzey bir din eğitimi için bireylerin farklı kanallara yöneldiğini görmekteyiz.

> *"Önceki kalıplaşmış bilgileri okullardan, sağdan, soldan, teyzelerden, büyüklerden aldık ama sonraki bilgilerimizi de çok şükür bu derin aslında yeni yeni vardı ama bizim yeni fark ettiğimiz nasip olan bazı kişiler var onların söyleyişleri yorumları kitapları sözleri programlarından çok etkileniyoruz onun için zaten buralardayız bu YouTube programlarından dolayı bunlara ulaşabildik erişebildik öbür türlü kimsenin çok fazla kitaplar okumaya bir kitabı bitirirsin bir haftada on günde on beş günde ama öbür kitabı işte diğer yazarı derken onlara fırsat olmadığında YouTube, benim kendi açımdan konuşacak olursak YouTube olayı ve oradaki yapılan derin kişilerin muhabbetleri sözleri bilgileri benim bu kısımda başka bakmama sebep oldu."* (K12, Kadın, 53, Yahya Efendi)

> *"Okulda çok az kısım gördük sonrasında tabi aileden de bir parça inanç anlamında yani hep inanan insanlardık ama çok doğru bilgilerle büyüdüğümüzü söyleyemem, bakkal hesabı diyorlar öyle bir şeydi. Sonrasından YouTube'dan dinledim. Bazı eğitimlere katılıyorum. Hem ilim hem bilim anlamında çok şeyler öğreniyorum."* (K13, Kadın, 40, Yahya Efendi)

Bazı katılımcılar (bkz. K33, K9, K35) ise özellikle lise çağlarında dini konulara daha çok yoğunlaştıklarını ifade etmişlerdir. Lise çağı ergenlik dönemine tekabül eder. Bu dönem bireyler için adeta bir çelişkiler dönemidir. Bu dönemde bireysel, sosyal, cinsel gelişim alanlarında da hızlı bir değişiklik görülür. Bu dönem ayrıca dini gelişimi de etkilemektedir. Ergenlik döneminde ortaya çıkan çelişkiler, şüpheler ve bunalımlar kişiliği şekillendirdiği gibi dini gelişimi de şekillendirir. Çocukken düşünmeden, itiraz etmeden kabul edilen birçok konu bu dönemde merak edilmeye, düşünülmeye ve araştırılmaya başlanır (Karaca 2022: 163-165).

> *"Kendim merak ederek öğrendim. Lise çağında daha çok yoğunlaştım."* (K9, Kadın, 24, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Ben lisedeyken çok meraklıydım, o yüzden üç büyük kitabı da okumak istemiştim. İncil, Tevrat'ın hepsini bitirmedim ama Kur'an'ı da böyle çeviri olarak okudum. Öyle öğrenebildiğim kadar."* (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

Görüldüğü üzere türbe ziyareti yapan kişiler din eğitimlerini farklı yerlerden almışlardır. Bu da din eğitimi alınan yer fark etmeksizin türbe ziyaretinin toplum nezdinde ne kadar önemli olduğunu ve yaygınlık gösterdiğini anlatmaktadır.

4.3. Katılımcılarda Maneviyat Algısı

Bireyselleşme ve şehirleşmenin etkisiyle günümüzde bireylerin dini eğilimlerinin yanı sıra maneviyat eğilimleri de artmaktadır. Aynı zamanda bireylerin hayatı anlama ve yaşama şekillerine göre maneviyat algıları da değişiklik göstermektedir. Bazı kimseler maneviyatı yoga, meditasyon, içsel enerji, doğa ile bütünleşme gibi spiritüel pratikler üzerinden anlamlandırırken; bazıları için maneviyat daha çok dini ritüellerle, ibadetle ve kutsal mekânlarla ilişkilendirilmiştir. (Cengiz, Küçükural, Gür 2023: 12-17). Bu çalışmada da öncelikle türbe ziyareti yapan bireylerin maneviyat algıları anlaşılmak istenmiş ve bu doğrultuda görüşme yapılan katılımcılara: "Sizce maneviyat nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplar, maneviyat kavramının oldukça öznel ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcılar maneviyat kavramını genellikle maneviyatın bireysel hayatlarına, sağlık alanlarına ve iyi oluşlarına olan katkısı üzerinden tanımlama eğiliminde bulunmuşlardır. Buna göre maneviyatın katılımcılar nezdinde yalnızca dini ritüellere indirgenmediğini, ruhsal bir arayış, içsel bir tatmin, kutsal ve yaşam ile kurulan anlamlı bir bağ olarak değerlendirildiği de görülmüştür.

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda türbe ziyaretlerini gerçekleştiren katılımcıların maneviyat algısı: "İçsel Huzurun Arayışı: Maneviyatın Ruhsal Boyutu", "Maneviyatın Temsili Bir Anlam Olarak İnşası", "Kutsal ile Kurulan Bağ: Maneviyat", "Kişisel ve Deruni Bir Deneyim Olarak Maneviyat," başlıkları altında toplanmıştır ve Şekil 4.1'de gösterilmiştir. Ayrıca bu başlık altında maneviyat-dindarlık ilişkisine de yer verilmiştir.

Şekil 4.1: Katılımcıların Maneviyat Algısını Gösteren Temalar

4.3.1. İçsel Huzur Arayışı: Maneviyatın Ruhsal Boyutu

Katılımcıların maneviyatı tanımlarken en çok vurgu yaptıkları kavramlardan biri ‘’huzur’’ olmuştur. Katılımcılar maneviyat kavramını sıklıkla huzur ve mutluluk ile ilişkilendirmişlerdir (bkz. K2, K3, K5, K4,). Bunun yanı sıra maneviyatın bireylerin iyi oluşuna katkı sağlayan ve ruhsal olarak iyi hissetmelerine katkıda bulunan bir alan olduğunu da görmekteyiz.

“Maneviyat nasıl anlatayım, ruhsal bir durum, maneviyat, mutluluk, inanç.” (K2, Kadın, 57, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

“İnsanın mutlu olmak için yaptığı şeyler geldi geldi aklıma şu anda.” (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

“Maneviyat huzurdur.” (K5, Erkek, 18, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

“Maneviyat, ruha, iyi gelen, insana iyi gelen, ruhla alakalı olan şeyler.” (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

K1 kodlu katılımcı maneviyatı, *“Maneviyat huzur bulduğun yerde huzur bulduğun şekilde devam etmektir.”* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) şeklinde ifade ederek bireyin kendi içsel deneyimine göre şekillenen bir maneviyat algısı ortaya koymuştur.

Katılımcıların verdikleri cevaplardaki "huzur", "iç huzur" ve "kalpte huzuru hissetmek" gibi kavramlar maneviyatın, bireylerin iç dünyasında var olan dinginlik ve tatmin haliyle doğrudan ilişkilendirildiğini göstermektedir. Ayrıca bu cevaplardan maneviyatın sadece zihinsel bir kavram olmadığını aynı zamanda duygusal ve ruhsal bir hissiyat olduğunu görmekle birlikte maneviyatın bireyselliği, kişinin kalbindeki huzuru hissetmesi ve yaşamasıyla doğrudan bağlantılı olduğunu da görmekteyiz.

"Bence kalpte huzuru hissetmektir." (K27, Kadın, 24, Hz. Yûşa)

"Maneviyat, insanın içindeki huzurdur." (K41, Kadın, 45, Telli Baba)

"Ruhta hissiyat olabilir." (K19, Kadın, 18, Yahya Efendi Türbesi)

Bazı katılımcılar ise maneviyatı ibadetler ile de ilişkilendirmişlerdir. K8 kodlu katılımcının ifadesinde olduğu gibi, "dua, zikir, namaz, türbeler gibi ritüellerin insana maneviyat kazandırdığı" ve "maneviyatın iç huzur" olduğu belirtilmiştir. Bu durum, maneviyatın çok katmanlı yapısına dikkat çekerken, bireyin dini pratikler yoluyla iç huzur ve ruhsal dengeye ulaşma çabasını da ortaya koymaktadır.

> *"Bence maneviyat hem dini olarak hem İslam dini insana bir maneviyat kazandırır. Dua olsun, zikir olsun, namaz olsun, türbeler olsun bu gibi şeyler. Maneviyat huzur demektir, iç huzur demektir."* (K8, Erkek, 23, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Katılımcılar maneviyatın tecrübi ve duygusal boyutuna da vurguda bulunmuşlardır. Katılımcıların kullandıkları ifadeler, William James'in bireysel dini tecrübenin anlatılamazlığına dair fikirleriyle örtüşmektedir. James'e göre tecrübi boyut bireyin kendi iç dünyasında yaşadığı ve kelimelere dökmeye çalıştığı zaman anlatamadığı bir durumdur. James buna, "mistik tecrübenin anlatılamazlığı" ilkesi ismini vermektedir. (James 2021: 392)

4.3.2. Maneviyatın Temsili Bir Anlam Olarak İnşası

Soyut kavramlar tanımlanırken bir metafor söylenerek tanımlanabilir. Maneviyat kavramı da soyut bir kavram olduğundan dolayı bazı katılımcılar maneviyatı metaforik unsurlar kullanarak tanımlama eğilimi göstermişlerdir. K1 kodlu katılımcı maneviyatı "lezzet" olarak tanımlayarak maneviyatın kendisine haz veren, ruhsal olarak tatmin sağlayan yönünü belirtmiştir. K7 kodlu katılımcı maneviyatı "insanın içinde doğan bir güneş"e benzetmiştir. K9 kodlu katılımcı ise maneviyatı "sığındığı bir liman" olarak tarif ederek

maneviyatın güven veren, huzur sağlayan yönüne vurgu yapmıştır. Bu ifadeler, maneviyatın onların hayatındaki anlamını ve etkisini daha içten ve duygusal bir biçimde yansıtmaktadır.

> *"Maneviyat lezzettir."* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Maneviyat kişinin kalbinde doğan bir güneştir. O kendini nereye yöneltmek istiyorsa gerçek hakkı bulabiliyorsa bence maneviyata ermiş olur."* (K7, Erkek, 42, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Benim sığındığım liman diyebilirim."* (K9, Kadın, 24, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Özcan'ın (2020: 158) merhamet kavramı ile ilgili yapmış olduğu çalışmada katılımcılar bu kavramı 87 metafor ile açıklamışlardır. Katılımcılar bu 87 metaforu oluştururken "Merhamet nedir?", "Ne işe yarar?" ve "Nasıldır?" sorularına cevap aramışlardır. Benzer şekilde bu çalışmada da maneviyat kavramı tanımlanırken bazı katılımcıların metaforik anlatımlara başvurduğu görülmektedir. Maneviyatın işlevi, niteliği ve anlamı, katılımcılar tarafından metaforik ifadeler aracılığıyla açıklanmıştır.

4.3.3. Kutsal ile Kurulan Bağ: Maneviyat

Maneviyat en temelde, kutsal olduğuna inanılan alanla kurulan bağdır aslında, kutsala ilişkin anlam arayışıdır. Maneviyatı, Pargament "Kutsalı arama sürecidir.", Vaughan ise "Kutsalın subjektif tecrübesidir." Şeklinde tanımlamışlardır (akt. Uysal, Ayten 2009: 319). Bu başlık altında katılımcıların maneviyat algıları, aşkın bir varlık ile kurdukları iletişim, ilahi bağ kurma, içsel dönüşüm ve anlam arayışı (Düzgüner, 2021:150) ekseninde değerlendirilmiştir.

Katılımcılardan bazıları maneviyatı doğrudan Allah ile kurulan ilişki olarak tanımlamaktadır. Bu bağ bireyin hem dünyevi hem uhrevi yaşamında yönünü belirleyen, sürekli ve derinlikli bir ilişki biçimi olarak görülmektedir. Katılımcılar maneviyatı dua, namaz, ibadet gibi dini pratiklerle desteklenen, bireyin Allah'a yönelmesiyle şekillenen bir tecrübe olarak değerlendirmektedir. Bu tanımlarda öne çıkan ortak vurgu, bireyin Rabbine olan yakınlığı ve bu yakınlığın günlük yaşamda sıcak, canlı ve sürekli tutulması gerektiğidir. Katılımcılar bu bağı, içsel bir huzurun, sığınılacak bir yerin ve yönlendirici bir gücün kaynağı olarak görmektedir. Bu anlayışta maneviyat, birey ile kutsal arasında kurulan doğrudan ve kişisel bir ilişki olup, inanan kişinin hayatının merkezine yerleşmektedir. K6, K10, K11, K15, K22, K31, K38 ve K39 kodlu katılımcıların verdikleri cevaplarda bunları açıkça görebiliriz.

"Kişinin kendini daha iyiye yönlendirmesi için hem dünyevi hem uhrevi olarak Allah'a yönelmesi." (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Maneviyat kişinin Rabbi ile olan ünsiyetini her yerde her mekânda sıcak tutmasının yansımasıdır." (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Bence maneviyat Allah'tır, duadır, namazdır." (K11, Kadın, 26, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Kul ile Allah arasındaki ilişkidir." (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi Türbesi)

"Maneviyat, Allah'a yakınlıktır bence." (K22, Kadın, 23, Hz. Yûşa)

"Huzur, İslam, Allah'a yaklaşmak." (K31, Erkek, 32, Hz. Yûşa)

"Allah ile kurduğun bağ ya da neye inanıyorsan." (K38, Kadın, 31, Telli Baba)

"Maneviyat, Allah ile yakın olmaktır bence." (K39, Kadın, 24, Telli Baba)

Bu cevaplar doğrultusunda maneviyat, kutsal olanla birey arasında kurulan ruhsal ve sürekli iletişim hali olarak betimlenmektedir.

Bazı katılımcılar, (bkz. K17, K21) maneviyatı bir arayış ve anlamlandırma süreci olarak ele almaktadır. Bu perspektife göre maneviyat, bireyin kendini ve yaşamı anlamlandırma çabasında Tanrı ile ilişki kurması ve varoluşsal sorgulamalarına cevap aramasıdır.

"Maneviyat insanın öncelikle kendini bulması, Allah'ı bulması, Allah'ı buldun mu zaten maneviyata kavuşuyorsun yani bir arayış içine giriyorsun, her yolu deniyorsun, manevi halde bireysel kaldığın zaman tek başınasın. Asıl maneviyat Allah'la arandaki bağ, yalnızlık, huzur, yani ne biliyim hani bu tabi çok tartışılır bir konu." (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

"Maneviyat her şeydir. Maneviyatsız olmaz. İnsanın yaratılışında maneviyat var. Cenabı hak insanı böyle kendisinin ayinesi olarak yaratmış isim ve sıfatlarının ayinesi olarak yaratmış. Yani insan Rabbinden ayrı bir varlık değil. Yani tek başına bir varlık olamaz. Zaten dünyaya gelen demiyor mu yani neciyim nereden geldim ne yapıyorum yani bir manası olmalı her şeyin o mananın arayışında da Rabbini

buluyorsun yani. Seni yaratan Tanrını, Rabbini buluyorsun, mabudunu buluyorsun." (K21, Kadın, 45, Yahya Efendi Türbesi)

Bu ifadeler maneviyatın bireysel bir tecrübe ve dönüşüm süreci olduğunu, kutsal olana yönelimin bireyin varoluşsal sorularına verdiği cevaba dönüştüğünü göstermektedir.

Katılımcılardan bazıları ise (bkz. K16, K32) maneviyatı, Allah tarafından insana bahşedilen özel bir hissiyat ya da bireyin içsel dünyasında gelişen bir yöneliş olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlar ise maneviyatı daha çok duyusal ve sezgisel bir boyutta ele almaktadır.

"İnanma ihtiyacı." (K16, Erkek, 29, Yahya Efendi)

"Bence Allah'ın verdiği güzel bir hissiyattır." (K32, Kadın, 45, Telli Baba)

K34 kodlu katılımcının vermiş olduğu cevaba göre maneviyat, bireyin, zaman zaman içinde bulunduğu ruhsal boşluk, çaresizlik ya da anlam arayışı karşısında ortaya çıkan bir inanç yönelimi olarak görülmektedir.

"Maneviyat bence Allah'a yaklaşmanın bir yoludur. Çaresizlik sonunda mecbur ona gidiyorsun başka çare yok." (K34, Erkek, 37, Telli Baba)

K40 kodlu katılımcı, maneviyatı yalnızca birey ile Allah arasında sınırlamamış ve bu bağı daha geniş bir boyutta insanlığa yönelik bir sorumluluk alanı olarak değerlendirmiştir. Katılımcının verdiği cevaba göre manevi tecrübenin bireysel sınırları aşarak toplumsal bir etki alanı oluşturduğu, bireyin kutsal ile kurduğu bağın etik ve insani değerlere dönüşmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

"*Maneviyat Allah ile kurulan bağdır. Kurduğun bağı insanlığa kendinden başlayarak bütün insanlığa yaymaktır."* (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

Katılımcıların maneviyat algılarını gösteren bu tanımlar, bireyin Allah ile olan ilişkisi üzerinden şekillenmektedir. Maneviyat, bazı katılımcılar tarafından doğrudan dua, ibadet ve yöneliş pratikleriyle sürdürülen bir ilahi bağ olarak ele alınmıştır. Bazı katılımcılar için ise daha içsel bireysel ve varoluşsal bir arayış sürecini ifade etmektedir. Bu bağlamda maneviyat, yalnızca birey ile kutsal arasında kurulan ruhsal bir ilişki değil, aynı zamanda bireyin kendini bulma, yaşamı anlamlandırma ve iç huzura ulaşma çabasının da bir yansımasıdır. Bununla birlikte maneviyatın bazı katılımcılarca toplumsal sorumluluğa uzanan bir etik boyut taşıdığı da görülmektedir. Bu çok katmanlı yaklaşımlar, kutsal ile kurulan bağın bireysel deneyimler

temelinde şekillense de ortak bir yönelim olarak maneviyatın, bireylerin anlam dünyasında merkezi bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

4.3.4. Kişisel Deruni Bir Deneyim Olarak Maneviyat

Katılımcılardan bazıları maneviyatı kişisel ve içsel bir deneyim olarak tanımlamakta; bu deneyimi bireyin ruhsal süreçleriyle doğrudan ilişkili, derin ve subjektif bir yaşantı biçimi olarak konumlandırmaktadır. Bu yaklaşıma göre maneviyat, bireyin kendisiyle ve varoluşla kurduğu özgün bir bağdır.

K12 ve K14 kodlu katılımcılar, maneviyatı bireysel dönüşüm, arınma ve olgunlaşma süreci olarak ele almakta; yaşanan zorluklar karşısında ilahi bir sığınak, içsel bir güç kaynağı olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda maneviyat insanın yalnızlaştığı, desteğe ihtiyaç duyduğu anlarda, sığındığı derin bir ruhsal deneyim halini almaktadır.

> *"Arınma, tek oraya yolculuk, o yolu bulmak, en güzel haliyle hazırlanıyor olmak, güzel insan olmak."* (K12, Kadın, 53, Yahya Efendi Türbesi)

> "*Maneviyat yani şöyle kelime anlamını bilmiyorum ama dini olarak yoğun başlamamın sebebini söyleyeyim: Ben hem ailemden hem de yakınlarımdan hiçbir destek görmediğim zamanlarda maneviyata sığındım. Ondan sonra devam ettim. Yani çok geç bir yaş oldu ama insan olgunlaştığında gerçekten Allah'tan başka kimsenin yanında olmadığını görüyor."* (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

K26, K35, K36 ve K37 kodlu katılımcıların ifadeleri ise maneviyatın tamamen bireysel, içten gelen ve kişiye özgü bir yaşantı olduğunu vurgulamaktadır.

> *"Bence maneviyat insanın kendi içinde yaşadığı bir hayattır. Ekstra bir hayat diyebilirim."* (K26, Erkek, 30, Hz. Yûşa)

> *"Çok genel bir soru oldu, maneviyat insanın içinden geldiği gibidir bence herkes için farklı."* (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

> *"Bana göre maddi dünyadan somut şeylerden biraz daha uzaklaşıp daha içsel bir nevi spiritüel olarak yaptığımız şeyler düşünce yapısı faktörler diyeceğim genel olarak."* (K36, Erkek, 29, Telli Baba)

"Kişiye özgüdür. Kişinin kendisiyle ilgilidir. İçsel ruh hali." (K37, Kadın, 49, Telli Baba)

Bu ifadelerde maneviyat, somut dünya algısından sıyrılarak daha çok zihinsel, duygusal ve ruhsal boyutta anlam kazanan, bireyin kendi iç dünyasında şekillenen bir tecrübe olarak sunulmaktadır.

K33 kodlu katılımcı bu ruhsal bağı doğa, canlılık ve nefes gibi daha evrensel unsurlarla ilişkilendirerek, maneviyatın yalnızca dini bir yöneliş değil aynı zamanda varoluşsal bir farkındalık olduğunu ortaya koymaktadır.

"*Ruhla ilgili ilişkilendirebileceğimiz her şey diyebilirim doğa ile dünya ile canlılıkla nefesle hayatla bağımız olduğunu söyleyebilirim."* (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

Düzgüner'in (2021: 150), Amerika ve Türkiye'de yapmış olduğu nitel bir çalışmada da katılımcılara yöneltilen "Sizce maneviyat nedir?" sorusuna verilen cevaplar arasında Amerika'da "Tanrı" ve "yüce güç ile kurulan ilişki" ifadelerine ek olarak insan ve çevre ilişkisiyle de ilgili ifadelere rastlanmıştır. Türkiye'de ise bu ifadelere daha az değinildiği saptanmıştır. Bu çalışmada elde edilen veriler de bunu doğrulamaktadır. Çalışmaya katılan 41 katılımcıdan sadece bir tanesi (K33) maneviyat ve çevre ilişkisine değinmiştir.

K25 kodlu katılımcının, *"Çok güzel bir soru. Yani herkese göre değişir elbette ki. Camiler, türbeler, gerçekten insanın maneviyatını yükselten yerler öyle düşünüyorum."* (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa Türbesi) bu ifadelerinde, maneviyatın kişisel bir tecrübe olduğu vurgulanmakta, ancak bu tecrübenin belirli mekanlar aracılığıyla derinleştiği ifade edilmektedir. Katılımcı cami ve türbe gibi kutsal mekanların bireyin iç dünyasında bir yükselme, arınma ve manevi yoğunlaşma sağladığını belirtmektedir. Bu durum maneviyatın sadece içsel değil, aynı zamanda da mekânsal bağlamlarla da ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda manevi deneyim kişisel olmakla birlikte kutsal olarak algılanan mekanlarla da derinlik kazanmaktadır.

Verilen cevaplar doğrultusunda maneviyat algısı hem bireysel farkındalığı hem de ruhsal derinliği içeren, deneyimsel ve öznel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişisel derinlik, yaşanmışlık ve ruhsal yoğunluk, bu tanımlarda maneviyatın temel belirleyicileri olarak öne çıkmaktadır.

4.3.5. Maneviyat Dindarlık Bütünleşmesi ve Maneviyatın Yansımaları

Bu başlık altında katılımcıların dindarlık ve maneviyat algılarına dair değerlendirmeleri ve maneviyatın katılımcıların duygu ve davranışlarındaki yansımalarından bahsedilmektedir.

4.3.5.1. Maneviyat-Dindarlık Bütünlüğü

Dindarlık ve maneviyat kavramları arasındaki ilişki literatürde farklı şekillerde ele alınmıştır. Maneviyatın dindarlıktan daha kapsamlı olduğu, maneviyatın dindarlıktan ayrı bir olgu olduğu ve dindarlık ile maneviyatın eş anlamlı olduğu şeklinde üç farklı yaklaşım olduğu görülmektedir (Düzgüner 2021: 64). Her ne kadar alan yazında dindarlık ile maneviyatın ayrı olgular olduğu kabul edilse de özellikle Müslüman toplumlarda yapılan çalışmalar da dindarlık ile maneviyatın genellikle birbirinden ayrılmadığı birbiriyle örtüşen yönlerinin olduğu şeklinde bulgulara ulaşılmıştır (Düzgüner 2021; Altınlı-Macic 2021). Bu bulgular özellikle Müslüman bireylerin maneviyatı dinin ve dindarlığın büyük dairesi dâhilinde daha deruni bir tecrübe alanı olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu araştırmanın katılımcıları da maneviyat ve dindarlığı birbirine yakın şekilde algıladıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların maneviyat tanımları Batı'daki maneviyat anlayışı ile benzerlik gösterse de pratikte maneviyatı dinden ve dini pratiklerden ayırmadıkları, aksine maneviyatlarını güçlendirmek için dini pratiklerden destek aldıkları görülmektedir.

Maneviyatı, ruhsal bir durum, mutluluk, inanç olarak tanımlayan bir katılımcı maneviyatını geliştirmek için: *"Dua, böyle türbelere geliyorum, huzurlu oluyorum."* (K2, Kadın, 57, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) cevabını vermiştir.

Maneviyatı ruha iyi gelen, ruhla alakalı olan şeyler olarak tanımlayan bir katılımcı ise maneviyatını geliştirmek için çaba gösterdiğini ve ruhuna ibadetlerin iyi geldiğini şu cümlelerle ifade etmiştir: *"Evet, çünkü bana iyi geliyor. Sadece maddi şeylerle ruhum doymuyor. Öyle söyleyeyim. Kur'an okuyorum, ibadetlerimde devamlı olmaya çalışıyorum."* (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Maneviyatı huzur olarak tanımlayan bir katılımcı: "*Huzur bulmak için namaz kılıyorum.''* (K5, Erkek, 18, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) cevabını vermiştir.

Maneviyatı kendisinin sığındığı bir liman olarak tanımlayan katılımcı: *"Yani bunu bir şart olarak değil de tamamen içimden geldiği için ruhen kendimi rahatlattığım için işte namaz olsun dua olsun sürekli olarak bunları yapıyorum."* (K9, Kadın, 24, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) maneviyatını geliştirmek için sürekli namaz kıldığını ve dua ettiğini söylemiştir.

Maneviyatı *"Ruhta hissiyat olabilir."* (K19, Kadın, 18, Yahya Efendi Türbesi) olarak tanımlayan katılımcı maneviyatını geliştirmek için neler yaptığı sorusuna: *"Evet, Türbeyi ziyaret ederek, cami cami gezerek, daha çok Kur'an'a tefsirlere dikkat ederek biraz geliştirmeye çalışıyorum. Bunlar daha çok hissiyatımı güçlendiriyor diyebilirim. Allah'a karşı yaklaştığımı hissediyorum gibi."* cevabını vermiştir.

Yahya Efendi Türbesinde görüşme yaptığımız bir katılımcıya "Sizce 'maneviyat' nedir?" diye sorduğumuzda *"Yani din olarak mı maneviyat?"* (K20, Kadın, 25) cevabını verdi. Bunun üzerine kendisine "Maneviyat kelimesi sizin için ne anlam ifade ediyor, size neyi çağrıştırıyor?" şeklinde açıklama yapıldıktan sonra katılımcı: *"Maneviyat, kalbi, gönülden gelen şeyleri çağrıştırıyor. O samimi duyguları çağrıştırıyor."* cevabını verdi ve maneviyatını güçlendirmek için yaptıklarını ve hayatına etkisini şöyle açıkladı: *"Arttırmak için aslında şöyle ki dini bakımdan arttırmak istediğim zaman tasavvuf derslerine ve mesnevi derslerine gidiyorum. Arttırmak istediğim zaman değil aslında bunu devamlı şekilde yapmaya çalışıyorum. Tasavvufu dini bakımdan hayatımdan uzaklaştırmamaya çalışıyorum daha da yakınlaşmaya çalışıyorum bu sebeple de maneviyatımın daha da güçlendiğini hissediyorum."*

Maneviyatı *"İnsanın içinde yaşadığı ekstra bir hayat."* olarak tanımlayan katılımcı maneviyatını yükseltmek için neler yaptığı ve bunları yapmanın hayatına etkisi sorulduğunda: *"Genelde tek kaldığım zamanlarda namaz kılmayı tercih ediyorum hem de dinin gereği olduğu için. Onun dışında yine dini bilgilerle ilgili araştırmalar yapıyorum. Gerek internetten gerek kitaplardan olsun. Böylece daha ılımlı bir insan oluyorum. Daha anlayışlı, daha oturaklı bir insan olduğumu düşünüyorum."* (K26, Erkek, 30, Hz. Yûşa) cevabını vermiştir.

Maneviyatı "kalpte huzuru hissetmektir." olarak tanımlayan katılımcı ise maneviyatını artırmak için yaptıklarına şöyle cevap vermiştir: "*Evet, elimden geldiğince, peygamber efendimizin önerdiği şeyleri yapmaya çalışıyorum. Dinimizin önerdiği şeyleri yapmaya çalışıyorum. Ben yalnız kalmaya da çalışıyorum zaman zaman bu da bana çok iyi geliyor."* (K27, Kadın, 24, Hz. Yûşa) ve bunları yapmanın hayatındaki etkisini şu şekilde açıklamıştır: *"Ertesi gün için ya da yapacaklarım için kendimi daha motive hissediyorum eğer kalbimde huzur ve maneviyatı hissedebiliyorsam. Hayatımda her yerde daha pozitif olabiliyorum."*

Maneviyatı, "İnsanın içinde bulduğu huzur." (K28, Erkek, 24, Hz. Yûşa) olarak tanımlayan bir katılımcı maneviyatını geliştirdiğini şöyle açıklamıştır: *"Genelde İslam dinine uygun şekilde yaşamaya çalışıyorum. Bu şekilde maneviyatımı, iç huzurumu artırma fırsatını yakalıyorum."*

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, maneviyat tanımlarında doğrudan dini argümanlar kullanılmamasına rağmen aslında din ve maneviyatın onların zihinlerinde sıkı bir ilişki içinde olduğu

görülmektedir. Maneviyat, katılımcılar tarafından tıpkı daha önceki çalışmalarda (Düzgüner 2021: 154) olduğu gibi kültürel ve ahlaki değerleri kapsayacak şekilde bireyin dini inancını yaşantısına yansıtma biçimi olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda katılımcılar, manevi bir eylem olarak türbeleri ziyaret etmektedir ve çoğunlukla insanlar türbe ziyaretini dinin gerekliliği (Köse, Ayten 2018: 25) olarak görmektedir.

4.3.5.2 Maneviyatın Davranışsal ve Duygusal Yansımaları

Maneviyat her kişi için farklı anlam ifade eder ve maneviyatın birey için hem duygusal hem de davranışsal yansımaları vardır. İnsanlar maneviyat algıları doğrultusunda çeşitli ritüeller yaparak bu algılarını davranışa dönüştürürler. Maneviyatı dindarlıkta arayan kişiler daha fazla ibadetlere ve yaratıcıya yönelirken maneviyatı spiritüalizmde, doğada arayan kişiler meditasyon, doğa yürüyüşleri, reiki vb. uygulamalara yönelebilirler. Bu uygulamalar neticesinde duygusal olarak bir tatmin sağlarlar. Bu başlık altında maneviyatın davranışsal ve duygusal yansımaları ele alınacaktır. Bu bağlamda katılımcılara "Maneviyatınızı artırmak için çaba gösteriyor musunuz? Gösteriyorsanız neler yapıyorsunuz ve bunları yapmanın sizin hayatınıza nasıl etkisi oluyor?" sorusu sorulmuştur. Bu soru ile katılımcıların manevi dünyalarını hangi uygulamalar hangi deneyimler ile güçlendirmeye çalıştıkları ve bu uygulamaları yapmanın hayatlarında ne gibi tezahürleri olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Maneviyatı *"Kişinin kendini daha iyiye yönlendirmesi için hem dünyevi hem uhrevi olarak Allah'a yönelmesi."* (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) şeklinde tanımlayan bir katılımcıya maneviyatını güçlendirmek adına neler yaptığı sorulduğunda; *"İbadetlerimi yapıyorum, ekstra olarak teheccüd kılmaya çalışıyorum, sadaka veriyorum."* şeklinde yanıt vermiştir. Devamında, bu uygulamaların hayatında ne gibi etkilerinin olduğu sorulduğunda ise: *"Rutinlerime bağlılık sağlıyor. Diğer gündelik işlerimde de kolaylık sağlıyor. Sorumluluk sahibi olmamı sağlıyor ve huzur doluyorum."* diyerek maneviyatı aracılığıyla yaşamında hem disiplin kazandığını hem de iç huzur bulduğunu ortaya koymaktadır.

K7 kodlu katılımcı modern hayatın getirdiği zorluklar karşısında daha sakin kalmaya çalıştığını ve kalbini rahatlatıcı zikirlere tesbihatlara yöneldiğini ifade etmiştir.

> *"Elbette ki göstermeye çalışıyoruz ama şu anki günümüzdeki şartlarda bazen insan kendi öfkesine ve nefsine hâkim olmayabiliyor. Elimizden geldiğince daha sakin, sükût olmaya çalışıyoruz. Yani kalbi rahatlatıcı huşuya erdirici zikirler tesbihatlar. Boş vakitte dilimizi daha fazla dünya kelamında değil de Allah kelamına*

gizli ama yani açıktan değil gizli bir şekilde elimizden geldiğince yapmaya çalışıyoruz." (K7, Erkek, 42, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

K10 kodlu katılımcının ifadelerinden ise maneviyatını artırmak için dini ritüellere yöneldiğini ve türbeleri ziyaret ederek oradaki zatların yolunu takip etmenin maneviyatını artırdığını şu ifadelerle açıklamıştır:

"Evet. Gerek namazlarımı vaktinde kılmak, harama helale dikkat etmek, türbe ziyareti yaparak o büyüklerin bize açmış olduğu yoldan ilerlemek, bizi bir merhaleye taşıyacak adımları atmak için eserlerimizden kaynaklarımızdan da yararlanıyoruz. Bizden öncekiler Allah'a gitmenin yolunu nasıl atmışlarsa bizde onların izini takip ederek bir merhaleye ulaşmaya çalışıyoruz." (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Hiç kimseden destek görmediği zamanlarda maneviyata sığındığını söyleyen katılımcı maneviyatını arttırmak için neler yaptığını ve bunları yapmanın hayatındaki etkisini şöyle anlatmıştır: "*Evet, yani çok düzenli olmasa da namaz kılıyorum. Arada böyle dini ziyaretler yapıyorum, içimden geldiği zaman dua öğreniyorum vs. Ufak ufak Kur'an okumaya başladım. O tarz şeyler, bunlar beni psikolojik olarak rahatlatıyor zaten hani zikir dediğimizin de psikolojik olarak da dayanağı var beyin sürekli bildiği bir şeyi yapınca rahatlıyor bende de anksiyete var. Biraz zikir gibi şeylerle onu halletmiş oluyorum onun dışında tevekkül etmek yani bir şeyleri yaptıktan sonra benden çıktı deyip Allah'a tevekkül etmek başlı başına rahatlatıcı bir şey."* (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

Maneviyatı, *"İnsanın huzur bulduğu yerdir."* (K18, Kadın, 52, Yahya Efendi Türbesi) şeklinde tanımlayan bir katılımcı maneviyatını artırmak için sohbetler dinlediğini, türbelere gittiğini, ziyaretler yaptığını ve bunları yapmanın kendisine huzur verdiğini ifade etmiştir.

"Evet sohbet çok dinliyorum, türbelere geliyorum, ziyaretler yapıyorum. Bunları yapmak huzur bulmamı sağlıyor, ahlakımı daha nasıl güzelleştirebilirim, nasıl huzur bulabilirim diye arayış içindeyim." (K18, Kadın, 52, Yahya Efendi Türbesi)

Maneviyatın tanımını "*Bence Allah'ın verdiği güzel bir hissiyattır."* şeklinde yapan katılımcı maneviyatını geliştirmek için yaptıklarını ve hayatına etkisini şöyle açıkladı: *"Gösteriyorum, Kur'an okuyorum, sadaka veriyorum, ibadet etmeye çalışıyorum elimden geldiğince özel günlerde. Yani böyle*

şeyler. Valla her yönden etkisi oluyor. Sağlığımdan tutun da eşimle iyi geçinmek, kızımın bana saygı göstermesi, her türlü manevi açıdan çok huzur buluyorum." (K32, Kadın, 45, Telli Baba)

Maneviyat, literatürde çoğunlukla bireyin içsel dünyasına odaklanarak yapılmış olup bireylerin hayatı anlama şekli, kutsal ile kurmuş olduğu ilişki ve yaşamış olduğu derin deneyimlerle açıklanmıştır. Maneviyatın tanımları bu yönleriyle bireye vurgu yapmasından dolayı maneviyat evrensel bir boyutta ele alınmıştır. Fakat buradaki bireysel vurgu maneviyatın toplumsal yönünü kısmen geride bırakmıştır. Oysa maneviyatın bireysel yönünün yanı sıra sosyal bir yönü de vardır ve maneviyat bireyin kendi dışındakine yönelmesini ve bu yönelimin davranışa yansımasını da mümkün kılar (Düzgüner 2013: 3). Bu bağlamda K36 kodlu katılımcının başkalarının hayatlarına dokunarak mutlu olması bunun örneklerinden biridir.

> *"Yani maneviyat için ister istemez ufak tefek maddi destekler, yolda işte aç muhtaç insanlar veya canı sıkkın birini gördüğümüzde derdini dinlemek, derman olmaya çalışmak diyeceğim kendi açımdan. Genel olarak güzel anlamda hayatına dokunduğum insanlardan iyi güzel geri dönüş aldığım zaman bende mutlu oluyorum beni de birazcık taşıyor yükselten bir şey spiritüel anlamda."* (K36, Erkek, 29, Telli Baba)

Bazı katılımcılar ise (bkz. K33, K35, K37, K38,) maneviyatlarını güçlendirmek için ekstra bir çaba göstermediklerini ifade etmişlerdir. Onlar maneviyatı, insanın içinden gelen bir şey olduğunu ve herkeste var olabileceğini ifade ederler. Bu da maneviyatın insanın fıtratında olan bir şey olduğunu bize gösterir. Ayrıca burada dikkat çeken bir husus da maneviyatlarını geliştirmek için herhangi bir çaba göstermediğini söyleyen katılımcıların hepsinin Telli Baba türbesini ziyaret eden katılımcılardan olmasıdır. Bu bize Telli Baba türbesine gelen ziyaretçilerin diğer türbelerin ziyaretçi profilinden ayrıştığını göstermektedir.

> *"Spesifik olarak bir şey yapmamız gerektiğini düşünmüyorum zaten güçlü olduğunu düşünüyorum, ben de buna dahilim insanlıkta buna dahil önemli olan galiba onunla bağ kurabilmek."* (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

> *"Özellikle çaba göstermiyorum. Yani içimden nasıl geliyorsa ona göre hareket ediyorum. Zaten herkese geliyordur diye düşünüyorum."* (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

> *"Yok o varsa içinde vardır. Ekstra bir çaba göstermiyorum."* (K37, Kadın, 49, Telli Baba)

"Yani ben çaba göstermiyorum o kendi geliyor ya da bir dönem daha dünyevi şeylere dalıyorsun uzaklaşıyorsun sonra yine o ihtiyacın olduğu için ona yöneliyorsun." (K38, Kadın, 31, Telli Baba)

Sonuç olarak; katılımcıların ifadeleri, maneviyatın bireylerin yaşamında yalnızca bir inanç boyutunda kalmadığını göstermektedir. Maneviyat, aynı zamanda davranışlarla bütünleşen insanlara ruhsal rahatlama sağlayan onları duygusal olarak tatmin eden çok boyutlu bir alandır. Maneviyat bazı bireylerde ibadet, dua, sadaka, gibi geleneksel dini pratikler aracılığıyla yaşanırken; bazı katılımcılar için doğa ile bağ kurma, günlük yaşamda iyilik yapma ya da içsel sezgiler doğrultusunda yaşama biçiminde tezahür etmektedir. Bu pratiklerin, kişilere hem günlük yaşamlarında bir yön ve amaç sağlama hem de huzur, korunmuşluk hissi, psikolojik rahatlama sağlama gibi işlevlerinin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bazı bireyler maneviyatın düzenli bir çabayla beslenmesi gerektiği düşünürken; bazıları ise maneviyatın içsel bir potansiyel olarak zaten var olduğunu ve dönemsel ihtiyaçlarla kendiliğinden ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu bağlamda maneviyatın davranışsal ve duygusal yansımalarının bireysel farklılıklarla şekillendiği ve kişilerin günlük yaşamlarına göre çeşitlilik arz ettiği söylenebilir. Ayrıca, "spiritüel" kavramının sadece Telli Baba Türbesi'nde görüşme yapılan katılımcıların kullanması, bize bu türbeye gelen ziyaretçi profilinin araştırma kapsamındaki diğer üç türbeden ayrılmış olduğunu göstermektedir.

4.4. Türbelerdeki Ritüel ve Sembollerin Manevi Etkisi

Her yaştan insanın ziyaretgahı haline gelen türbeler, insanı kutsal ile ilişkilendirmesi, insanlara manevi deneyimler yaşatması, farklı sıkıntılara çözüm bulması ve insanlara şifa verdiğine inanılan yerler olması gibi özellikleriyle dikkat çeken mekanlardır. İnsanlar türbeleri ziyaret ettiklerinde çeşitli ritüeller yaparlar çünkü popüler dini anlayışa göre türbelerde metfun bulunan veli zatların yardımına nail olabilmek için bu ritüellerin yapılması gerekmektedir (Köse, Ayten 2018: 14).

Türbelerdeki ritüeller Kur'an okumak, dua etmek, şeker/çikolata/lokum/çorba dağıtmak, kurban kesmek, namaz kılmak, türbeye el yüz sürmek, türbedeki çeşmeden su içmek gibi genel ritüeller ve türbeden toprak almak, tel kesmek, türbeye kıyafet ya da başka bir eşya bırakmak, süt dökmek gibi türbeye mahsus özel ritüeller olarak ikiye ayrılır (Köse, Ayten 2018: 112).

Bu başlık altında ziyaretçilerin yapmış oldukları bu ritüellerin ve türbelerdeki nesnelerin insanların manevi dünyalarında ne gibi bir iz bıraktığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu sebepten katılımcılara "Türbe ziyareti esnasında maneviyatınızı artırmak/geliştirmek için ne tür uygulamalar yaparsınız?" ve

"Türbelerdeki nesnelere dokunup, öpme ya da türbede bulunan çeşmeden su içme gibi ritüellerin (manevi olarak) sizde ne gibi tezahürleri oluyor?" soruları sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edilerek önce yapılan ritüellerin manevi etkisi sonra da türbelerdeki nesnelerin manevi etkisi açıklanmaktadır.

4.4.1. Ziyaret Sırasında Yapılan Ritüellerin Manevi Yansıması

Katılımcıların ifadelerinden türbelerde namaz kılmak, Kur'an okumak, dua etmek gibi ritüellerin yapıldığını görmekteyiz. En çok yapılan ritüelin ise "dua" olduğunu anlamaktayız. "Türbe ziyareti esnasında maneviyatınızı artırmak/geliştirmek için ne tür uygulamalar yaparsınız?" sorusuna 27 kişi "dua etmek" cevabını vermiştir. Türbelerde en çok dua ritüelinin yapılmasının sebeplerinden biri insanların burada dualarının kabul olacağına dair bir inanç taşımalarıdır. Daha önce yapılan bir araştırmada katılımcılara kabir ve türbelerde edilen duaların gerçekleşeceğine inanıp inanmadıkları sorulmuş ve katılımcıların %17,2'si "kesinlikle katılıyorum", %24,5'i "katılıyorum", %25,8'i ise "kararsız" olduğunu belirtmiştir (Horozcu 2010: 243). K3, K4, K14, K13, K27 kodlu katılımcıların ifadeleri türbelerdeki dua pratiğine örnek olarak verilebilir.

> *"Hep dua ediyorum. Bildiğim sureleri okuyorum.* (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Kur'an okuyorum, zikir çekiyorum, dua ediyorum. Bunlar bana iyi geliyor."* (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> "*Zaten mübarek zatların yanına gidip dualarımızı ediyoruz onun haricinde dua etmeyi seviyorum ve de böyle buraların çevresi sanki bana daha manevi geliyor havası daha güzel geliyor o yüzden oturup biraz çevreyi dinliyorum."* (K27, Kadın, 24, Hz. Yûşa)

> *"Benim genelde okuduğum dualar var Kenzül Arş gibi daha doğrusu inandığım demeyeyim de benim daha çok severek okuduğum dualar var onları okuyorum ya da zikirler var Yusuf Suresinin 100. Ayeti gibi böyle bildiğim sevdiğim daha önce de bir şey istediğimde biraz şey olacak ama olduğuna inandığım şeyleri tekrar ediyorum."* (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

> *"Şöyle zaten günlük olarak yapmış olduğumuz çok inandığımız özel zikirlerimiz var yani ben onları yaptım. Yine çok özel dualarımız var büyüklerimize*

atalarımıza herkese dua ettiğimiz onları yaptım. Zaten çok yüksek bir frekans orası kalbimden gönlümden ne geçiyorsa onu yaptım. Özel başka ekstra bir şeyim yok." (K13, Kadın, 40, Yahya Efendi Türbesi)

Türbe ziyareti yaparken türbe adabına dikkat ettiğini, türbede bazı sureler ve dualar okuduğunu ve türbede bulunan zatın ruhuna gönderdiğini ifade eden K10 kodu katılımcı türbedeki zatların manen aramızda olduğuna inanmaktadır. Türbe ziyaretinin kendisinin maneviyatını artırıp kendisini madden, manen ve psikolojik olarak yenileyip tazelediğini ifade etmektedir.

"Türbede türbe adabına dikkat ediyorum, saygıda ve edepte kusur etmemeye çalışıyorum. Hayattaymış gibi saygımı iletiyorum. Fatiha'mı ve dualarımı okuyorum. Dolayısıyla onların ruhaniyetine göndermek suretiyle manen aramızda olduklarına inanıyorum. Türbe ziyareti maneviyatımı artırıyor yani şöyle diyeyim, dünyadan kopuyorum tamamen uhrevi bir ortama bürünmüş oluyorum. Bu madden, manen, psikolojik olarak beni baya bir yenileyip tazeliyor." (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

K45 kodlu katılımcı ise türbeye abdestli geldiğini yoksa hemen abdest alınması gerektiğini ve "temiz bir ağızla dua etmek için" öncesinde tövbe istiğfar ettiğini ifade etmiştir.

"Şöyle yapıyorum. Tabi ki abdestli geliyorum. Abdest yoksa muhakkak hemen abdest almak lazım. Öncelikle kendim adına istiğfar edip yakın zamanda bir günah işlediysem temiz bir ağızla dua etmek için. Mesela burada Yahya Efendiye geldik ona işte önce dua ettim sonra himmet istedim. Sonra maddi manevi hayatım için yükselmek dedim evlatlarım için dedim. Yahya Efendi'yi senin sevdiğin bir kulunu vesile ediyorum dedim. Rabbimi onunla yaklaşmayı sebep kıldım yani." (K21, Kadın, 45, Yahya Efendi Türbesi)

K1 kodlu katılımcı türbelerde yatan veli zatların Allah'a daha çok nazı geçeceğini düşündüğü için türbede dua etmenin daha çok işine geldiğini, K40 kodlu katılımcı ise Allah dostlarının insanlara şefaatçi olacağına inandığı için dua ettiğini ifade etmiştir.

"O anda sadece düşünüyorum. Ölümü düşünüyorum. Onun karşımdaki büyük bir zat olduğunu düşünerek onun hürmetine Mevla'dan istemek Daha çok işime geliyor diyeyim. Çünkü öyle insanların nazı daha çok geçer Mevla'ya. Böyle düşünüyorum." (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"*Yani burada sonuçta amacımız burada Allah dostu ile bir araya gelmek ve Allah dostunun hani onun makamında bulunup tabi ki onlar sonuçta vesile Allah'tan diliyoruz ama burada Allah dostlarının da bize hani şefaat olacağına inandığımız için buradayız yani eksiğimizi daha da tamamlamaya çalışıyoruz."* (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

Katılımcılardan bazıları türbe ziyaretlerinde Kur'an okuduklarını, Yasin, Fetih gibi sureleri okuduklarını ifade etmişlerdir.

"Genelde Yasin ve Fetih surelerini okuyorum. Bunlar gerçekten beni o türbedeki kişiye karşı da sorumluluklarımı yerine getirdiğimi hissettiriyor." (K19, Kadın, 18, Yahya Efendi Türbesi)

"Namaz kılıyorum, Kur'an okuyorum, dua ediyorum." (K28, Erkek, 24, Hz. Yûşa)

K20 kodlu katılımcı türbe ziyareti yaparak aslında maneviyatını artırmak gibi bir amaç taşımadığını sadece ziyaret etmek için gittiğini ama türbede kendiliğinden gelişen bir maneviyat oluştuğunu, içeride kalbine bir huzur dolduğunu ifade etmiştir.

"Aslında türbe ziyaretinde daha çok içeriye girip maneviyat bakımdan yani bilemiyorum aslında o sebeple ve o niyetle girmiyorum sadece ziyaret sebebiyle amacıyla girdiğim için orda kendiliğinden gelişen bir maneviyat oluyor bir hissiyat bir samimiyet oluşuyor. İçeride bir huzur kalbe doğan bir huzur yaşıyorum. Ve bunu aslında arttırmak amacıyla değil dini bir sorumluluk olarak gördüğüm için yapıyorum." (K20, Kadın, 25, Yahya Efendi Türbesi)

Türbede dua etmek ile başka bir yerde dua etmenin kendisi için bir farkının olup olmadığı sorulan bir katılımcı, *"Benim için yok ama Allah için olabilir diye, daha büyük bir sevaptan sonra ettiğim dua olmuş olabilir diye."* (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) cevabını vermiştir.

K22 kodlu katılımcı ise türbede dış dünyadan tamamen sıyrılması ve dua etmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu katılımcı için türbeler dua edilmesi gereken bir mekân olarak tasvir edilmektedir.

"Samimiyetle dua etmeye odaklanmaya diğer dış dünyadan başımıza gelen şeylerden sıyrılmaya ve şu an ben buradayım dua etmem lazım samimiyetle ihlasla

bunu düşünmeye buna odaklanmaya çalışırım dış dünyayla ilişkimi kesmeye çalışırım." (K22, Kadın, 23, Hz. Yûşa)

Telli Baba türbesinde ise diğer türbelerden farklı bir uygulama dikkat çekmektedir. Bu türbede yatan zatın sandukasının üzerinde teller bulunmaktadır ve insanlar bu tellerden kesip o şekilde dilek dilemektedirler.

"Bugün buraya geldiğimde tel vardı yani buranın adağı galiba yani farklı bir anlamı var onu kullandım sadece onun haricinde bir şey yapmadım ama ilk gelişim değil üçüncü gelişim önceki tellerden kesmiştim onları geri verdim artık olumlu bir gelişme olunca yine ziyaret etmek istedik açık konuşmak gerekirse. Sadece güçlendirmek için değil de o bağı sağlam tutmak içinde." (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

"Biz buraya dilek dilemek için geldik ona göre duamızı ettik içimizden geldiği gibi dileğimizi diledik. Arttırmış oldum herhalde." (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi türbe ziyaretinde dua etmek, dilek dilemek, namaz kılmak, Kur'an okumak gibi ritüeller ziyaretçilerin manevi dünyalarına onları rahatlatarak, onlara huzur vererek katkı sağlamaktadır. Bazı ziyaretçiler bu uygulamalarla maneviyatının arttığını söylerken bazı ziyaretçiler ise o maneviyatın kendiliğinden geliştiğini ifade ederler.

4.4.2. Türbelerdeki Nesnelerin Manevi Etkisi

İnsanların, çevresinde etkileşimde bulundukları nesnelerle psikolojik bir bağ kurma potansiyeli vardır. Canlı ya da cansız, maddi değeri olsun ya da olmasın insanlar her türlü nesneyi birer psikolojik nesneye dönüştürebilmektedirler. Bu nesnelerin taşıdıkları değer her birey için öznel olsa da bir gerçeklik taşır ve bu nesnel gerçekliklerin toplumsal kabullere doğru yönelmesiyle birlikte akıl ve mantığın olmadığı "sosyal gerçeklik" denilen bir alan oluşur. Türbelerdeki çaput bağlama, dokunma, öpme, tel kesme vs. gibi uygulamaların tümü toplumun kendi dinamiklerinin ortaklaşa oluşturduğu manevi gerçekliklerdir (Köse, Ayten 2018: 22-23).

Türbelerde yapılan namaz kılmak, Kur'an okumak, dua etmek gibi ritüellerin yanında bir de türbelerde bulunan eşyalara dokunmanın, sandukayı öpmenin, toprağından almanın, ya da tel kesmenin insanların maneviyatına bir etkisinin olup olmadığı bu başlık altında ele alınmaktadır.

K29 kodlu katılımcı dokunma, öpme ve çeşmeden su içme gibi ritüelleri yaptığında kendisinin uykudan uyanmış gibi rahat hissettiğini söylerken K30 kodlu katılımcı ise bu ritüellerin iyi geldiğine ve şifa bulduğuna inandığını ifade etmiştir.

> *"Evet yapıyorum, nasıl söyleyeyim uyku gibi bir şey uykudan kalktığın zaman nasıl böyle rahat hissediyorsan ya kendini bazısı da spora gider rahat hisseder kendini türbe ziyaretlerinde de o tür şeyleri yaptığın zaman suyundan falan içtiğin zaman gerçekten çok etkisi oluyor."* (K29, Erkek, 35, Hz. Yûşa)

> *"Yani inanıyorum aslında iyi geldiğine, şifa bulduğumuza inanıyorum."* (K30, Erkek, 28, Hz. Yûşa)

Katılımcılardan çoğu türbelerdeki nesnelere dokunmak, öpmek gibi uygulamalar yapmadıklarını yapanlarda manevi olarak bir etkisinin olmadığını (K2) belirtmekle birlikte türbelerde bulunan çeşmelerden su içmenin şifa getirdiğine (K6, K8, K20) inandıklarını da ifade etmişlerdir.

> *"Yok sadece dokunmak güzel hissettiriyor. Ama manevi olarak bir etkisi yok."* (K2, Kadın, 57, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Yok öyle ritüellerle ilgilenmiyorum. Ama çeşmeden su içmeyi sevdiğim için çeşmeden su içerim. Yani bir şey hissettirdiği için değil."* (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Yani su içerim ama şifa olsun diye."* (K8, Erkek, 23, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Şöyle dokunmuyorum çünkü dokunmak yasak yazıyor üzerinde* (Yahya Efendi'nin sandukası üzerinde yazıyor) *ama çeşmeden su içiyorum ve şifa getireceğini düşünüyorum."* (K20, Kadın, 25, Yahya Efendi Türbesi)

K17, K21 ve K24 kodlu katılımcılar dokunma, öpme gibi şeyleri yapmadıklarını ve bunların batıl inanç olduğunu belirtmişlerdir. K21 kodlu katılımcı bunları yapmanın sadece Kabe'de yapıldığında makbul olabileceğini söylemiştir. Türbeden çıkmış bir kaynak suyu ise bu suyun şifalı olabileceğine inanmaktadır. K24 kodlu katılımcı türbelerdeki zatların kendi elleri ile çıkardıkları suyu içtiğinde maneviyatının arttığını ifade etmiştir. K12 kodlu katılımcı ise dokunmayı sadece türbeler özelinde yapmadığını genel olarak dokunmayı sevdiğini ifade etmiştir.

"Hayır hayır, bu şöyle bana göre bunlar batıl inanç oradaki bir taşı almak öpmek veya oraya çaput bağlamak vs. bunlar olmaz. Burada yatan zatlar Allah dostu biz burada diyoruz ki ''ya Yahya Efendi seni rabbimle aracı kılıyorum aracılığını kabul et Rabbim sen de Yahya Efendi ile aracılığımı kabul et''. Mübarekleri aracı kılarız oradaki taştan bir şey olmaz oradaki demirden bir şey olmaz. Onlar Allah dostu olduğu için buraya geliyoruz." (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

"Yapmıyorum açıkçası öyle şeyler yamıyorum yani onu Kabe'de olsa zemzem olsa tamam ama yani türbedeki şeylerde oradan çıkmış bir kaynak suysa o şifa olabilir evet ama normal bir suysa ya da türbeye bir şey bağlamak bir şey yapmak bunlar tabi dinimizin batıl inancı olarak geçiyor onları tabi yapmıyorum." (K21, Kadın, 45, Yahya Efendi Türbesi)

"Hayır, yani oradaki mübareklerin kendi eliyle çıkardıkları kuyuysa evet ama dokunmak öpmek gibi bir şey yapmam çünkü onlar hurafedir." Cevabı üzerine katılımcıya sorulan: "Peki kendi elleriyle çıkardıkları kuyudan su içerseniz bunun size manevi olarak ne gibi bir etkisi oluyor?" sorusuna katılımcı: *"Maneviyatımın arttığını hissediyorum."* şeklinde cevap vermiştir. (K24, Kadın, 47, Hz. Yûşa)

"Yani şöyle dokunma derken benim dokunma huyum zaten var. Az önce de taşlara dokunuyordum yani hikâyesi olduğu için her şeyin bir ruhu olduğuna bildiğim inandığım için. Ama illaki türbede dokunacağım, öpeceğim, sarılacağım gibi bir şeyim benim olmadı, yok. Görmek hoşuma gidiyor dokunmasam da oluyor. Zaten bedeni orada, ruhu her yerde olduğuna inanıyorum. Ama çeşmeden su içme derken, ben demin çok öksürdüm, gittim su içtim ama dua ettim içtiğim suyun şifaya dönmesine, içtiğim suyun bedenime şifaya dönmesine diye dua ettim. Sonra işte buralarda gezip dua okurken diğer ölmüşlere, hanımefendinin bir tanesi dedi ki işte 'Yahya Efendi en büyük doktorlardan biri o yüzden oradan su içip ondan dileyin, isteyin.' Dedi. Ona da böyle denk gelmiş oldu benim kızımda içti. Ama illa öyle suyunu içeyim tatlısını yiyim çorbasını yiyim değil yani." (K12, Kadın, 53, Yahya Efendi Türbesi)

Görüldüğü üzere katılımcıların çoğu dokunma, öpme vb. uygulamaları yapmadıklarını hatta bunları batıl olarak nitelendirdiklerini ifade etmişlerdir. Fakat türbelerde yapılan gözlemler bunu

doğrulamamaktadır. Aziz Mahmud Hüdâyî, Yahya Efendi, Hz. Yûşa ve Telli Baba türbelerinde ziyaretçilerin sandukaya dokundukları, yüz sürdükleri görülmüştür. Özellikle Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesinde bu durum daha fazladır. Hatta Yahya Efendi Türbesi'nde "sandukaya dokunmak yasaktır." ibaresine rağmen bazı ziyaretçiler sandukaya dokunmuştur. Katılımcılar, bu tür şeylerin kurumsal dini yapılar tarafından batıl olarak nitelendirildiği ve hoş karşılanmadığını bildikleri için her ne kadar bu uygulamaları yapsalar dahi bu yönlerini gizleme eğiliminde bulunmuşlardır. Bunun en güzel örneğini Yahya Efendi Türbesi'nde görüşme yaptığımız bir katılımcıda (K15, Kadın, 54) görmekteyiz. Kendisine "Ziyaret esnasında türbedeki nesnelere dokunup öpme ya da çeşmeden su içme gibi ritüeller yapıyor musunuz?" sorusunu sorduğumuzda verdiği cevap üzerine yanında bulunan oğlu araya girdi ve aramızda şu şekilde bir muhabbet gerçekleşti:

- *Katılımcı: Hayır yapmıyorum.*
- *Oğlu: Çeşmeden su içtik ya az önce.*
- *Katılımcı: Evet içtik ama öyle bağlama falan yok.*
- *Oğlu: Şekeri okutup getirip yedirtiyorsun ya.*
- *Evet.*
- *Oğlu: Telli Baba'dan tel çektin ya, Sultan Şehmuz'a ip bağlıyoruz ya!*
- *Katılımcı: Hayır ip bağlamıyoruz.*
- *Oğlu: Nasıl? Sultan Şehmuz'a kaç defa çaput bağladık.*
- *Katılımcı: Hiç, hiç bağlamıyorum, bak o şey, onu karıştırıyorsun, kayıt alıyor şimdi. Oğlum söyleyince düşündüm evet ne soru neydi soruyu da kaçırdım ama.*
- *Araştırmacı: Bunları yapmanın sizin için anlamı nedir?*
- *Nesnelere dokunup öpme yok ama.*
- *Oğlu: Niye onu da yapıyoruz, gidiyoruz Malik Ejder'de sakal öpüyoruz.*
- *Katılımcı: Ya oğlum hayır ya, sen çok abartıyorsun! Ya, ben şeker falan yemeye inanıyorum, oğlum söyleyince anladım. Aslında ben hiç böyle tanımadığım bir insanın dileği olmuş oraya getirmiş ben de hani onun muradı olmuş ben de yersem benimki de olur sıkıntım geçer diye düşünüyorum herhalde.*
- *Araştırmacı: Peki siz hiç getirip dağıttınız mı? Yaptıysanız bu size nasıl hissettirdi?*

- *Evet mutlu hissettiriyor. Şu anda bile adadım yani eğer ki istediğim bir şey olursa getirip lokum dağıtacağım dedim.*

Bu muhabbetten sonra katılımcı biraz üzüldü ve kendisinin sanki Allah'a şirk koşuyormuş gibi hissettiğini söyledi. Bunların kayda alınıyor olması da onu biraz rahatsız etti. Çünkü bu durum konunun irrasyonel olması ile alakalı bir durumdur. İnsanlar zaman zaman irrasyonel şeyler yaparlar ve bunun irrasyonel olduğunun farkına vardıklarında da bundan hicap duyarlar (Köse, Ayten 2016: 195). Bu katılımcı içinde bu bir farkındalık oluşturdu çünkü kaydı kapattıktan sonra bu tarz şeylere daha dikkat edeceğini de şöyle ifade etti: *"Sizin röportajınızdan sonra çok şey hissettim, böyle Allah'a şirk koşuyormuşum gibi hissettim. Bundan sonra düşüneceğim. Çok gereksiz şeyler yapıyormuşum."* Aslında katılımcı bunları o düşünceyle yapmıyordu. Herkesin yaptığı bir şeyi o da sırf gelenek diye, yani çoğu kişi yapıyor diye yapıyordu. Bir amacı, bir beklentisi yoktu dokunurken ya da tel çekerken ya da ip bağlarken. Bu tür uygulamalar yanlış olduğu halde gelenek haline gelmiş uygulamalardır ve ziyaretçilerin bazıları neden yapıldığını bile bilmiyor. Herkes yapıyor diye yapıyorlar. Bunu Telli Baba Türbesi'nde yapılan görüşmelerdeki şu ifadelerden de anlamak mümkün:

"Bugün de usul yerini bulsun diye tel kestik. İşte bir umut bir pozitiflik içerde gelen bir huzur vardı. Hani bu işte güzel anın anısına diyeceğim bir nevide ufak bir tel aldık yanımıza." (K36, Erkek, 29, Telli Baba)

"Şimdi gördüm bilmiyordum ben de âdet yerini bulsun diye aldım. Bir his oluşturmadı yani çok inancı bu konuda yüksek değilim de hani gönlümüzde bir niyetimiz var onu dilemek için böyle." (K37, Kadın, 49, Telli Baba)

"Yani şu an yapmadım ama daha önce yapmıştım ama çok da inanıyorum denemez. Yani inanmıyorum derken tabi ki de gelip duamı ediyorum ama oradan tel kopartmanın duamın kabul olmasını hızlandıracağına falan inanmıyorum yani daha önce yapmamın sebebi de gelenler yapıyordu ben de yaptım hâlâ da durur tel." (K39, Kadın, 24, Telli Baba)

İnsanlarda sosyal uyum ihtiyacı vardır. Bireyler, herkesin yaptığı davranışları kendileri de yaparak başkalarının takdirini kazanmak ve kendisini onlara kabul ettirmeye çalışarak aidiyet duygusu kazanmış olurlar (Köse, Ayten 2016: 202). Türbelerde yapılan bazı ritüellerde sosyal uyum ihtiyacından kaynaklanır. Diğer insanlar yapıyor diye ya da bir gelenek haline geldiği için aslında kişi o uygulamayı yaparken herhangi bir şey hissetmemesine rağmen davranışı gerçekleştirir.

Telli Baba türbesinde diğer türbelerden farklı olarak tel kesme uygulaması vardır. Gelen ziyaretçiler türbe dışındaki satıcıdan tel alıp türbeye, sandukanın üzerine bırakıyorlar. Türbeden ayrılırken de sandukanın ayak ucu kısmında duran tellerden bir miktar kesiyorlar. Bu sebeple Telli Baba Türbesi'nde görüşme yapılan katılımcılara "Türbeden tel kesiyor musunuz? Kesiyorsanız bu size nasıl hissettiriyor?" soruları sorulmuştur. Bunun üzerine katılımcılardan bazılarının sadece hatıra olsun (K40) diye kestiklerini herhangi bir inanç taşımadıklarını bazı katılımcıların ise dualarının/dileklerinin kabul olacağını düşündükleri (K32, K35) için tel kestiğini öğrendik. İnsanlar kesilen bu teller ne kadar kısa olursa dileklerinin o kadar çabuk gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Hatta Telli Baba türbesinde yapılan gözlemler sırasında bir kadının ziyaretini yapıp türbeden çıktıktan kısa bir süre sonra tekrar türbeye girdiği görülmüştür. Kadın türbeden çıktığında arkadaşlarının "Ne oldu?" demesi üzerine "Tellerin kısa kesilmesi gerekiyormuş, ben uzun kesmiştim, kısa kesmek için tekrar girdim." cevabını vermiştir.

> *"Şimdi kestim, hem de çok güzel bir şeye niyet ettim. Allah'ım inşallah nasip eder. Olma isteğinin daha çok artması gibi bir şey oluyor diyeyim."* (K32, Kadın, 45, Telli Baba)

> *"Tel kestik, dilek dilemek için kestik. Hissiyatı umut verici bir hissiyat gibi."* (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

> *"Yani o hatıra kalsın diye aldım. Yani ben oraya gittim diye, yani o amaçla, sonuçta verecek olan Allah'tır."* (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

Telli Baba türbesinde görüşme yapılan bir katılımcıya tel kesme uygulamasını yapıp yapmadığı sorulması üzerine katılımcı: "*Şimdi ilk defa geldim yapacağım sanırım."* (K38, Kadın, 31, Telli Baba) cevabını vermiştir. Kedisini buna yönelten motivasyonu ise: *"Yani ben neye inanırsan onun olacağını düşünüyorum o yüzden de burada yaptığım bir şey bir ritüel onun enerjisini üzerimde taşımak ve buna inandığım için o enerjiyi çekeceğimi düşünüyorum."* şeklinde açıklamıştır.

Yapılan gözlemler doğrultusunda Hz. Yûşa Türbesi'nde ve Telli Baba Türbesinde ağaçlara bağlanan ipler dikkat çekerken Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi'nde ve Hz. Yûşa'da yoğun bir ikram dağıtımı dikkat çeker. Hz. Yûşa'da yapılan bir gözlemde bir hanımefendinin masada bulunan bütün ikramlardan teker teker aldığı görülmüş ve *"Hepsinden de alalım, hepsinin niyeti ayrıdır."* dediği gözlemlenmiştir.

Türbelerdeki ritüellerin çeşitlilik arz etmesi türbede yatan zatın kim olduğu ile ilgilidir. Kim oldukları bilinen, haytaları hakkında detaylı bilgi sahibi olunan, özellikle bir tarikatın temsilcisi olan velilerin metfun bulunduğu türbelerde ritüel bakımından çeşitlilik göstermemektedir. Bu türbelerde hurafe

olarak kabul edilen uygulamalar oldukça azdır. Fakat kim olduğu net olarak bilinmeyen, hakkında değişik rivayetler olan zatların metfun bulunduğu türbelerde hurafe olarak nitelendirilen ritüeller daha fazladır. Kim olduğu bilinen veliler hakkında hikâye uydurmanın hayali velilere göre daha zor olması ve bu velilerin türbelerinin bir cami yanında olması ya da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kontrol ediliyor olması Diyanet'in batıl inanç olarak belirlediği uygulamaların yapılmasını en aza indirmektedir (Köse, Ayten 2018: 49). Aziz Mahmud Hüdâyî ve Yahya Efendi kim olduğu bilinen hakkında bir çelişki bulunmayan velilerdendir. Telli Baba ve Hz. Yuşa hakkında ise çeşitli rivayetler mevcuttur. Dolayısıyla kim oldukları net bir şekilde bilinmemektedir. Yapılan gözlemler neticesinde Yahya Efendi ve Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi'nde ziyaretçiler aşırıya kaçmadan, Diyanet' in batıl olarak kabul ettiği uygulamalardan uzak durarak (sandukaya dokunmak hariç) ziyaretlerini yapmaktadırlar. Türbelerin çevresinde de herhangi bir şekilde bağlanmış ip/çaput vb. şeylere rastlanılmamıştır. Telli Baba ve Hz. Yuşa Türbesi'nde ise çevredeki ağaçlara bağlanmış ip ve çaputlar dikkat çekmektedir. Telli Baba'da bu durum daha fazladır. Ayrıca Telli Baba'da Diyanet tarafından batıl inanç olarak kabul edilen ama gelen ziyaretçilerinin çoğunluğunun yaptığı tel kesme uygulaması da bulunmaktadır.

Sonuç olarak türbe ziyaretlerinde gerçekleştirilen dokunma, öpme, su içme, tel kesme gibi ritüellerin bireylerin maneviyatına etkisi onların inanç ve tutumlarına göre değişiklik göstermektedir. Bazı katılımcılar bu tür uygulamalardan manevi bir rahatlama sağladıklarını ve şifa beklediklerini ifade ederken bazıları ise bu uygulamaları batıl inanç olarak görmektedirler. Yapılan gözlemler ise katılımcı ifadelerindeki tutumlar ile pratikler arasında farklılıklar olabileceğini göstermektedir.

4.5. Türbe Ziyaretlerinde Kutsala Yöneliş

Halk dininin en temel özelliklerinden biri ziyaret olgusudur. Asırlardır süregelen baba, dede, evliya, veli, şehit, yatır gibi isimlerle tanımlanan ve buna ek olarak ağaç, su, taş gibi bir kültür etrafında biçimlenen inanç ve uygulamalar, kutsalın kendisinde ortaya çıktığı ve tesir ettiği oluşumlar olarak öne çıkmaktadır (Gider 2009: V). Bu bakımdan türbe ziyaretlerinin birey ile kutsal arasındaki ilişkide önemli bir yeri vardır.

Bu başlık altında halk tarafından kutsal mekanlar olarak kabul edilen türbelerin insanların kutsal ile ilişki kurmasında, kutsala yönelmesinde ne gibi bir işlevinin olduğu incelenmektedir. Bu bağlamda türbe ziyaretlerinde kutsala yöneliş teması ile ilgili alt başlıklar oluşturulmuştur. Bu alt başlıklar: "Kutsal ile İlişki Kurmada Türbelerin Yeri", "Kutsal Mekân Deneyimi Olarak Türbeler", "Kutsala Yönelmede Rol Model Olarak Türbeler", "Manevi Boşluk Zamanlarında Kutsala Yönelme ve Türbeler", "Davet Edilme Olarak

Türbeler", "Ruhsal Durumlarda Kutsala Yönelmede Türbeler" olmak üzere altı tanedir. Söz konusu temalar Şekil 4.2'de de gösterilmiştir.

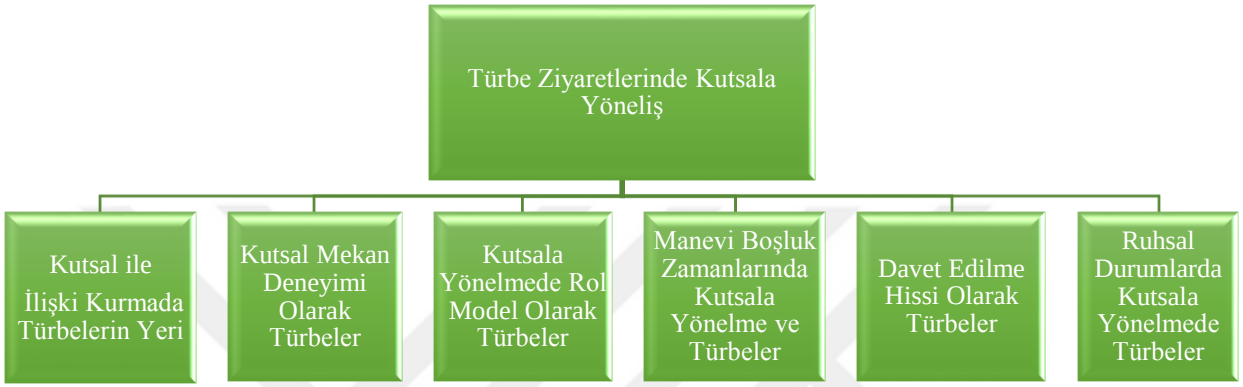

Şekil 4.2: "Türbe Ziyaretlerinde Kutsala Yönelme" Temasındaki Alt Başlıklar

4.5.1. Kutsal ile İlişki Kurmada Türbelerin Yeri

Bireylerin kutsal ile ilişki kurmasında türbe ziyaretlerinin ne gibi bir işlevinin olduğunu anlamak amacıyla katılımcılara "Türbelerin ya da türbelerde metfun bulunan kişilerin kutsal/aşkın ile ilişki kurmanızda ne gibi bir işlevi var?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplardan kutsal ile ilişki kurarken türbe ziyaretlerinin bir rolü var mı varsa ne gibi bir rol üstlendiği anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Katılımcılardan çoğu kutsal ile ilişki kurmaları noktasında türbeleri ve türbede yatan veli zatı bir vesile bir aracı olarak görme eğilimindedirler. Onların Allah katında daha önemli kişiler olduğuna, onların Allah'a nazlarının daha çok geçtiğine, onlar aracılığıyla Allah'a daha çok yaklaşabileceklerine ve dualarının daha çok kabul olacağına inanmaktadırlar. Bunu söylerken dualarını sadece Allah'tan istediklerini türbedeki zatı sadece aracı olarak gördüklerini özellikle belirtmektedirler.

"Vesîle" kelimesiyle kökteş olan "tevessül" kelimesi, Arapça'daki "v-s-l" kökünden türetilmiştir. Aracı kılmak anlamı taşır. Maddi veya manevi olarak yüksek birine bir aracı vasıtasıyla yaklaşmayı istemek, iyi işlerle Allah'a yaklaşmayı ummak anlamına gelir. Bu kavram aynı zamanda bir kimsenin işlediği iyi amelleri, Hz. Peygamberi veya velileri vesile ederek Allah'a yaklaşmasını ifade etmektedir. Bazı alimler

tevessülde bulunmanın caiz olmadığını söylerler ve bu konuda ihtilafların olduğu görülmektedir. Fakat hayatta ya da ölümlerinden sonra Hz. Peygamber'in, velilerin ve iyi kulların zatıyla tevessülde bulunmanın şirk olarak kabul edilmediği, burada önemli olanın Allah'tan başkasına dua etmemek, bu kişilere ilahlık atfetmemek, aşırı saygı göstermemek olduğu, aksinin insanı şirke götüreceği söylenmektedir (Yavuz 2012: 6-8). Katılımcıların verdikleri cevaplarda da buna dikkat ettikleri görülmektedir. K1 kodlu katılımcı "onların hürmetine", K6 kodlu katılımcı "tamamen bağlanmak değil de", K7 kodlu katılımcı "İşi putperestliğe dökecek bir şeyimiz yok", K12 kodlu katılımcı, "Tabi ki biz Allah'tan istiyoruz.", gibi cümlelerle Allah ile kurdukları ilişkide türbeleri sadece bir vesile olarak gördüklerini, türbede yatan zatların hürmetine Allah'tan istediklerini ifade etmişlerdir.

> *"Alimlerin Allah dostlarının Allah'a nazının daha çok geçtiğine inanıyorum. Onların hürmetine istiyoruz."* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Yani Allah ile aramızda bağ kurup böyle tamamen bağlanmak değil ama vesile kılmak olduğunu düşünüyorum. Çünkü buradan da büyük sevap alıyoruz inşallah."* (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Buradaki Allah dostları görevini zamanında yapmış tebliğ etmiş hâlâ da maneviyatı ve diğer alemde şefaate nail olabilecek Allah dostları olduğu için biz Allah'tan istiyoruz. Burada türbedekileri vesile kılabiliriz. Harici bir işi putperestliğe dökecek bir şeyimiz yok. Burada biz Allah'tan istiyoruz. Buradaki onun dostlarını da vesile kılaraktan sadece istemiş, dua etmiş oluyoruz."* (K7, Erkek, 42, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Tabi ki, biz Yaratan'dan istiyoruz. Buradaki işte büyüğünü elçi koyarsın ya işte aradaki tüm peygamberlerimizi. Aslında burada şimdi Yahya Efendi'yi ziyaret edebildik onun vesilesiyle ve yaşamış tüm peygamberlerin vesilesiyle sadece yaratandan istiyoruz. Onlar iyi ki gelmişler yoksa biz bu yolculukta zaten olmazdık. Her birine şükür."* (K12, Kadın, 53, Yahya Efendi Türbesi)

K4 kodlu katılımcı türbelerdeki zatların Allah'a yönelttiğini bildiği için türbelere gitmenin kendisine huzur verdiğini ifade ederken, K10 kodlu katılımcı ise kendi günahları ile çıkamadığı derecelere araya Allah'ın sevdiği kulları koyarak çıkabileceğini düşünmektedir. K15 kodlu katılımcı ise türbelerdeki zatların ziyaretçilerinin fazla olmasından dolayı Allah'ın sevdiği kullar olduklarını ve kendisinin de dua ettiğinde kabul olacağını düşünmektedir. K34 kodlu katılımcı Allah'a yakınlaşmak için türbedeki veli

zatların manevi gücüne ihtiyaç duyulduğunu, K17 kodlu katılımcı ise türbelerde Allah ile olan bağının oturduğunu ifade etmiştir.

> *"Türbede yatan insanların, iyi işler yapanların Allah'a yönelttiğini bildiğim için onların yanına gitmek bana daha iyi manevi anlamda huzur veriyor."* (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> "*Allah yolcusu insanları tebliğ konusunda iyi bir merhaledeler. Dolayısıyla örnek alınacağını düşünüyorum ve Allah Kur'an'da şehitler bile ölmez diye vurguluyor bunlarda şehit mertebesinde buradan yola çıkarak hayatta olduklarını bedenen dünyayı terk etseler bile ruhen aramızda olduklarına ben inanıyorum. Allah ile olan ilişkimizde bir vesile olarak görüyorum yani günahlarımla çıkamadığım mertebelere merdiven basamaklarına bu zatları devreye koyarak onların hatırına yani Allah belki beni kırabilir beni günahımdan dolayı kapısına kabul etmeyebilir ama bu zatlarla çıkıldığı zaman oraya belki Allah'ın affetmesini umut ediyorum ben bir valinin yanına valinin yardımcısıyla çıkmak gibi düşünüyorum."* (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> "*Ben şeye inanıyorum bu kadar insanlar gelip burada dua ediyorlarsa muhakkak bu kadar duayı alan bir insan Allah'ın sevdiği bir kuldur. Bende gidip orda o manevi insanların huzurunda dua edersem belki duam daha çok kabul olur diye düşünüyorum."* (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi Türbesi)

> *"Himmet, yani vasıtasız hiçbir şey olmaz, her şey bir vasıta ile. Kendi kendine çiçek açmaz kendi kendine ağaç büyümez hepsinin bir sebebi var Allah'a yakınlaşmak içinde onların manevi kuvvetine ihtiyaç var."* (K34, Erkek, 37, Telli Baba)

Katılımcıların isteklerini Allah'a yöneltirken araya bir aracı koyması insanların günlük yaşamlarında istediklerini daha üst bir merciye ulaştırırken aracılar kullanması ile açıklanabilir. "Sosyal temsil" adı verilen bu durum "adamını bulmak" ifadesi ile bağdaşır. Türbe ziyaretlerinde de ziyaretçiler türbelerde metfun bulunan veli kulların Allah tarafından daha çok sevildiğine inandıklarından dolayı araya onları koyarak "onların hürmetine" dua etmektedirler (Köse, Ayten 2018: 40). Bu durumda dualarının kabul olacağına daha fazla inanmaktadırlar. Bu inanç onlara bir rahatlama sağlayarak manevi dünyalarında daha huzurlu hissetmelerine destek olmaktadır.

K25 kodlu katılımcı türbede dua etmenin ekstra bir çaba olduğunu ve bu sebepten dolayı da kendisinin Allah'a daha çok yaklaştığını ifade etmiştir.

> *"Evimde de tabi ki oturup dua ediyorum her zaman ama türbede yaptığımda özel bir çaba göstermiş olacağım için Rabbime daha yakın hissediyorum."* (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa Türbesi)

K5 kodlu katılımcı türbelerin kutsal ile ilişki kurması noktasında bu durumu anlatamayacağını söylerken K24 kodlu katılımcı ise "bana kalsın" diyerek bu ilişkinin boyutunu anlatmamayı tercih etmiştir. Bu durum yine William James'in (2021: 392) bireysel dini tecrübenin anlatılamazlığı görüşü ile ilişkilendirilebilir.

> *"Anlatılmaz, yaşanır."* (K5, Erkek, 18, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"O bana kalsın."* (K24, Kadın, 47, Hz. Yûşa Türbesi)

K33 kodlu katılımcı ise insanların türbelerde kutsal ile derin bir bağ kurulduğunu düşünmesinin toplumun insanlara sunduğunu ve onların da bu şekilde kabul ettiği bir durum olarak görmektedir. K37 kodlu katılımcı ise ziyareti edinilmiş bir alışkanlığın göstergesi olarak yorumlamaktadır.

> *"Galiba onlar tarihçelerinden bağlantı kurarak yapıyoruz galiba bunu bize öyle sunuluyor inançla tarihi olan bir inanç var onun etkisi diye düşünüyorum onun dışında belki de yok bilmiyorum ki yani orada derin bir bağ kurduğumuzu düşünüyoruz ama bize sunulan bu yine aile toplum bilgisi galiba daha etkili oluyor. Doğru olmayabilir ama biraz öyle gibi."* (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

> "*Duygusal yani bağ aracı o daha yakın gibi inancımızda tabi aracı koymayın der şah damarınızdan yakınım der ama biraz da şey var edinilmiş alışılmış bir alışkanlık gibi de düşünülebilir."* (K37, Kadın, 49, Telli Baba)

K36 kodlu katılımcı ise türbedeki zatları bir yol gösterici olarak gördüğünü ve manevi dünya da bir bağ kurduğunu ifade etmiştir.

> *"Benim gözümden şu şekilde yine spiritüel diyeceğim ruhsal bağ var bir yol gösterenle manevi dünyada bir bağ kuruyoruz bağ kurmaya çalışıyoruz bu şekilde yardımcı olduğunu düşünüyorum."* (K36, Erkek, 29, Telli Baba)

K17 kodlu katılımcının ifadelerinde ise katılımcı türbede yaşadığı mistik bir tecrübe anında Allah ile olan bağının güçlendiğini ifade etmektedir. Kişi bu mistik tecrübe halinde bedensel bir takım (gözü kapalıyken gözünün önüne bir şeyler gelmesi, titreme yaşaması ve elektrik akımı gibi bir şey hissetmesi) haller hissetmekte ve bu haller sonrasında Allah'a yaklaştığını ve dualarının kabul olduğunu düşünmektedir.

> *"Şimdi şöyle öncelikle, geldiğin kişiye bakman lazım. Yahya Efendi hazretlerinin hızır Aleyhisselam'la Kanuni Sultan Süleyman'la bir diyaloğu var buradaki hızır suyu mesela o yüzden içtim, sen de evine alabilirsin. Geldiğimiz zat çok büyük bir keşif ehli Mehmet Emin Tokâdî Hazretleri gibi, Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri gibi. Burada Allah ile arandaki bağı, burada aştığını düşünüyorsun. Burada gözünü kapattığında eğer gözünün önünde kapalıyken bir şeyler geliyorsa vücudunda bir titreme yaşıyorsan o manevi halde, orada ben Allah ile aramdaki bağın oturduğunu düşünüyorum. Çünkü gerçekten bir elektrik akımı gibi bir şey geliyor o anda başlıyoruz duaya. O an 'tamam' derim 'oldu ya kabul oluyor' falan diyorum yani ben kendim böyle hissediyorum."* (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

Kutsalın belirlenmesinde iki temel unsur rol almaktadır. Bunlardan biri kutsalın kendisi diğeri ise insandır. Semavi dinlerde ise belirleyici olan kutsalın kendisidir. Eski Ahitte ve Yeni Ahitte kutsal en yüce manada Allah'a ait olsa da Hristiyanlar ve Yahudiler kutsal olarak Allah'tan başka kişileri de kabul etmektedirler. Fakat İslam dininde, Kur'an-ı Kerim'de kutsallık sadece Allah'a atfedilmiştir. Allah yaratılan hiçbir şeye benzemeyen, her şeyden farkı bir öze sahip olan, en yüce ve aşkın bir varlıktır. Bu sebepten dolayı İslam dininde Allah dostu olarak kabul edilen kişiler ve dahi peygamberler kutsal olarak isimlendirilmez. Allah dostu olan kişilere "veli-evliya", "müttaki" gibi isimler verilmiştir. "Kutsal insan" ifadesine rastlanmamaktadır (Güç 1998: 343). Nitekim türbelerde görüşme yapılan katılımcılara, "Türbelerin ya da türbelerde metfun bulunan kişilerin kutsal/aşkın ile ilişki kurmanızda ne gibi bir işlevi var?" sorusu sorulduğunda bütün katılımcılar Allah ile kurdukları ilişkiyi anlatmışlardır. Hatta Telli Baba Türbesinde görüşme yapılan K40 kodlu katılımcıya bu soru yöneltildiğinde kendisi "kutsal" ifadesine çok sinirlenmiş ve *"Allah demen lazım!"* demiştir. Türbelere yalnızca ilim için geldiğini ve vesile aracı olduğuna inandığı için geldiğini ifade etmiştir.

> *"... Kutsal derken biz Allah'tan bahsediyoruz. Biz buraya ilim için geliyoruz, vesile aracı olduğuna inandığımız için geliyoruz. Sonuçta Allah'tan*

diliyoruz. Ama sen kutsal derken affedersin ikonaya da bağlarsın, kutsal, insanın ineği de vardır. Yani şimdi sen bu kutsal derken 'Allah' kelimesini kullanman gerekiyor. Allah ile bağın diyeceksin! Maneviyat olsun, başka bir şey olsun bizim tek bağımız tek yegâne gücümüz nedir? Biz gücümüzü Allah'tan alıyoruz…" (K40, Kadın, 54, Telli Baba Türbesi)

K18 kodlu katılımcı türbelerin ve türbelerdeki zatların Allah ile ilişki kurmasında herhangi bir işlevi olmadığını Allah'ın zaten her an bizimle beraber olduğunu ifade etmiştir.

"Yani Allah ile yok, Allah her an zaten yanı başımızda şah damarımızdan daha yakın. Bir ilişki yok aslında. Çünkü Allah her an bizimle." (K18, Kadın, 52, Yahya Efendi Türbesi)

Sonuç olarak bazı katılımcılar türbe ziyaretlerinin kutsal ile ilişki kurmada bir rol üstlenmediğini söyleseler de katılımcıların çoğunluğu türbe ziyaretlerini kutsala yönelmede bir aracı, vesile kılmaktadırlar. Her ne kadar "Biz Allah'tan istiyoruz." deseler de türbelere gidip orada dua ettiklerinde türbelerde yatan zatların vesilesiyle Allah'a daha çok yaklaşacaklarını ve dualarının daha çok ve daha hızlı kabul olacağını düşünmektedirler. Bu da onlara bir rahatlama sağlayıp onların manevi açıdan daha tatmin olmuş bir şekilde türbeden ayrılmalarına katkı sağlamaktadır.

4.5.2. Kutsal Mekân Deneyimi Olarak Türbe Ziyaretleri

Durkheim'e (2011: 56) göre kutsallık kaynağını toplumdan alan değerler ile oluşturulur. Herhangi bir taş, kaya, ağaç, çeşme, türbe kendi kendine kutsal değildir. Bunlara kutsallık veren toplumun türbelerdeki yatan zatları kutsal kabul etmeleridir. Çelik'in (2013: 61) yaptığı çalışmada da katılımcılar türbenin kutsal bir mekân olmasını türbede yatan zat dolayısıyla olduğunu ifade etmişlerdir.

Kutsal mekanlar insanların hayatlarına yön vermesi, dünyayı biçimlendirmesi ve insanlara gelecek için ümit kazandıran yol haritaları olması sebebiyle önemlidir. İnsanlar ziyaretler esnasında türbedeki manevi atmosfer sayesinde dindarlaştıklarını hissederler, daha iyi bir insan olacaklarına söz verirler ve bunun için çeşitli uygulamalar yaparlar. Bu davranışlar hayatın dini bir bakış açısıyla anlamlandırılmasını sağlar (Köse, Ayten 2018: 51)

Türbe ziyaretlerinin kutsala yönelmede ne gibi bir işlevinin olduğunu anlamak için Katılımcılara "Türbeler size kutsal mekân hissi veriyor mu? Kendinizi türbede nasıl hissediyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu türbelerin kendilerine kutsal mekân hissi verdiğini ve kendilerini

türbede rahatlamış, huzurlu hissettiklerini belirtmişlerdir. Örnek olarak K6, K12, K14, K27 ve K33 kodlu katılımcıların ifadelerine bakılabilir. Ayrıca K33 kodlu katılımcı camilerde de aynı hisleri hissettiğini ifade etmiştir. Bu camilerinde insanlar tarafından kutsal mekanlar olarak nitelendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca dört türbede de katılımcıların türbelerin kutsal mekân olmasına ve türbelerde kendilerini rahatlamış, huzur bulmuş hissetmelerine ilişkin görüşleri paralellik arz etmektedir.

"Evet, rahatlamış hissediyorum." (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Tabii, tabii. Özel bir makama çıkmış olarak hissediyorum. Onların seçilmiş insan olduğunu hissederek o duyguyla gelmeye çalışıyorum ve her tarafa da öyle bakmaya çalışıyorum. Beni ruhen rahatlatıyor yani ruhun yolculuğu oraya zaten gerisi teferruat derler ya buradaki oyalandığımız şeyler onlar ama işte beslenen yerler buralar Allah'a yolculuk." (K12, Kadın, 53, Yahya Efendi Türbesi)

"Evet veriyor özellikle Beşiktaş Yahyâ Efendi ve Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri. O ikisini çok seviyorum o yüzden genelde oraya gidiyorum. Ben buralara gittiğimde kendimi çok rahatlamış hissediyorum. Yani Yahya Efendi' ye geldiğimde özellikle psikolojik olarak beni çok rahatlatıyor. Ben deniz manzarasıyla alakalı olduğunu da düşünmüyorum sadece. Yani türbenin ayrı bir havası var. Yani ben Eyüp Sultan'da ya da Üsküdar'da bile bu kadar rahatladığımı düşünmüyorum o yüzden bir şeyi çok istiyorsam ya da böyle çok çaresiz hissediyorsam kendimi, hayatta hissettiğim hiçbir şey bile yoksa buraya gelince sanki burada ailem bekliyormuş gibi oluyor o yüzden rahatlatıyor burası beni." (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

"*Evet veriyor böyle sanki dediğim gibi sanki daha farklı bir hava oluyor burada, kendimi daha iyi hissediyorum, daha huzurlu hissediyorum, kalbimde daha huzuru hissedebiliyorum."* (K27, Kadın, 24, Hz. Yûşa)

"Evet ama o bir şey etkisi mi bilmiyorum, ya da gerçekten vakti zamanında yaşamış maneviyatı güçlü insanların burada olması mı bilmiyorum ama öyle hissettiriyor. Dingin ve daha inancın kapıları daha açık gibi geliyor. Belki bu şeydir ama sembolik bir hissiyatta olabilir bilmiyorum camiye gidince de öyle hissediyorum." (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

Türbe ziyaretleri sırasında: "*Kur'an okuyorum. Yasin, Tebâreke, Tekâsür, diğer 30. Cüz surelerinden, Fatiha, İhlas. Zaten Kur'an başlı başına huzur dolduruyor ama buranın ortamı da çok güzel."* (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) diyen bir katılımcıya, "Türbede Kur'an okumakla evinizde ya da başka bir yerde Kur'an okumanın bir farkı var mı?" diye sorulduğunda katılımcı: *"Var. Çünkü burada direkt yanlarında okuyorum. Elbette her yerden ulaşıyor okuduğumuzda ama burada o atmosferin içinde mübarek insanların yanında ben de mübarek bir şey yapıyorum."* cevabını vermiştir.

K10 kodlu katılımcı türbelerin kutsal bir mekân hissi verdiğini ve türbe dışında farklı bir insan türbede farklı bir insan olduğunu ve "türbeye girdiğimde ruhumun derinliklerine açılan bir kapı olduğunu hissediyorum" diyerek kötü duygularından arındığını ifade etmiştir.

> *"Veriyor, yani türbe dışındaki farklı bir insan. Türbeye girdiğim zamanda ruhumun derinliklerine açılan bir kapı olduğunu hissediyorum. Ruhumun rahatladığını kötü duygularımın alınıp iyi duygularla bezendiğimi düşünüyorum. Daha doğrusu böyle bir hale bürünüyorum."* (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

K19 kodlu katılımcı türbelerin kutsal bir mekân olduğunu ve türbedeki zatların hissiyatlarından yola çıkarak bir şeyleri yapabildiğini, türbelerde kendisini manevi olarak çok yüksek hissettiğini ifade etmiştir.

> "*Evet genellikle kutsal olarak hissediyorum. Çünkü orada yatan kişi ilim ehli bir kimse ve biz de onların hissiyatını alarak yapabiliyoruz bir şeyleri. Manevi olarak*) *gerçekten yüksek hissediyorum geldiğimde. Kendime biraz da aciz gibi hissediyorum çünkü ölümü görüyoruz ve oradaki kimselerde ölü o kadar büyük ilmi kimseler olmasına rağmen ölmüşler ve biz de öleceğiz."* (K19, Kadın, 18, Yahya Efendi Türbesi)

Kâbe, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi gibi mekanlar Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir. K24 kodlu katılımcı bu mekanları kutsal mekân sıralamasına tabi tutarak türbeleri üçüncü sıraya koymuştur. Bu şekilde bir yaklaşımı Çelik'in (2013: 62) yaptığı çalışmada da türbeler diğer kutsal mekanlar ile bağdaştırılmış ve sıralamaya tabi tutulmuştur.

> *"Çok. Yani bir Mescid-i Haram iki Mescid-i Nebevi üçüncüsü de türbelerdir. Kuşlar gibi özgür hissediyorum türbelerde."* (K24, Kadın, 47, Hz. Yûşa)

K40 kodlu katılımcı ise türbelerde ruhunun yıkandığını ve şifa bulduğunu ifade etmiştir. Türbelerde kendisini misafir olarak gördüğünü ve en iyi şekilde ağırlandığını düşünmektedir.

> "*Veriyor, huzur veriyor. Ruhumun yıkandığını şifa bulduğunu dediğim gibi biz onların misafiri onlar ev sahibi hani misafire ev sahibi tarafından nasıl davranılır ben öyle hissediyorum kendimi en iyi şekilde ağırlandığımı düşünüyorum."* (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

K11 kodlu katılımcı türbeden yıldızlarını fonksiyonlayıp çıktığını ifade ederken K38 kodlu katılımcı ise türbelerin enerji olarak daha yüksek mekanlar olduğunu ifade etmiştir. Türbeler bazı insanlar tarafından enerji yükselten mekanlar olarak tasvir edilmektedir. Narçın Demir'in (2021: 41), yaptığı çalışmada türbe ziyareti yapma nedenleri arasında "enerji yükseltmek" yer almaktadır. Telli Baba Türbesi'nde görüşme ve gözlemler yapıldıktan sonra durakta otobüs beklerken bir grup kadın ile ayaküstü sohbet esnasında oldukça seküler görünümlü olan ve enerji uzamanı oldukları öğrenilen kadınlar sık sık türbe ziyareti yaptıklarını, türbelerin enerjisinin çok yüksek olduğunu özellikle bu çalışmaya da konu olan dört türbeyi (Aziz Mahmud Hüdâyî, Hz. Yûşa, Telli Baba, Yahya Efendi) ziyaret ettiklerini ifade etmişlerdir.

> "*Ben böyle yerlerin enerji olarak frekans olarak daha yüksek olduğunu düşündüğüm için aslında burada gelip bulunuyorum ve dua ediyorum aslında buradaki kişiden değil de yine yaratıcıdan istiyorum ama buranın sadece enerjisinin yüksek olduğunu düşünüyorum vesile olduğunu düşünüyorum buradaki kişilerin."* (K38, Kadın, 31, Telli Baba)

> *"Maneviyatım artıyor. Yıldızlarımı fonksiyonlamak mı denir buna hani fulleyip çıkıyorum. Ferahlıyorum, dualarımın kabul olduğunu hissediyorum. Keza şahit olduğum birçok şeyde var Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri için."* (K11, Kadın, 26, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Dolayısıyla katılımcıların türbeleri kutsal mekanlar olarak tasvir ettikleri ve türbelerde bulunduklarında huzur, rahatlama, arınma gibi duygular yaşadıkları görülmektedir. Bireylerin bu kutsal atmosfer içerisinde yaptıkları ibadetler, dualar, çeşitli ritüeller birey üzerinde daha güçlü bir manevi etki bırakmaktadır. Ayrıca bazı katılımcıların türbeleri ruhsal iyileşme ve enerji yükseltme yeri olarak tanımlamaları bu mekanlara sadece dini değil psikolojik bir işlevinde yüklendiğini göstermektedir. Bunlar

göz önüne alındığında türbeler, bireyin kutsal ile ilişki kurma biçimlerinin somutlaştığı önemli mekanlar olarak görülmektedir.

4.5.3. Kutsala Yönelmede Rol Model Olarak Türbe Ziyaretleri

İnsan başkalarının davranışlarını gözlemleyen, onları örnek alan ve davranışlarını gözlemlediği davranışlara göre ayarlayan bir bireydir. İnsanın çevresini gözlemlemesi yoluyla öğrenmesine sosyal öğrenme ismi verilmiştir (Bandura 1986). Sosyal öğrenme dini hayatta da geçerlidir. İnsanlar yaşadıkları çevreye bağlı olarak gördüklerine göre dini hayatlarını şekillendirirler. Bu süreçte başta anne ve babaları olmak üzere yakın çevrelerinden ve öğretmenlerinden davranış örneklerini alırlar. Onlar gibi dini hayatı yaşamaya başlarlar. Bu süreçte din büyüklerinin kıssaları da örnek alınabilir (Ay 1994: 163). Türbelerde de sosyal öğrenmenin örnekleri görülebilmektedir. Bazı katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere insanlar kutsal ile kurdukları ilişkide türbelerde metfun bulunan veli zatları rol model alma eğiliminde bulunmaktadırlar. K3 kodlu katılımcı türbedeki zatların yaşamına ışık tuttuğunu ifade ederken K22 kodlu katılımcı zatların geçmişten bugüne kadar gelen bir "himmetleri" olduğunu ve bunu görmek için örnek almaya çalıştığını ifade etmiştir. K22 ve K28 kodlu katılımcılar ise bu zatların "Allah dostu", "ermiş/seçilmiş kişi" olduklarına inandıkları için onları örnek aldıklarını belirtmişlerdir. K35 kodlu katılımcı ise bu veli zatların "hayatın şifresini çözmüş insanlar" olduklarına inandığı için onların kendisine yardımcı olabileceklerini ve kendisine rehberlik edebileceklerini ifade etmiştir.

> *"Hayatlarını örnek almaya çalışıyorum. İdrak etmeye çalışıyorum. Tabi ki yapabileceğimiz bir şey değil ama birazcık yaşantılarını öğrendikçe yaşamıma ışık tutuyor. Örnek almaya çalışıyorum."* (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Önce hayatlarını bilmek lazım ziyaret ettiğin Allah dostlarının yaşayışlarını bilmek lazım. Daha sonra da öldükten bugüne kadar gelen himmeti görmek için onları örnek almaya çalışıyoruz."* (K7, Erkek, 42, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Onların Allah dostu olduğunu bildiğim için kendime onları örnek alarak devam etmem olabilir."* (K22, Kadın, 23, Hz. Yûşa)

> *"Yani onların ermiş veya seçilmiş kişi olarak yaşamış oldukları hayatları okuyarak biraz önce bahsettiğim gibi onlar gibi dine uygun şekilde yaşamak beni*

daha mutlu ediyor. Allah ile ilişkimde onların örnek olması öncü olması rehber olması güzel bir şey." (K28, Erkek, 24, Hz. Yûşa)

"Özellikle kutsal bir ilişki olarak bakmıyorum ama bunlar çoğu diyeceğim artık hayatın şifresini kodunu çözmüş insanlardı belki bana da yardımcı olabilirler gibi ölmüş gözüyle bakmıyorum ben bir şekilde rehberlik bir şekilde böyle doğruya ulaşmamı sağlarlar gibisinden düşünüyorum." (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

İnsanlar çoğunlukla yakın çevrelerini ve yaşayan kişileri örnek alırlar. Ama söz konusu maneviyat ise böyle durumlarda katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi insanlar ölmüş din büyüklerini ve velileri de örnek alabilmektedir. Onların Allah dostu, seçilmiş/ermiş kişi olduklarına inandıkları için onları örnek aldıklarında kendilerini Allah'a yaklaştırabileceğini düşünmektedirler.

4.5.4. Manevi Boşluk Zamanlarında Kutsala Yönelme ve Türbeler

Manevi olarak iyi olma hali kişinin ruhen iyi olması ile ilgilidir. Bireyin kendisiyle, çevresiyle ve Tanrı ile ilişkisini inceleyen hem hayata hem de dine dair konuları içeren kavram manevi iyi oluş olarak isimlendirilir. Modern dünyanın getirdiği zorluklar nedeniyle yıpranan insan ruhu zaman zaman bu manevi iyi olma halini kaybedebilir ve manevi boşluğa düşebilir (Acar 2014: 392). İnsanlar manevi olarak kendilerini boşlukta hissettikleri zaman kendilerini iyi hissetmek için bazı uygulamalara yönelmektedirler. Bu uygulamalardan biri de türbe ziyaretleridir. Bu başlık altında türbe ziyaretlerinin insanların manevi boşluk yaşadıkları zamanlarda onların manevi iyi oluşlarına bir destek sağlayıp sağlamadığı incelenecektir. Bu bağlamda katılımcılara, "Kendinizi manevi boşlukta hissettiğiniz zamanlar oluyor mu? (Oluyorsa)Bu zamanlarda neler yapıyorsunuz? Türbe ziyaretleri yapmak manevi boşluk yaşadığınız zamanlarda bu boşluğu azaltamaya yardımcı oluyor mu?" sorusu sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu manevi boşluk yaşadıklarını ifade ederken bazıları da türbe ziyaretlerinin bu boşluğu azalmalarında yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca manevi boşluk yaşayan insanlar rahatlamak için namaz kılmak, dua etmek, tesbihat yapmak, Kur'an okumak gibi ibadetlere yöneldiklerinden bahsetmişlerdir. Örnek olarak K1, K3, K4, K11, K15 ve K23 kodlu katılımcılarından ifadelerinde bunları görmekteyiz.

"Yani bu zamanlarda daha çok tesbihat. Kur'an-ı Kerim okumak gibi şeyler."
(K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Dua okuyorum, böyle yerlere gelmeye çalışıyorum genelde. Maneviyatı yüksek arkadaşlarımla buluşmaya çalışıyorum." (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî)

"Muhafazakâr olduğum için genelde ibadete yöneliyorum. Bulabildiğim, gidebildiğim kadar türbelere gidiyorum." (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî)

"Tabii, bu herkeste yaşanılan bir şey bence ama gayret gerektiren bir şey. Duayı namazı bırakmamak uzaklaşmamak gerekiyor. Manevi boşlukta hissettiğim zamanlarda bunları yapıyorum." (K11, Kadın, 26, Aziz Mahmud Hüdâyî)

"Oluyor tabi herkeste olur. Yani bilmiyorum işte benim dualarım var onları yapıyorum. Türbe ziyareti yapıyorum. Ben çok yapıyorum türbe ziyareti yani sadece burası değil çok gezerim." (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi)

''Evet oluyor. İşte o boşluklarda böyle ziyaretler çok iyi oluyor, bir evden çıkmak belki atmosfer değiştirildiği zamanda böyle türbe tarzı yerlere gelmek veya istiğfarla meşgul olmak veya işte dua da vakit geçirmek iyi gelen şeyler oluyor.'' (K23, Kadın, 29, Hz. Yûşa)

K8 kodlu katılımcı ise insanların maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçlarının olduğunu ve bu manevi ihtiyaçları da dua, namaz, zikir ve türbeler ile gidermeye çalıştığını ifade etmiştir.

"Şimdi, insanın maddi ihtiyaçları olduğu gibi ruhunda manevi ihtiyacı vardır. Bunu karşılamak için insanoğlu geçmişten bugüne kadar din veya bir istek arayışındadır. Biz bu ihtiyacı hem dinle hem namazla, zikirle, dua ile kapatmaya çalışıyoruz. O yüzden tabi ki türbeler, hani türbeden medet umma demişler ama biz dua ederek içimizdeki boşluğu doldurmaya çalışıyoruz." (K8, Erkek, 23, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

K19 kodlu katılımcı ise türbeye genellikle yorulduğu zamanlarda, namaz bile yetmediği zamanlarda geldiğini ifade etmiştir. Katılımcı "namaz bile yetmediği zamanlarda buraya geliyorum" ifadesi ile bireysel ibadetlerin manevi dünyasını rahatlatmak için yetersiz kaldığı noktada kutsal mekân olarak görülen türbelerin bir sığınak ve tamamlayıcı olarak gördüğünü anlamaktayız.

"Genellikle yorulduğum zamanlarda geliyorum ve dinlenme amaçlı geliyorum. Ruhum boşluğa düştüğü zamanlarda namaz dahi yetmediği zamanlarda buralara geliyorum." (K19, Kadın, 18, Yahya Efendi Türbesi)

K38 kodlu katılımcı manevi boşluk yaşadığında hiçbir şey yapmadığını kendi kendine geçmesini beklediğini ifade ederken K35 kodlu katılımcı ise doğayla ve kendisiyle yalnız kalarak bu boşluğun üstesinden gelmeye çalıştığını ifade etmiştir. Manevi boşluk zamanlarında özel olarak türbe ziyareti yapmadığını söyleyen K36 kodlu katılımcı ise daha çok manevi dünyaya yaklaşmaya çalıştığını ifade etmiştir.

"Yani yer yer az oluyor. Bir şey yapmıyorum aslında kendimi zorlamıyorum, müsaade ediyorum. Sonra kendiliğinden tekrar toparlanıyor." (K38, Kadın, 31, Telli Baba,)

"Zaman zaman oluyor. Ben şahsen doğayla ve kendimle yalnız kalmayı tercih ediyorum." (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

"Evet, daha çok nasıl desem manevi dünyaya yaklaştırmaya çalışıyorum, uzaklaştırmaya dışarıdaki sahte gerçeklikten diyeceğim kabaca, biraz ibadet, biraz dualar, kendi kendime dinginleşme girişimleri." (K36, Erkek, 29, Telli Baba)

Sonuç olarak katılımcıların manevi boşluk yaşadıkları dönemlerde içsel huzuru yeniden kazanmak amacıyla çeşitli dini pratiklerle ve ek olarak türbe ziyaretleri ile kutsala yöneldikleri görülmektedir. Türbe ziyaretleri, bireyler için bir ibadet mekânı olmakla birlikte aynı zamanda ruhsal bir sığınak ve tamamlayıcı bir manevi destek kaynağı olarak anlam kazanmaktadır. Bazı katılımcılar ise manevi boşluk yaşadıkları zamanlarda türbe ziyaretine değil doğaya yöneldiklerini, kendiliğinden geçmesini beklediklerini ya da yalnızlığı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum ise türbe ziyaretlerinin bireysel farklılıklara bağlı olarak değişen bir işlevinin olduğunu gösterse de manevi bir işlev taşıdığı gerçeğini değiştirmez.

4.5.5. Ruhsal Durumlarda Kutsala Yönelme Olarak Türbe Ziyareti

Katılımcılara "Türbe ziyaretlerini en çok kendinizi nasıl hissettiğiniz (mutlu, sıkıntılı, stresli, kaygılı vb.) zamanlarda yaparsınız, neden?" sorusu sorulmuş ve bu bağlamda insanların en çok hangi ruhsal durumlarda türbe ziyareti yaparak kutsala yöneldikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan bazıları özel olarak bir zamanının olmadığını belirtirken bazıları sadece hüzünlü olduğu zamanlarda bazıları ise hem mutlu hem de üzüntülü olduğu zamanlarda türbe ziyareti yaptığını ifade etmiştir.

K1, K10, K27, kodlu katılımcıların ifadelerine bakıldığında hem mutlu zamanlarında hem de mutsuz, kaygılı, üzgün zamanlarında türbe ziyaretleri yaptıkları görülmektedir. K10 koldu katılımcı türbelerle bağını koparmadığını her fırsatta gittiğini çünkü türbede kendisini huzurlu ve mutlu hissettiğini ifade etmiştir.

> *"Mutluyken de yapıyorum, böyle kaygılıyken de yapıyorum."* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Genelde bunalıma düştüğüm zamanlarda değil mutlu olduğum zamanlarda giderim. Üzüldüğümde de gidebilirim. Her durumda mutlu mutsuz fırsat bulduğum zamanlarda giderim. Türbelerden pek kopmam. Onların bulunduğu ortamda kendimi huzurlu ve mutlu hissediyorum."* (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Üzgün hissettiğimde de oluyor bir şeye şükretmek istediğimde de oluyor hayatımın her döneminde yapabilirim yani."* (K27, Kadın, 24, Hz. Yûşa)

K4 kodlu katılımcı genelde üzgün zamanlarında, K11 kodlu katılımcı Allah'tan uzaklaştığını hissettiği zamanlarda, K14 kodlu katılımcı genelde depresif ya da aciz zamanlarında inancının artması için geldiğini, K15 kodlu katılımcı sıkıntılı ve duaya ihtiyacının olduğu zamanlarda, K26 kodlu katılımcı üzgün olduğu zamanlarda geldiğini ve bunun ruhuna iyi geldiğini ifade etmiştir.

> *"Genelde hüzünlü ve üzgün hissettiğim zamanlarda. Yani bilmiyorum açıkçası manevi boşluklarda da genelde hüzünlü ve üzgün hissettiğimiz zamanlar olduğu için bu zamanlarda türbe ziyaretlerine başvurduğumuzu düşünüyorum. Ama illa şükretme tefekkür etme zamanlarımızda oluyor bu zamanlarda da illa ziyaret ediyoruz ama daha çok hüzünlüyken."* (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Kötü, kötü hissettiğim zamanlarda Allah'tan uzaklaştığımı hissettiğim zamanlarda yaparım."* (K11, Kadın, 26, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Genelde depresif ya da aciz. Dediğim gibi benim belki hayatımın kötü gitmesi nedeniyle inancımı sorgulamaya başladığım zamanlarda onu tetiklemesi açısından inancımın artması için geliyorum ya da bir şeyi çok istediysem onun olabilmesi için umut etme şeklinde."* (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

"Sıkıntılı zamanlarımda daha çok geliyorum. Duaya ihtiyacım olduğu zamanlarda, olmasını istediğim zamanlarda, daha çok geliyorum, öyle her şey yolundayken daha az geliyorum." (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi Türbesi)

"Genelde böyle boşlukta olduğum zamanlar üzgün olduğum zamanlar gelmeyi daha çok tercih ediyorum. Ruhuma iyi geliyor." (K26, Erkek, 30, Y Hz. Yûşa)

K25 kodlu katılımcı ise türbelere gelmek için özel bir zaman belirlemediğini havalar güzelse eğer başka yerlere gitmektense türbelere geldiğini ve bunun kendisi için daha rahatlatıcı bir durum olduğunu ifade etmiştir.

"Özel bir zamanı yok ama sıcak havalarda, mevsim güzelse, özellikle hani ille de bir kafeteryaya gidip şuraya gidip buraya gidip gezmektense işte güzel olan bir türbeye gidip orada dua etmek daha iç açıcı bir durum oluyor." (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere insanlar her türlü ruh halinde türbe ziyareti yaparak kutsala yönelme eğilimi göstermektedirler. Mutluyken şükretmek ya da tefekkür etmek için üzgünken rahatlamak ya da inancını artırmak için ya da özel bir zaman olmaksızın güzel havayı değerlendirme amaçlı bile olsa türbe ziyaretleri yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum insanların sadece mutsuz oldukları zamanlarda değil her zaman kutsala yönelme ihtiyacı duyduklarını göstermektedir. Türbe ziyaretlerinin ise günlük yaşamın farklı anlarında bireylerin kutsala yönelme ihtiyaçlarını karşılayan manevi pratikler arasında yer aldığı görülmektedir.

Çelik' in (2013: 123) yapmış olduğu araştırmada insanların türbeleri ziyaret sebeplerinin ''kutsal'' ile ilişkili olduğu sonucuna katılımcıların "Allah'a yakın olmak, Allah dostlarının yaşanmışlıklarını örnek almak, ölümü hatırlamak, orada edilen dualaların kabul olduğuna inanmak, sadece dua etmek ve huzur bulmak, hangi inanca ve inanç düzeyine sahip olursa olsun bir maneviyat ihtiyacı duymak, bazı kişilikleri aracı kılarak rahatlamak" gibi ifadelerinden çıkarmıştır. Bu araştırmada da bu ifadelerin benzerlerini görmek mümkündür. Dolayısıyla türbe ziyaretleri insanların kutsala yönelmesinde önemli bir işlevsel rol üstlenmekte ve bireylerin dini ve manevi yaşantılarına anlam katmaktadır.

4.5.6. Davet Edilme Hissi Olarak Türbe Ziyaretleri

Bu başlık altında katılımcıların türbe ziyaretlerini herhangi bir planlama ya da gerekçe olmaksızın sadece "davet edilme-çağırılma hissi" ile gerçekleştirdiği durumlar incelenecektir. Katılımcılara sorulan, "Türbe ziyaretlerini en çok kendinizi nasıl hissettiğiniz zamanlarda yaparsınız?" sorusuna bazı katılımcılar herhangi bir zamanının olmadığını rüya yoluyla davet edildiklerinde gittiklerini ifade etmişlerdir.

İnsanlar, bilinmez olan bir durum karşısında rahatsız olurlar ve öğrenebilmek için farklı yollara başvururlar. Bu yollardan biri de rüyalardır. İnsanlar rüyalar yoluyla bilinmezlikten haber alabileceğini düşünmüştür. Kutsal varlıkların rüya sırasında kendileri ile iletişim kurduğuna dair inançlar vardır. Bu inançların tezahürlerinden biri de türbelerde görülmektedir. Bazı insanlar, türbelerde metfun bulunan zatları rüyalarında gördüklerini ve kendilerini türbeye davet ettiğini, bu davet üzerine türbeye geldiklerini ifade etmektedirler (Ilıcak 2020: 214). Ilıcak, Mehmet Emin Tokadî Türbesi'nde yapmış olduğu araştırmada katılımcılardan bazıları Mehmet Emin Tokadî ile rüyalar yoluyla iletişim kurduğunu, gördükleri rüyalarda Mehmet Emin Tokadî'nin bizzat kendisini türbeye davet ettiğini, kendisini beklemekte olduğunu ya da zatın ilahi bir nur aracılığıyla çağırdığını ifade etmişlerdir (Ilıcak 2020: 2015-2018).

K17 kodlu katılımcı türbelere üzgün olduğunu hissettiği zamanlarda da gittiğini fakat bazen o şekilde değil de rüya yoluyla davet edildiğini ve bu hale ulaşmak için de bazı surelerin okunması gerektiğini şu şekilde anlatmaktadır:

> *"Ben şöyle genelde insanlar üzüldüğü zaman bir arayışa geçtiği zaman bir istekleri olduğu zamanlar yapar. Benim de öyle zamanlarda yaptığım oldu. Ama bazen öyle olmuyor bazen gece üçe kadar yatmayıp da ya dur ben bir Mehmet Emin Tokadi hazretlerine gideyim deyip gittiğim oluyor benim. Gidiyorum mesela 'Selamun aleyküm ben geldim.' Diyorum. Ondan sonra başka yere gidiyorum. Çağırıldığını hissediyorsun aslında. Rüya yoluyla geliyor. Buna erişmek içinde Yusuf 21, Ala 6,8, Enam 59, bir de Muhammed suresi 7. Ayet bu ayetlere baksınlar. Bunların hepsini sık sık okursa bir insan zaten rüya yoluyla pek çok şeyi keşfedecektir."* (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi)

K12 kodlu katılımcı, türbe ziyaretinin çaya ve kahveye gitme şeklinde gündelik bir eylem olmadığını türbedeki zatın çağrısı doğrultusunda gittiğini şu ifadelerle açıklamıştır:

"Valla o çağırdığında gidiyoruz. O, öyle bir şey değil. Yani ben çaya geliyorum, kahveye geliyorum değil. O, seni çağırdığında gidiyorsun. Öyle de oluyor zaten." (K12, Kadın, 53, Yahya Efendi Türbesi)

K34 kodlu katılımcı ise izin günü olmasına ve yağmur yağmasına rağmen türbe ziyaretine geldiğini ifade ederken *"Ne zaman ki davet ettiler o zaman gelirim."* şeklinde ifade etmektedir.

"Valla bugün gayet keyifliydim izin günümdü benim. Esenlerden geliyorum. 50 km yol yaptım motorla. Mübarek yağmur da yağıyor. Allah kaza bela vermesin, hiçbir sıkıntım yok, çoluk çocuk iyi gayet. Öyle geldim yani. Şöyle söyleyeyim: Ne zaman ki davet ettiler o zaman gelirim." (K34, Erkek, 37, Telli Baba)

Dolayısıyla, bazı katılımcıların türbe ziyaretini bir tür çağırılma ve davet edilme olarak hissetmeleri kendilerini özel hissetme deneyimi olarak değerlendirilebilir. Manevi açıdan davet edildiğini düşünme bireylere seçilmişlik ve görevlendirilmişlik hissi vermekte ve bu da kişinin daha iyi hissetmesini sağlamaktadır.

4.6. Başa Çıkma Yöntemi Olarak Türbe Ziyaretleri

Doğada gördüğümüz her canlı farklı zorluklarla mücadele içindedir. Bu, varoluşun kaçınılmaz bir kanunudur. İnsanlarda hayatları boyunca pek çok dert, sıkıntı, acı, felaket, hastalık, kayıp vb. olumsuz durumlarla karşı karşıya gelirler. Fakat insanları diğer canlılardan ayıran temel fark, bu olumsuzlukların kişiyi hayat yolculuğunda daha güçlü yapması ve bu yolda daha sağlam adımlarla yürümesini sağlamasıdır. İnsan, çoğu zaman acılarla gerçek benliğine ulaşır. Bu nedenle yaşanılan zorluklarla başa çıkılması, bu zorlukların anlamlandırılması gerekir. Her insan hayatı algılayış şekline, inanç sistemine, değer yargılarına, içinde yaşamış olduğu kültüre göre farklı başa çıkma stratejileri ve anlamlandırma süreçleri oluşturabilir. Bu başa çıkma stratejileri ve anlamlandırma süreçleri kimi zaman seküler bir bakış açısıyla oluşturulurken kimi zaman da birey bu anlamlandırma sürecini kutsal bir alanla ilişkilendirerek yürütür. Böyle durumlarda kişinin anlamlandırma süreci dini ve manevi bir içerik de taşıyabilir. Bunlar dini ve manevi başa çıkma stratejileri olarak isimlendirilir (Ayten 2012: 40). Bu stratejilerden biri de türbe ziyaretleridir. İnsanlar hayatta zorlandıkları ve anlam arayışına yöneldikleri bazı durumlarda kutsal mekanları ziyaret ederek bu mekanlarda manevi açıdan destek arayışı sergileyebilirler. İşte çalışmanın bu kısmında, türbe ziyaretlerinin bireylerin başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerindeki yeri ve önemi incelenmiştir.

Başa çıkma yöntemi olarak türbe ziyaretleri temasına ait alt başlıklar Şekil 4.3'te gösterilmekle birlikte şöyledir: "Türbelerdeki Dua Pratiğinin Başa Çıkmadaki Etkisi", "Manevi Boşluk ile Başa Çıkmada Türbe Ziyaretleri", "Hayattaki Sıkıntılar ile Başa Çıkmada Türbe Ziyaretleri", "Hayatın Anlamının Keşfedilmesinde Türbe Ziyaretleri".

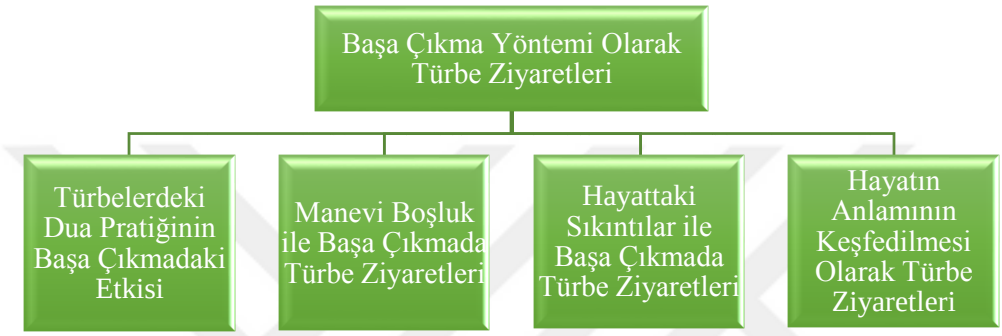

Şekil 4.3: "Başa Çıkma Yöntemi Olarak Türbe Ziyaretleri" Temasındaki Alt Başlıklar

4.6.1. Türbelerdeki Dua Pratiğinin Başa Çıkmadaki Etkisi

Din psikolojisi ve din sosyolojisi alanlarında başa çıkma konusundaki görüşleri ile ünlenmiş Pargament'e (1997: 178) göre, kabullenme, tevekkül, itaat, sabır, alçakgönüllülük, affetme, şükür ve dua dini başa çıkmanın önemli unsurlarındandır. Dua, kutsalla kurulan güçlü bir bağı içerdiği için bireylerin başa çıkma süreçlerinde sıklıkla kullandıkları dini ve manevi bir unsurdur. Kişinin kutsala olan yönelişinin en somut ifadesidir. İnsanlar başa çıkma süreçlerinde pek çok yönteme başvururlar. Fakat en sık başvurulan yöntemlerden biri duadır (Ayten 2012: 42). Pınar (2013: 56), insanları dua etmeye yönelten faktörleri ve duanın bireyin ruh sağlığına olan etkilerini incelediği çalışmasında, katılımcıların %94,5'i duayı fitri bir ihtiyaç olarak görmektedir. Horozcu (2010), dua konusunda yaptığı kapsamlı çalışmasında katılımcıların %99,4'ü dua ettiğini, yaşın, medeni durumun, eğitim düzeyinin ve ekonomik durumun bireylerin dua etme sıklığında farklılık oluşturmadığını bulgulamıştır. Koç (2005) ise çalışmasında bireylerin duayı başa çıkma unsuru olarak kullandıklarını belirtmiştir. Bu çalışmalardaki bulgular, dikkate alındığında dua etmenin Türk insanının yaşamında önemli bir yerinin olduğu ve duanın başa çıkma unsuru olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Dua, türbe ziyaretleri sırasında da en çok yapılan pratiklerden biridir. Bu başlık altında, türbe ziyareti esnasında dua etmenin başa çıkma ile ilişkisi incelenecektir. Bu bağlamda katılımcılara "Türbelerde olmasını istediğiniz şeyler için dua etmenin/dilek dilemenin sizin için anlamı nedir ve türbelerde dua etmek dilek dilemek size nasıl hissettiriyor?" sorusu sorulmuştur. Bu soru ile amaçlanan, katılımcıların türbede dua ettiklerinde/ dilek dilediklerinde hissettikleri duyguların ve bu duaları yapmalarındaki motivasyonun neler olduğunu anlamaktır. Katılımcıların çoğunluğu türbede yaptıkları ritüellere duayı dahil etmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan türbede dua etmenin başa çıkma ve anlamlandırma süreçlerine olan katkısı anlaşılmaya çalışılmıştır.

İnsanlar başa çıkma unsuru olarak duayı sıklıkla kullanmaktadır. Türbelerin duanın kabul olduğu bir mekân olarak algılanmasından dolayı da türbeleri özellikle tercih etmektedirler ve türbelerde yatan kutsal olduğuna "Allah dostu olduğuna inanılan" kişilerin vesilesiyle, hürmetiyle dualarının kabul olacağını düşünmektedirler. Tekin'in (2008: 212) yapmış olduğu bir çalışmada, katılımcılara sorulan, "Herhangi bir türbe, yatır, mezar vb. ziyaretinde orada yatan şahsın vesile kılınarak duaların kabul edileceğine inanır mısınız?" sorusuna katılımcıların %63,1'i "Evet, inanırım.", %22,7'si ise "Ruhaniyetinin az çok faydası olacağına inanıyorum." şeklinde cevap vermiştir. Yeğin'in (2015: 293), çalışmasında ise türbeleri ziyaret etme nedenlerinde dua etmek %62,5 çıkmıştır. Katılımcılara türbede ettikleri duaların kabul olacağına inanıp inanmama durumlarının sorulduğu soruda ise %67,5'i kabul olduğuna inandığını %16,7'si inanmadığını %15, 8'i ise kararsız olduğunu söylemiştir. Bu çalışmadaki K1, K11, K15, K17 ve K20 kodlu katılımcıların verdikleri cevaplarda da dualarının kabul olacağına dair güçlü bir inanç taşıdıklarını görmekteyiz.

> *"Dilek dilemek değil de dua etmek, oradakinin hürmetine istemek, daha çabuk duamın kabul olacağını düşünüyorum. Yani Allah dostu Allah'a daha yakın olduğunu hissederekten ettiğimde daha rahatlamış hissediyorum."* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Türbelerde dua etmek bana duamın kabul olduğunu hissettiriyor."* (K11, Kadın, 24, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Ben inanıyorum oradaki insanların iyi insanlar olduğuna, dualarımın orada kabul olacağına, kutsal mekanlar olduğuna o yüzden dua etmek iyi hissettiriyor daha çok kabul olacak gibi hissediyorum. Evimde değil de sanki burada edersem daha çok kabul olacak gibi."* (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi)

"Şöyle namazda ettiğim duadan sabah namazında ya da teheccüdde biraz daha farklı oluyor ama türbelerdeki dualaın daha etkili olduğunu kabulünün daha hızlı olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü bir gün sonra özellikle Yahya Efendi de çok arkadaşım var bir gün sonra çok farklı dualaın kabul olduğunu gördüğüm için biliyorum bunları. Tabi bunu kalpten istemek lazım. Duaya başlarken de edepsizlik yapmamak lazım burada kapı da yazıyor mesela edep yahu diyor. Her zaman geri geri çıkmak lazım saygı verirsen saygı görürsün. Buraya geldiğimiz zamanda kabul olduğunu düşünüyorum ben." (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

"Şöyle ki türbelerde hani şahıs üzerine dua edemiyoruz ama sahsı vesile kılarak dua edebiliyoruz ya bu yüzden bu şekilde dua ediyorum. Bu bana güzel hissettiriyor hani duama daha çok yaklaşıyormuşum gibi hissiyat. Kabul olacağına emin olmak gibi bir şey oluyor aslında." (K20, Kadın, 25, Yahya Efendi)

Dua etmek insanlara psikolojik olarak bir rahatlama sağlamaktadır. Horozcu'nun (2010: 219), yaptığı çalışmada duanın psikolojik olarak rahatlama sağlayacağı inancına katılımcıların %67,3'ü kesin olarak katıldığını, %23,9'u ise katıldığını ifade etmiştir. Türbelerde yapılan dualaın kabul olacağına yönelik inanç, türbedeki zatlar vesilesiyle daha çok arttığı için bu durum ziyaretçilere psikolojik bir rahatlama sağlamaktadır. K4 kodlu katılımcı türbede dua ettiğinde rahatlamış hissettiğini ifade ederken, K39 kodlu katılımcı ise türbedeki zatların hürmetine dua etmenin isteklerini Allah'ın kabul edeceğine daha çok inandığını ve bu durumun kendisini daha mutlu ettiğini ve huzurlu hissettiğini söylemiştir.

"Bana iyi geliyor dua etmek. Genel olarak olumlu hisler, rahatlamış hissediyorum." (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"*İyi hissettiriyor çünkü dediğim gibi orada yatanın Allah dostu olduğunu bilmek hani onun hürmetine istemek Allah'ın duamı kabul edeceğine daha çok inanıyorum ve mutlu oluyorum yani. Daha huzur veriyor."* (K39, Kadın, 24, Telli Baba)

K9 kodlu katılımcı ise insanların kendi başlarına da dua etmeleri gerektiğini ama türbelerde yapıldığında da vesile olacağını ve faydasının olacağını ifade etmiştir.

"Onlar Allah'ı seven kişiler, ibadet eden kişiler, onların ruhuna dua etmek, buralarda dilek dilemek tabi ki insanın ilk önce kendi başına dilemesi gerekiyor, bir şeyler yapmak için çalışması gerekiyor, ama türbelerde de yapmanın biraz vesile

olacağını düşünüyorum, dua etmenin yararının olacağını düşünüyorum." (K9, Kadın, 24, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Telli Baba Türbesi'nde görüşme yapılan erkek bir katılımcı, türbede dilek dilemenin/dua etmenin kendisine umutlu, olumlu ve huzurlu bir şekilde yol gösterme olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

"Benim düşüncem ufak bir, bir nevi yol gösteriş olacak gibi hayatta belki dileklerimize yönelik bir fırsat çıkar bir yönlendirme olur fark etmediğimiz. Bu şekilde düşünüyorum yani umutlu olumlu ve huzurlu bir şekilde yol gösterme." (K36, Erkek, 29, Telli Baba)

Anksiyete, depresyon gibi rahatsızlıkları olan ve ilaç kullanan K14 kodlu katılımcı türbelere sadece manevi boşluğa düştüğünde bu boşluktan kurtulmak için ve bir şey istediği zaman gittiğini ifade etmekte ve türbeye gidip dua etmenin kendisi için başlı başına bir sebep olduğunu söylemektedir. Katılımcının bu ifadelerine bakarak türbeye gidip dua etmenin sıkıntılarla ve ruhsal rahatsızlıklarla başa çıkmada önemli olduğunu söyleyebiliriz.

"Şöyle ben genel olarak zaten iki şey için geliyorum türbelere: Birincisi böyle manevi boşluğa düştüğümde bunu psikolojik olarak değiştirip olduğum çukurdan çıkmak için, ikincisi de bir şey istediğim zaman geliyorum. Yani türbeye gelip dua etmek benim için başlı başına bir sebep. Ben buradan daha rahatlamış ayrılıyorum. Bende anksiyete var ayrıca orta derece depresyon var. İlaç da kullanıyorum ama yani ilaçlar bile bir süre sonra normal seviyede tutarken türbeye gelip dua etmek daha çok rahatlatıyor." (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi).

K25 ve K33 kodlu katılımcılar ise türbede dua etmenin toplumsal boyutuna dikkat çekmektedirler. K25 kodlu katılımcının *"herkes birbirine dua ettiği için"* K33 kodlu katılımcının *"herkes aynı niyetle geldiği için ruhani boyutun daha genişlemiş olduğunu düşünüyorum"* ifadelerinden bireylerin kendilerinin yalnız olmadıklarını hissettiğini ve ortak bir amaca yönelmiş insanlarla birlikte bulunmanın vermiş olduğu psikolojik desteği görmekteyiz. Ayrıca K25 kodlu katılımcının türbedeki zatı "aracı" olarak gördüğü için dua ettiğini ifade etmektedir. Bu aracı olma hali insanda duanın kabul olma hissini daha da artırarak psikolojik bir rahatlama sağlamaktadır.

"Kalabalık bir ortamda ve cemaat halinde herkes birbirine dua ettiği için ve enerjisinin yüksek olduğu için oradaki zatın da büyük bir zat olduğu için, hani onun

da aracı olduğunu düşündüğümüz için türbede dua ediyoruz." (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa)

"Yani adanmış ve böyle camideki gibi. Çok farklı gelmiyor açık konuşmak gerekirse yani herkes aynı niyetle geldiği için o ruhani boyutun daha genişlemiş olduğunu düşünüyorum. Bireysel ortamımda aynı etkiyi yaratabilir ama herkes aynı niyetle geliyor ve daha yoğun bir kitlenin uğradığı bir yer onun var ettiği bir iyi niyet kapısı mı denir ya da ne biliyim dua ve dilek için ayrılmış bir oda ve ona hitap etmiş bir insanın anısı var galiba bir yandan da o bağ kuruyormuş hissi yaratıyor." (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

K34 kodlu katılımcı ise Peygamber Efendimiz 'in (s.a.v.) kabir ziyareti yaptığında dua ettiği için onun yaptığı bir uygulamayı yaparak sünnet işlediğini ve buna karşılık şehit sevabı kazanacağını ifade ediyor. Hem bir sünneti işlemiş olmanın hem de sevap kazanmanın düşüncesi bireye psikolojik olarak bir rahatlama sağlıyor.

"Şöyle bir şey var bir kere Peygamber Efendimiz'in hadisi var sünnet işliyorum diyor ki: Benim bir sünnetimi işleyen diyor ahir zamanda yüz şehit sevabı verilecek diyor az bir şey mi? Şehit bir kere ölüyor o sevabı alıyor şimdi Peygamber Efendimiz'de (s.a.v) kabir ziyareti yapardı dua ederdi. Öptü tel kesti öyle şeyler yapmazdı onlar bana göre bidat olan şeyler." (K34, Erkek, 37, Telli Baba)

Katılımcıların cevaplarından türbelerde dua etmenin bireylere umut aşıladığını ve dualarının kabul olması yönünde bir güven verdiğini görmekteyiz. Bireyler türbede dua ettiklerinde ruhsal rahatsızlıkları hafifler ve türbede ettikleri duaları isteklerine yönelik umutlu, olumlu ve huzurlu bir yol gösterici olarak düşünürler. Ayrıca türbeler insanlar için isteklerini Allah'a ulaştırmada aracılık etme görevi görmektedir. Bunun sebebi türbelerdeki kimselerin Allah tarafından sevildiğine ve Allah dostu olduğuna olan inançtan dolayıdır. Ayrıca insanlar çaresizlik, umutsuzluk gibi durumlar yaşadıklarında türbe ziyaretlerine yönelebilmektedirler. Birçok tedavi denedikten sonra iyileşmeyen hastalıklardan dolayı oluşan çaresizlik algısı türbelerde yerini umut psikolojisine bırakır. İnsanlar burada kendileri için, aileleri için, planları, hayalleri için dua ederek yerinde bir adım attıklarını anlarlar. Bu sayede ruhsal olarak iç huzur ve rahatlama sağlarlar (Ericek Maraşlıoğlu, Saffet 2022: 101).

Narçın Demir (2021: 57), manevi destek ve türbe ziyaretleri ile ilgili yaptığı çalışmasında katılımcıların verdikleri cevaplardan yola çıkarak Allah'ın türbede insanı daha iyi gördüğünü, türbede dua

etmenin sıkıntılarla başa çıkılmasını ve ruh halini olumlu yönde etkilediğini, mutluyken şükrünün artması için türbede dua edildiğini, türbede dua etmenin pozitif bir etkisi olduğunu, türbe ziyaretlerinde dua ederken yaşanan deneyimlerin hayatla ilgili dersler çıkarılmasını sağladığı, çaresizlik anlarında dua edilmeye gidilen yerler olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Önceki çalışmanın bulguları ve bu çalışmanın verileri birlikte değerlendirildiğinde, insanlar sıkıntılı dönemlerinde türbeye giderek dua etme eğilimi göstermektedirler. Bu eğilimin bireylerin başa çıkma süreçlerini destekleyici önemli bir manevi pratik olduğu ve türbelerde dua etmenin manevi iyi oluşu arttırdığını görülmektedir.

4.6.2. Manevi Boşluk ile Başa Çıkmada Türbe Ziyaretleri

İnsanlar zaman zaman hayatın getirdiği zorluklar nedeniyle manevi boşluk hissine kapılabilirler. Böyle zamanlarda kendilerini rahatsız, huzursuz hissederler ve bu durum yaşam kalitesinin düşmesine sebep olabilir. Bu duygu durumundan kurtulmak için insanlar çeşitli başa çıkma yöntemlerine başvurabilirler. Bunlar; kitap okumak, yürüyüşe çıkmak, meditasyon yapmak, yalnız kalmak, biriyle sohbet etmek, ibadet etmek, gezmek, spor yapmak vb. birçok şey olabileceği gibi türbe ziyaretleri de insanların manevi boşluk duygularını azaltma ve onlara ruhsal rahatlama sağlama noktasında önemli bir baş etme yöntemidir.

Katılımcılara önce manevi boşluk duygusu yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. "Evet" cevabı verenlere genel olarak manevi boşluk hissettikleri zamanlarda neler yaptıkları sorulmuş ve ardından böyle zamanlarda türbe ziyareti yapıyorlarsa türbe ziyaretlerinin bu boşluğun azaltılmasında ya da giderilmesinde yardımcı olup olmadığı sorulmuştur. Böylece türbe ziyaretlerinin manevi boşluk ile başa çıkmada rolü olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan 31 kişi, hayatlarında zaman zaman manevi boşluk yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu kişilerden 22'si manevi boşluk zamanlarında türbe ziyareti yaptıklarını ve genel olarak ziyaretin manevi boşluk hissini gidermeye yardımcı olduğunu, manevi boşluk hissi yaşadıklarında eğer vakitleri de varsa bu ziyaretlerin tam da manevi boşluğu giderici bir rol üstlendiğini ifade etmişlerdir. K1 kodlu katılımcı türbe ziyaretlerinin manevi boşluğunu azaltmasında fazlasıyla yardımcı olduğunu, K2 kodlu katılımcı manevi boşluk yaşadığı zamanlarda türbelere gitme fırsatı bulursa bu ziyaretlerin manevi boşluğunu azaltmada yardımcı olduğunu, K7 kodlu katılımcı türbe ziyaretlerinde kendisini hizaya çektiğini bu sayede manevi boşluğunun azaldığını, K9 kodlu katılımcı türbelerin bir rahatlama sağlayarak destek olduğunu, K11 kodlu

katılımcı manevi boşluk yaşadığı anda hemen türbe ziyareti yaptığını, K19 kodlu katılımcı ruhunun dinlenmesine ihtiyacı olduğu için bu zamanlarda türbe ziyareti yaptığını ifade etmektedir.

> *"Evet yardımcı oluyor. Fazlasıyla oluyor hem de."* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"O zamanlarda eğer türbelere gelme fırsatım olursa yardımcı oluyor."* (K2, Kadın, 57, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Tabii türbe ziyaretleri bu boşluğu azaltmaya yardımcı oluyor, insan kendini ne yaptım ben deyip hizaya çekiyor."* (K7, Erkek, 42, Aziz Mahmud Hüdâyî)

> *"Tabii türbe ziyaretlerinin etkisi oluyor, daha rahatlatıyor.''* (K9, Kadın, 24, Aziz Mahmud Hüdâyî)

> *"Türbe ziyareti yapmak manevi boşluğumu azaltmasında yardımcı oluyor. Manevi boşluk hissettiğim zaman direkt türbeye atıyorum kendimi. Şu an boşluktaydım çıktım."* (K11, Kadın, 26, Aziz Mahmud Hüdâyî)

> *"Evet çok büyük ihtimalle türbe ziyareti yapıyorum. Çünkü ruhumun dinlenmesine ihtiyacım var ve bu ona yardımcı oluyor."* (K19, Kadın, 18, Yahya Efendi)

Türbe ziyaretlerini son zamanlarda çok sıklaştırdığını ve türbelerde insanın ruhunun tedavi edildiğini söyleyen K40 kodlu katılımcı, türbe ziyaretlerinin bir psikolog görevi gördüğünü ve türbe ziyareti yapan insanların "ruhunun yıkanıp tedavi edilip gönderildiğine" inandığını ve bunların uydurma değil kaynaklar ile sabit olduğunu ifade etmiştir.

> *"Yani zaten artık ben türbe ziyaretlerini çok sık yapmaya başladım ve haftada bire çıkardım. Allah nasip etti. Ben bir de şuna inanıyorum yani çağırılıyorsun sen yönlendiriliyorsun ve o bana çok çok iyi geliyor insanlar hani şu psikologmuş tabi ki bu tıbbi şeyini tartışmıyoruz beyin kimyası vs. şu bu inanın en güzel psikolog bu alanlar çünkü buraya gelen insanın ruhunun yıkanıp ve tedavi edilip gönderildiğine inanıyorum ki öyle diye düşünüyorum okuyoruz yani bunlar farazi şeyler değil yaşadığımız okuduğumuz menkıbeler falan var sonuçta kaynaklar var geçmişten gelen.''* (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

K30 kodlu katılımcı, görüşme esnasında kendisine sorulan "Türbe ziyareti yapmak manevi boşluk yaşadığınız zamanlarda bu boşluğu azaltmaya yardımcı oluyor mu?" sorusuna *''Evet şu anda tam onun için buradayım.''* (K30, Erkek, 28, Hz. Yûşa) cevabı vermiştir.

K13 kodlu katılımcının "Kendinizi manevi boşlukta hissettiğiniz zamanlar oluyor mu?'' sorusuna *"Mutlaka olmuştur tabi insanız sonuçta, nefse sahibiz ama uzun zamandır hissetmiyorum."* bu şekilde verdiği cevap üzerine, "Hissettiğiniz zamanlarda türbe ziyaretinin bir etkisi oluyor muydu?" sorusu sorulmuştur ve katılımcı, *"Yapmıyordum, yapsaydım olmazdı." (K13, Kadın, 40)* cevabını vermiştir. K24 kodlu katılımcının ise, *"Eskiden manevi boşluk hissettiğim zamanlar oluyordu ama 20 yıldır olmuyor."* Cevabı üzerine "20 yıldır manevi boşluk yaşamamanızın nedeni nedir ve türbe ziyaretlerinin bir etkisi var mı?" diye sorulduğunda *"Allah'a çok ibadet yapmak, Rabbimden hem çok korkmak hem onun aşkı feyziyle yaşamak ve evet türbe ziyaretlerinin etkisi var."* (K24, Kadın, 47, Hz. Yûşa) şeklinde cevap vermiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle türbe ziyaretlerinin bireyin manevi boşluğunu azaltmasına yardımcı olduğu gibi aynı zamanda manevi boşluğu önleyici bir etkisinin olduğu da görülür.

Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda türbe ziyaretleri bireye ruhen rahatlama, yenilenme, huzur verme, ruhunu dinlendirme imkânı sunmasının yanında aynı zamanda bireyin davranışlarını gözden geçirmesine de olanak sağlıyor. Bu sayede de manevi boşluk hissine kapılmış insanlara hislerini azaltmalarında yardımcı olarak onların iyi oluşlarına katkı sağlıyor. Ayrıca verilen cevaplar doğrultusunda türbe ziyaretlerinin manevi boşluk hissini önleyici bir etkisinin olduğu da söylenebilir.

4.6.3. Hayattaki Sıkıntılar ile Başa Çıkmada Türbe Ziyaretleri

İnsanlar gündelik hayatta pek çok sorunlar yaşayabilirler bu tür durumlarda yaşadıkları stresle başa çıkma sürecine girerler. Bu süreçte bireyler gerek seküler gerekse dini ve manevi unsurları başa çıkma sürecinin bir parçası haline getirebilirler. İnsanların zor zamanlarında manevi ve dini bir başa çıkma etkinliği olarak başvurdukları davranışlardan biri de türbelerin ziyaret edilmesidir (Ayten 2012: 38). Bu başlık altında insanların hayattaki sıkıntılar ile başa çıkma sürecinde türbe ziyaretlerinin nasıl bir işlev gördüğü anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda katılımcılara, "Hayatınızda yaşadığınız acı, ölüm, felaketler vb. olumsuz durumlar yaşadığınız zaman kendinizi iyi hissetmek için türbe ziyareti yapıyor musunuz? Ne tür durumlarda yapıyorsunuz ve bu ziyaretler zorluklarınızı hafifletiyor mu? Hayatınızı ve bu yaşadığınız zorlukları anlamlandırmada türbe ziyareti yapmak size yardımcı oluyor mu? (Oluyorsa) Nasıl?" soruları sorulmuştur.

Katılımcılardan bazıları türbe ziyaretlerinin özellikle ölüm olgusu ile başa çıkmada etkili olduğuna dikkat çekmişlerdir. K1 kodlu katılımcı Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi'nde küçük çocuk mezarları gördüğünü ve bunun kendisinde küçük büyük herkesin ölebileceği ile ilgili bir farkındalık kazandırdığını, K4 kodlu katılımcı, türbelerdeki veli zatların çok önemli insanlar olduğunu ama onların da öldüğünü ve bir yakını öldüğünde bunu kabullenmesini kolaylaştırdığını, K10 kodlu katılımcı yakınlarını kaybettiğinde, acı şeylerle karşılaştığında hayatın kendisini yalpaladığını ve bu zamanlarda yaptığı şeylerden birinin türbelere yönelmek olduğunu, K11 kodlu katılımcı türbelerin ölümü hatırlatan yerler olduğunu ve bu sebeple dünyanın boş olduğunu hissederek ziyaretlerin kendisine iyi geldiğini ifade etmiştir.

"Şöyle düşünüyorum, az önce Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretlerinin türbesinde de şeyi gördüm: Küçük çocuk kabirleri de vardır. Hani yanımızda ailemizde bir büyük öldüğünde şöyle de düşünebiliyorum: Küçükler de ölebiliyor büyükler de ölebiliyor, ölümün yaşa bakmadığını her an başımıza gelebileceğini düşünüyorum." (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Yani orada yatan zatlar çok önemli insanlar olduğu için onların bile bu dünyadan göçüp gittiği aklıma geliyor. Yani en yakınlarım gittiğinde, öyle bir şey başıma geldiğinde o zatlar bile gitmiş neden onlar gitmesin gibi bir düşünce oluyor kafamda." (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Genelde işte yakınlarımızı kaybettiğimiz zamanlarda, acı şeylerle karşılaştığımız zamanlarda hayatın bir takım zorlu süreçleri var bu zorlu süreçlerde illaki hayat bizi de yalpalıyor. Yalpaladığı zamanlarda bundan sıyrılmak için ya türbelere akın ediyorsun ya Allah'ın meclislerine akın ediyorsun ya Kur'an'ı Kerim'in tefsirlerini okumaya yöneliyorsun ya dini kitapları kurcalamaya yöneliyorsun." (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Zorluklarımı hafifletmede türbe ziyaretleri etkili oluyor. Gönüle bir ferahlık geliyor. Zaten bunlar için geliyoruz türbeye. Hani tamam ben doğal olarak Türkiye'de yaşamak biraz zor olduğu için kendimiz demoralize olduktan sonra buraya gelip kendimizi, bir yıldızlarımızı fulleyip çıkıyoruz. Benim yıldızım düşüktür. Nazar olur ne bileyim en ufak bir şeyde eleştirildiğimde falan kötü hissederim. Gelirim buraya dualarımın hani kabul olmadığı zamanlarda da bile insan kendini kötü hisseder ya buraya gelirsin kendini iyi hisseder çıkarsın. En azından ölümün

olduğunu hatırlarsın. Çünkü türbelerden uzak kaldığımız zaman ölümsüzmüş gibi yaşarız ama türbeleri ziyaret ettiğimiz zaman keza mezarlıklarda aynı şekilde kendimizi ölümün olduğunu ve dünyanın gerçekten boş olduğunu hissedip çıkıyorsunuz bu da bize iyi geliyor." (K11, Kadın, 26, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

Katılımcılar türbe ziyareti yapmanın yaşadıkları zorluklar karşısında kendilerine bir rahatlama ve huzur sağladığını ifade etmişlerdir. K1 kodlu katılımcı türbe ziyaretlerinin kendisini manevi olarak rahatlattığını, K3 kodlu katılımcı türbe ziyaretlerinde maneviyatının arttığını ve huzur bulduğunu, K15 kodlu katılımcı evde de dua ettiğini fakat türbede daha manevi huzur bulduğunu, ifade etmiştir.

"Yani dediğim gibi manevi olarak rahatlatıyor. En büyük işlevi bu. Dinlenmek amacıyla gidilen bir yer gibi." (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Benim için var beni çok etkiliyor. Çünkü yani huzur buluyorum. Maneviyatımın arttığını düşünüyorum. Sonuçta bir Allah dostunu ziyaret etmek bana iyi geliyor." (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"*Evet yapıyorum. Yardımcı olduğuna inanıyorum aslında yine diyorum ben türbe değil Allah'a sığınıyorum ben evde de dua ediyorum sadece türbe değil ama burada böyle daha bir manevi huzur buluyorum."* (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi Türbesi)

Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi'nde görüşme yapılan 20 yaşında kadın bir katılımcının (K4) (gözlerinden ağladığı belli oluyordu ve hastaydı, gripti) türbe ziyaretlerini genellikle üzgün olduğu zamanlarda yaptığını söylemesi üzerine kendisine "Üzgün hissettiğiniz zamanlarda türbe ziyareti yaptıktan sonra kendinizi nasıl hissediyorsunuz, üzüntünüzün azalmasına destek oluyor mu?" sorusunun sorulması üzerine katılımcı olumlu cevap vermiştir.

"Evet oluyor. Mesela ben bugün açıkçası öyle olduğum için geldim. Biraz hüzünlü olduğum için geldim. Şu an mesela kendimi daha iyi hissediyorum." (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

İnsanlar sosyal varlıklardır. Bu yüzden mutluluklarını, acılarını, dertlerini, sıkıntılarını çevresindeki insanlar ile paylaşma ihtiyacı hissederler. Mutluluğun paylaşılması kişiyi daha mutlu kılarken; mutsuzluğun paylaşılması ise acının hafiflemesine yardımcı olur. Bazen dertlerini paylaşacak birini bulamayan insanlar

psikologlara giderek onlardan destek alırken bazen de kendilerini rahatlatacak mekanlara yönelirler. Bu mekanlardan biri de türbeler olabilmektedir. Türbe ziyaretlerini daha çok hüzünlü zamanlarında yaptığını söyleyen K5 kodlu katılımcı türbe ziyaretlerinde üzüntüsünü türbede metfun bulunan zatlar ile paylaştığını ve yükünün -yani derdinin sıkıntısının-azaldığını ifade etmiştir. K25 kodlu katılımcı ise dua ederek yükünü türbede bıraktığını ve türbelerin içsel maneviyatı yükselttiği için kendisini daha iyi hissettiğini ifade etmiştir.

> *"Genellikle daha çok duygusal, hüzünlü olduğum zamanlarda yapıyorum. Hüznüm azalsın yani paylaştıkça azalır ya onlarda büyük insanlar onlara verince biraz daha azaldığını fark ediyorum."* (K5, Erkek, 18, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Yaparım. Yani dediğim gibi içsel bir huzur sağladığı için içsel maneviyatı yükselttiği için gittiğimde en azından daha iyi hissediyorsun kendini. O yükünü birazcık olsun dua ederek orada bırakmış oluyorsun."* (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa)

K14 kodlu katılımcı hayatının bir döneminde yoğun şekilde psikolojik krizler yaşamıştır. Aile içi çatışmalar, yakınını kaybetmesi ve çocuğunun olmayacağını öğrenmesi gibi birçok stres faktörü ile karşı karşıya kalmıştır. Aile bağlarının zayıflamasıyla birlikte birey manevi bir destek kaynağı arayışına yönelmiştir. Bu yöneliş sonrasında tek sığınabileceği yerin Allah'a daha yakın olan ve daha rahat ibadet edebileceği yerler olan türbeler olduğuna karar vermiş ve türbe ziyaretleri yapmaya başlamıştır. Katılımcı türbe ziyaretlerini bir başa çıkma stratejisi olarak kullanmıştır.

> *"Evet, yani ben bundan iki sene önce zaten o zaman başladım herhalde. İki sene önce ailemden, ikinci derecede akrabalarımdan, kardeşlerimden ikisiyle de aram bozuldu bir daha konuşmamak üzere küsmüştük. O zaman annemle aram bozuktu, babamı kaybetmiştim. Tam bu sıralarda çocuğumun olmayacağını öğrendim. O zaman böyle gelmeye başlamadım. Ama o zamanlarda geldiğimde daha doğrusu o zaman tek sığınabileceğim yerlerin Allah'a daha yakın olan ibadeti daha rahat edeceğim yerler olduğunu anladım."* (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

K40 kodlu katılımcı çok kasvetli bir gün geçirdiğini farklı zorluklarla karşılaştığını ve namaz kılmak için türbeye gelip namazını kıldıktan sonra sıkıntılarının ve stresinin geçtiğini ifade etmiştir.

> "*Mesela bugün çok kasvetli bir gün geçirdim. Ankara'dan geldik, çok dertliydim, yemek falan yemedim, nasip oldu namaz kılmaya buraya geldim*

namazımı kıldım sonra bütün stres kaygı iş hayat açlık hiçbir şey yok gitti." (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

K22 kodlu katılımcı başına henüz bir felaket gelmediğini fakat gelecek olsa bile yalnız olduğunu hissetmemek için türbe ziyareti yapacağını ve bu ziyaret esnasında yapacağı duaların kendisinin iyi hissetmesinde destek olacağını belirtmiştir.

"Tabi yaparım, daha çok şükür başıma gelmedi ama yakınımda, dua etmek yalnız olmadığımı hissetmemek için gelirdim büyük ihtimalle. Evet yardımcı olurdu dualar vesilesiyle." (K22, Kadın, 23, Hz. Yûşa)

K34 kodlu katılımcı bir derdi sıkıntısı olduğunda türbelere gelerek türbelerdeki veli zatlara tutunduğunu ve onların himmetlerine inandığını ifade etmiştir. Bu inancın sebebini ise bu zatların Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) yolundan gittiğine inanan kimseler olmasından dolayı olduğunu açıklamıştır.

"Tabi ki hafifletiyor çünkü Allah'ı sevenlere tutunuyorsun. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) veda hutbesinde dedi benden sonra peygamber gelmeyecek dedi. Ama benim ipime sımsıkı tutunan sahabeler ve onların yolundan giden alimler ulemalar gelecek dedi. Biz de buradaki mübareklerin öyle olduğuna inanıyoruz. Ve bir derdimiz sıkıntımız olduğunda içinden çıkamadığımız zaman Allah herkese hidayet versin içkiye uyuşturucuya başvurmuyoruz bizim de çoluğumuz çocuğumuz var buradaki mübareklere tutunuyoruz himmetlerine inanıyoruz." (K34, Erkek, 37, Telli Baba)

K40 kodlu katılımcı ise yaşamış olduğu zor durumlar karşısında türbe ziyaretlerinin terapi ve destek vererek kendisini sakinleştirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca katılımcı türbelerde metfun bulunan her bir zatın ayrı ayrı meziyetleri olduğuna ve her kişiden ayrı bir fayda sağlayacağına inanmaktadır.

"Yaparım. Yardımcı oluyor şöyle seni daha sakinleştiriyor, sinirlerin daha böyle normal bir şeydeyken daha kafaya takıyordum daha üzüntüm hüznüm oluyordu, daha az sinirleniyorsun dediğim gibi duygusal olarak terapi ve destek verdiğine inanıyorum. Şöyle ki her bir velinin her bir türbe ziyaretindeki mübareklerin ayrı bir yeteneği olduğunu hani şöyle düşün mesela nasıl diyeyim herkesin ayrı özelliği vardır; atıyorum bir dahiliyeci vardır bir beyin cerrahı vardır buradaki mübareklerinde kendi Allah katında farklı bir yetenekleri olduğunu ve her

gittiğinde şunu düşün şefaat izni yani inşallah Allah izin verirse tabi ki sonuçta her şey Allah'ın takdiri biz vesile aracı kullardan konuşuyoruz. Bunların bize şefaatçi olacağına inanıyorum. Onlar çünkü Allah dostları ve onların kabir hayatları ki inanıyoruz ruhlar yaşıyor onlar özel görevli kullar ve onların görevlerinin bitmediğine inandığım için buraya gelen insanları da şifalandırıp gönderdiğine inanıyorum. Her birinden benim için ayrı bir özellik aldığımı düşünüyorum. Yani ayrı bir fayda aldığımı düşünüyorum. Atıyorum Yahya Efendi'nin ki ayrıdır atıyorum Aziz Mahmud Hüdâyî hazretlerinin, Vefa Sultan'ın hepsine Allah ayrı ayrı özellik vermiş o özelliklerinden Allah bizleri himmetine mazhar eylesin." (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı gibi türbe ziyaretleri bireyler için sadece dini bir ritüel değil aynı zamanda zor zamanlarda başa çıkma işlevi gören bir olgudur. Bireyler yaşamış oldukları acı, kayıp ve sıkıntılar karşısında türbe ziyareti yaparak ruhsal rahatlama yaşamaktadırlar. Türbelerde dua etmek, manevi atmosferde bulunmak ve Allah dostlarıyla sembolik olarak bağ kurmak bireylerin iç huzurunu artırmakta ve yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Türbeler bireylerin yalnız olmadıklarını hissettikleri, yüklerini bırakabildikleri ve yeniden güç toplayabildikleri anlamlı mekanlardır. Bu sebeple türbe ziyaretlerinin dini başa çıkma yöntemleri içinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

4.6.4. Hayatın Anlamının Keşfedilmesi Olarak Türbe Ziyaretleri

Manevi mekanlar, bireyler için yalnızca kutsallık atfedilen yerler değil aynı zamanda hayatın anlamını sorguladıkları ve içsel süreçlerini derinleştirdikleri sembolik alanlardır. Türbe ziyaretleri de bu bağlamda bireylerin yaşadıkları zorlukları anlamlandırmalarına, teselli bulmalarına ve maneviyatlarını yeniden inşa etmelerine zemin hazırlamaktadır (Köse, Ayten 2018: 51). Bu süreçte bireyler hem dini duygularını pekiştirmekte hem de kendi hayatlarını, geçmişi ve geleceği farklı bir gözle değerlendirme fırsatı elde etmektedir.

Katılımcılardan bazıları türbe ziyaretlerinin kendilerine manevi anlamda büyük fayda sağladığını ve yaşadıkları zorlukları kabullenme sürecinde bu ziyaretlerin etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin K1 kodlu katılımcı, türbelerin "amacını aşmadan" ziyaret edilmesi gerektiğini vurgulayarak bu ziyaretlerin yalnızca Allah'a yönelmeyi esas alması durumunda kişinin manen rahatlayabileceğini dile getirmiştir.

"Türbeler amacını aşmadan ziyaret edildiğinde gerçekten insana manevi olarak büyük fayda sağladığını hissediyorum. Yani manen rahatladığını hissediyorum. Ayrıca dilek dilemek, ip bağlamak, çaput bağlamak vs. bunlar zaten dinimizde de yok onların bir manevi rahatlık sağlayacağını da düşünmüyorum. Sadece kalpten gelerek inanarak Rabbine yönelerek dua edeceksin." (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

K17 kodlu katılımcı türbe ziyaretlerinin hayatını ve yaşadığı zorlukları anlamlandırmasında yardımcı olduğunu ve kızının ölümünü anlamlandırmasında ve bu şekilde Allah'a teslim olup isyan etmesini önlediğine vurguda bulunmuştur.

"Var, kızım öldü benim mesela, kızım doğduğunda ilk kızım kalbi durmuştu. Ama şimdi orada isyan etmeyip aslında onun bu dünyada rızkı olmadığını bilip onun sadece öbür dünyada da bizim şefaatçimiz olarak çünkü şefaat çok zor bir şeydir her şeyin rızkın paranın eşin çocuğun ölümün her şeyin Allah'tan geldiğini bilirse bir insan zaten bu dünyaya tapmaz." (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

Hz. Yûşa Türbesi'nde görüşme yatığımız bir katılımcı maneviyatını artırmak için yaptıklarını şu şekilde ifade etmiştir: *"Yani İslam inancına sahip olduğumuz için işte ibadetlerimizi farz ibadetlerimizi yerine getirmek, nafilelerle desteklemek, işte böyle alimleri ziyarette bulunup bol bol dua etmek, tövbe etmek."* (K23, Kadın, 29) kendisine bunların hayatındaki etkisini sorduğumuzda: "Yani insanın teslimiyetini artırıyor, hani bu dünyanın boşluğunu bildiği için kişi bu dünyaya değil de sadece ahiret hayatına da çalışıyor. Yani bir hayat amacını kazanmış oluyor." şeklinde cevap vererek türbe ziyaretlerinin ve diğer uygulamaların kendisine bir hayat amacı kazandırdığını ifade etmiştir.

Türbe ziyareti yapan ziyaretçilerden bazıları türbeye gelmeden önce türbe hakkında bilgi edindiklerini ve burada metfun bulunan zatın hayatını araştırarak ziyarete geldiklerini ifade etmişlerdir. Hatta hayatını bilmediği kişilerin türbelerine gitmediklerini de ifade etmişlerdir. Türbedeki veli zatın hayatındaki zorluklar ile kendi yaşadıkları sıkıntıları kıyaslayarak bu durumdan teselli bulduklarını dile getiren katılımcıların türbedeki zatın yaşam öyküsüyle bağ kurarak kendi hayatlarını anlamlandırmaları söz konusudur. Bu durumun örneğini K25 kodlu katılımcının verdiği cevapta görmek mümkündür.

"Tabi ki anlamlandırmada da var. Birçok türbede aynı zamanda onların hikayelerini de biliyoruz. Bilmediğimiz yerleri çok ziyaret etmiyoruz. Daha çok

bildiğimiz yerleri ziyaret ediyoruz ve onların hayatlarına göre bizimkilerin çok daha hafif şeyler olduğunu bildiğimiz için oradan teselli bulmuş oluyoruz." (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa)

Bazı katılımcılar ise türbe ziyaretlerinin başlarına gelen sıkıntıları ve hayatlarını anlamlandırma sürecinde herhangi bir işlevi olmadığını belirtmişlerdir. K32 kodlu katılımcının cevabında da bunun örneğini görebiliriz.

"Hayır sadece manevi açıdan gidip görmek istiyorum." (K32, Kadın, 45, Telli Baba)

Katılımcıların verdikleri bu cevaplardan anlaşıldığı üzere türbe ziyaretlerinin bazı bireyler için hayatı, ölümü, yaşadıkları zorlukları anlamlandırma, teslimiyet geliştirme ve manevi olarak güçlenme gibi işlevleri yerine getirdiği ortaya çıkmaktadır. Bazı katılımcılar ise türbe ziyaretini sadece huzur arayışı olarak değerlendirmekte hayatındaki olayları anlamlandırma sürecinde herhangi bir bağlantı kurmamaktadır. Bu durumda türbe ziyaretlerinin hayatı ve yaşanılan zorlukları anlamlandırma sürecinde bireysel farklılıklar gösterdiği söylenebilir.

4.7. Ziyaret Sonrası Manevi Değişimler

Bu başlık altında türbe ziyaretlerinden sonra bireyin manevi dünyasında ne gibi manevi değişimler olduğu incelenecektir. Bu bağlamda katılımcılara, "Türbe ziyareti yaptıktan sonra manevi dünyanızda bir değişiklik oluyor mu? (Oluyorsa) Ne gibi değişiklikler hissediyorsunuz?" sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların türbe ziyaretleri sonrasında yaşadıkları manevi değişimler, duygusal, davranışsal ve bilişsel düzlemlerde çeşitli etkiler doğurmaktadır. Yapılan mülakatlar türbe ziyaretlerinin bireylerin iç dünyalarında geçici ve kalıcı birtakım dönüşümler yarattığını göstermektedir.

Ziyaret sonrası en sık ifade edilen duygusal durum, derin bir içsel huzur ve ruhsal rahatlamadır. Katılımcıların birçoğu türbe ziyaretlerinin ardından yüklerinden arındıklarını, ferahladıklarını ve daha dingin bir ruh haline geçtiklerini ifade etmektedirler. Bu durum, K4, K6, K8, K33, K35 ve K36 kodlu katılımcılar tarafından "yükün hafiflemesi", "kasvetin kalkması", "arınmışlık" gibi ifadelerle betimlenmiştir. Bu ifadeler, türbe ziyaretlerinin bireylerin ruhsal sıkıntılarını hafifletici ve içsel huzuru yeniden sağlayıcı bir işlev taşıdığını göstermektedir.

"Türbe ziyaretinden hemen sonra bir rahatlamış hissediyorum. Yüküm hafiflemiş gibi hissediyorum." (K4, Kadın, 20, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Rahatlamış oluyorum, arınmış hissediyorum." (K6, Kadın, 19, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Tabi. Şimdi insan türbelere, ibadete, zikre yöneldiği zaman illaki içinde rahatlık, kalbinde rahatlık oluyor. Bunu insan hemen hissetmese de zamanla hissediyor kendindeki değişimi." (K8, Erkek, 23, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Aslında spesifik olarak büyük değişiklikler olduğunu söyleyemem ama o inançla geldiğim için bir rahatlama bir dinginlik, yeşilliğe bakınca ya da doğaya bakınca da olan rahatlık burada da oluyor. Yani anlatmak zor açık konuşmak gerekirse." (K33, Kadın, 33, Telli Baba)

"Kendimi o gün içerisinde daha böyle huzurlu hissediyorum. Daha böyle kötü düşünceler gelmiyor ya da karanlık ya da böyle bunalmış hissiyat gelmiyor. Hani İstanbul'da yaşarken biraz bunalmış hissediyor ya insan o hissiyat böyle biraz duruluyor." (K35, Kadın, 24, Telli Baba)

"Yani ekstrem olarak değil ama hafif bir rahatlama hissi daha böyle ruhani soyut seviyeye geçiş diyeceğim." (K36, Erkek, 39, Telli Baba)

Bazı katılımcılar ise türbe ziyaretlerinin ardından ibadet pratiklerinde bir artış ya da özen oluşturduğunu belirtmiştir. Bu durum, dua, namaz gibi dini davranışlara yönelimin arttığını ortaya koymaktadır. Yeğin'de (2015), yaptığı araştırmada türbe ziyareti sonrası dini yaşantıdaki değişiklikleri ele almıştır. Söz konusu araştırmada "İbadetlerime daha fazla dikkat etmeye başladım." diyenlerin oranı %30,0, "Dine olan ilgim daha da arttı." diyenlerin oranı 22,5 bulunmuştur. Bu çalışmada da benzer bir sonucu K10, K14, K27 ve K30 kodlu katılımcıların cevaplarında görebiliriz. Dolayısıyla ziyaretin ardından gelen geçici ya da kalıcı davranışsal dönüşümlerin, bireylerin dini aidiyetlerini pekiştirmeye destek olduğu anlaşılmaktadır.

"Oluyor, yani türbe ziyaretinden sonra birkaç saatim manevi olarak daha yoğun geçiyor. Sonra o maneviyat azalıyor. Ama gün içerisinde onun manevi huzuru sirayet ediyor." (K10, Erkek, 44, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi) bu katılımcıya "Yoğunluktan kastınız nedir?" diye sorulduğunda: *"Yoğunluktan kastım kendimi*

Allah'a daha iyi kul olarak hissediyorum. Mesela türbe ziyaretinden önce cemaatle iki vakit kılabiliyorsam ziyaretten sonra onu dört beş vakte taşıyabiliyorum. Yani normalde namazlarımı kılıyorum ama cemaatle kılmak lüks." cevabını vermiştir.

"Oluyor yani ben işten güçten çok fazla böyle namazlarda böyle kazalara bırakan aksatan birisiyim ama buraya geldikten sonra ya da gelmeden önce namazlarımı aksatmamaya çalışıyorum. Ya da işte akşam yatarken dua okuyup yatıyorum. Biraz daha normal bir Müslümanın yapması gereken şeylere yönlendiriyor." (K14, Kadın, 38, Yahya Efendi Türbesi)

"Kesinlikle oluyor. Namazlarımdan daha çok keyif alabiliyorum, okuduğum Kur'an'dan daha çok keyif alabiliyorum. Belki psikolojik ama daha iyi hissediyorum günlük ibadetlerimde." (K27, Kadın, 24, Hz. Yûşa)

"*Oluyor maneviyatımız birazcık daha artıyor, birazcık daha İslam'a yaklaştığımı hissediyorum, mesela namazlarımı da daha atlatmamaya çalışıyorum."* (K30, Erkek, 28, Hz. Yûşa)

Katılımcılar, türbe ziyaretlerinde yaptıkları duaların, kabul olduğuna ilişkin güçlü bir inanç taşımaktadır. Bu durum ziyaretlerin bir nevi "duaların kabul olduğu mekanlar" algısıyla değerlendirildiğini göstermektedir. Bunu K3, K13 ve K11 kodlu katılımcıların ifadelerinde görmek mümkündür. Bu katılımcıların cevaplarda duaların kabulünün vurgulanması, ziyaretin bireylerin inanç dünyasındaki umut duygusunu pekiştirdiğini ve manevi motivasyon sağladığını ortaya koymaktadır.

"Kesinlikle oluyor. Özellikle buraya gelip yaptığım dualar genelde kabul oluyor. İnşallah yine öyle olur. Kendimi huzurlu ve mutlu hissediyorum." (K3, Kadın, 40, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

"Oluyor tabi. Bir kere girdiğiniz ile çıktığınızdaki ruh haliniz aynı olmuyor, oranın frekansını kesinlikle alıyorsunuz. Ve ben kendi deneyimlerime göre birçok güzel duamın da kabul olduğunu görmüş birisiyim." (K13, Kadın, 40, Yahya Efendi Türbesi)

K1, K17 ve K40 kodlu katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle türbe ziyaretlerinin ardından bireylerin kendi yaşamlarına dair tefekküre yöneldiği, dünyaya olan bakışlarının değiştiği ve daha sade,

anlamlı bir yaşam anlayışına yöneldikleri görülmektedir. Cevaplardaki içsel sorgulamalar, türbe ziyaretinin bireylerde "kendini aşma" ya da "benliğin ötesine geçme" yönünde bir etki yarattığını göstermektedir.

> *"Tabi ki oluyor. Yani insanız beşer şaşar. Belli bir süre daha bir dikkat ediyoruz konuşmalarımıza, hareketlerimize, ibadetlerimize vs. ama beşer şaşar dediğim gibi."* (K1, Kadın, 39, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Kesinlikle oluyor rüya yoluyla ben rüya yoluyla mübarek zatlardan bir şeyler isterim. Allah'ın da takdiriyle zatlarda rüya yoluyla bazı şeyleri gösterir. Hem öğretme babında hem de yol gösterici babında. Sonra içimdeki kasvet tamamen ortadan kalkıyor, aslında bu dünyanın da boş olduğunu ve buradan sadece yolcu olarak geçtiğimizi düşünüyorum, bu dünya boş buradan sadece geçiyoruz. Buraya geldiğimiz zaman her şeyin boş olduğunu sonuçta anne, baba, çoluk çocuk, eşimiz herkes bireysel sorgulanacak. Buraya geldiğimiz zaman yani nasıl diyeyim dünya yok evren yok sadece Allah ile aranda bir bağ var ve o huzur veriyor. Kâbe'yi düşünüyorum, Peygamber Efendimizi düşünüyorum. Kendime geliyorum. Yani ne biliyim değişik bir hal. Burada para pul unvan şöhret geçmiyor burada."* (K17, Erkek, 40, Yahya Efendi Türbesi)

> *"Evet. Mesela yani şöyle hayatın daha tabi ki rutin gündelik hayatımız devam ediyor ama hayatın daha boş olduğunu yani büyük zatların çile çekip de hani o nasıl o makama geldikleri falan onları tefekkür etmeye çalışıyorsun kendi kendine sonra diyorsun ki sen hiçsin, ki zaten hiçiz galakside zerre bile değiliz yani bu şekilde."* (K40, Kadın, 54, Telli Baba)

Bazı katılımcılar ziyaretin ardından oluşan manevi duygular nedeniyle tekrar tekrar gelme arzusunda olduklarını belirtmiştir. Bu durum türbe ziyaretinin bireylerde süreklilik gösteren bir bağlılık ve aidiyet oluşturduğunu göstermektedir. K2 ve K32 kodlu katılımcıların cevaplarında bunu görebiliriz. Cevaplardaki ifadeler, türbe ziyaretlerinin bireylerde sürekli bir manevi tatmin arayışı doğurduğunu ve mekâna yönelik bir duygusal bağ geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

> *"Olabiliyor. Mutlu oluyorum. Tekrar tekrar geliyor insan."* (K2, Kadın, 57, Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

> *"Yani daha çok yapma isteği geliyor daha artıyor sanki. İçimde güzel bir huzur oluyor nasıl anlatabilirim ki o hissiyatı yani hep gitmek istiyorum hatta Yuşa*

Hazretleri'nden çıktık burayı bulduk buraya geldik. Buradan sonra nereye gideceğiz bilmiyorum. Bugünü kendimize ayırdık hem Cuma diye güzel bir gün." (K32, Kadın, 45, Telli Baba) diyen katılımcıya Hz. Yûşa ile Telli Baba Türbesi'nin arasındaki mesafenin uzak olduğunu ve bunu aynı gün içinde yapmanın motivasyonunun ne olduğunu sorulduğunda: *"Valla bilmiyorum ki Allah aşkı mı diyeyim ne diyeyim. Güzel zatlar diyeyim, onların yaşadığı yerleri görmek diyeyim yani."*

Bazı katılımcılar türbe ziyaretleri sonrasında manevi dünyalarındaki değişimleri psikolojik olarak destekleyici, güç verici bir deneyim olarak tanımlamıştır. Zor zamanlarda Allah'a daha içten yönelme, kendini yalnız hissetmeme ve umudu diri tutma gibi işlevleri vurgulamıştır. Bunu, K15 ve K25 kodlu katılımcıların ifadelerinde görmekteyiz.

"*Valla ben olduğuna inanıyorum ne zaman gelsem böyle bir şey için sığınsam ya ben orda türbeye değil de Allah'a dua ediyorum. Diyorum ki herhalde bunlar Allah'ın çok sevdiği insanlarmış bu kadar çok insanlar gelip dua ediyor ben de o düşünceyle aslında Allah' a sığınıyorum aslında türbeye değil de Allah'a sığınıyorum çok şükür istediğim her şey oldu sıkıntılı zamanlarımda da geliyorum, çocuklarımın eğitim hayatı içinde geldim. Sıkıntılı zamanlarımda geldiğimde güçlü hissediyorum."* (K15, Kadın, 54, Yahya Efendi Türbesi)

"İçsel huzur, yine rahatlık. Yani umut etmiş oluyorsun en azından çünkü bir dua ediyorsun ve diyorsun ki yer gök dua ile. Ben biliyorum ki işte yüzüm yok ama gittiğim yerde bana bir şekilde destek olunacak diye düşünüyorsun." (K25, Kadın, 40, Hz. Yûşa)

Sonuç olarak katılımcıların ifadeleri, türbe ziyaretlerinin bireylerde çok boyutlu manevi değişimler ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu değişimler ruhsal rahatlama, ibadete yönelme, dua kabulü beklentisi, davranışsal dönüşüm, umut ve güç kazanımı gibi çeşitli biçimlerde tezahür etmektedir. Türbe ziyaretlerinin bireylerin dini kimliklerini yeniden hatırladıkları, inançlarını pekiştirdikleri ve gündelik hayatın karmaşası içinde sığınak buldukları birer anlam mekânı işlevi (Köse ve Ayten 2018: 57; Canel-Çınarbaş, Çiftçi, Bulgan 2013: 31) gördüğü anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, popüler dindarlığın tezahürlerinden biri olan türbe ziyaretleri ile ilgilidir. Çalışmanın temelinde maneviyat kavramı ele alınmış; özellikle maneviyatın boyutları olan anlamlandırma, başa çıkma ve kutsal ile ilişki kurma süreçleri kapsamında türbe ziyaretlerinin işlevleri değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı, bireyleri yargılamak ya da inançlarını eleştirmek olmayıp her kesimden insanın pratiklerinde yer alan türbe ziyaretlerinin birey üzerindeki etkisini din psikolojisinin perspektifinden incelemektir. Bu bağlamda bilimsel araştırmalarda sıkça kullanılan nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve türbe ziyareti yapan farklı yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyine sahip katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde "Bireyler maneviyat kavramını nasıl tanımlamakta ve bu kavramı hayatlarında nasıl konumlandırmaktadırlar? Türbe ziyaretleri bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamada ve anlam arayışlarını desteklemede nasıl bir işlev görmektedir? Türbe ziyaretleri bireylerin yaşadıkları olumsuz yaşam olayları karşısında başa çıkma mekanizmaları geliştirmelerine nasıl katkı sağlamaktadır? Bireylerin kutsal ile temas kurma deneyimleri, türbe ziyaretleri aracılığıyla nasıl şekillenmektedir? Türbe ziyaretlerinde gerçekleştirilen ritüeller, bireylerin manevi dünyalarında nasıl bir etki oluşturmaktadır? Türbe ziyaretlerinin zamanlaması ile bireylerin ruhsal durumları arasındaki ilişki nasıl şekillenmektedir?" sorularına cevap aranmıştır.

Çalışma İstanbul'da bulunan dört türbede yürütülmüştür. Bunlardan ikisi Asya kıtasında bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî ve Hz. Yûşa Türbesi; ikisi ise Avrupa kıtasında bulunan Telli Baba ve Yahya Efendi Türbesi'dir. Çalışmaya Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi'nden 11, Yahya Efendi Türbesinden 10, Hz. Yûşa Türbesi'nden 10, Telli Baba Türbesi'nden 10 olmak üzere toplamda 41 kişi katılmıştır. Görüşme ve gözlem yoluyla elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemi ile tahlil edilmiştir.

Elde edilen verilere göre çalışmaya katılanların çoğunluğunu kadınlar (28 kişi) oluşturmaktadır. Katılımcıların din eğitimlerini tek bir yerden değil farklı kanallardan edindiklerini tespit edilmiş olup bu bağlamda en çok verilen cevap ise aile (26 kişi) olmuştur. Bunun yanı sıra Kur'an Kursları, camiler ve okullar da din eğitimi noktasında bireylerin en fazla yararlandıkları yerler arasındadır. Katılımcılardan bazılarının ise din eğitiminde temel bilgileri aile, Kur'an Kursu ya da okul gibi yerlerden edindikten sonra dini konularda daha da derinleşmek için ya da meraklarının artmasıyla sosyal medya gibi farklı kanallara yöneldikleri belirlenmiştir.

Katılımcıların maneviyat algılarını öğrenmek amacıyla "Sizce maneviyat nedir?" sorusu sorulmuştur. Bazı katılımcılar maneviyatı içsel huzur, mutluluk, rahatlama vb. ifadelerle özdeşleştirirken bazı katılımcılar maneviyatın kutsal ile olan bağına dikkat çekmiştir. Bazı katılımcılar da maneviyatı kişisel ve içsel bir deneyim olarak tanımlamıştır. Katılımcılardan bazıları ise maneviyatı tanımlarken "sığınılan liman" ve "insanın içine doğan güneş" gibi metaforlar kullanmışlardır. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda katılımcıların maneviyatı oldukça öznel ve çok boyutlu bir kavram olarak tanımladıkları tespit edilmiştir.

Bireylerin maneviyat algılarını nasıl davranışa dönüştürdüklerini görmek amacıyla katılımcılara yöneltilen "Maneviyatınızı artırmak için çaba gösteriyor musunuz? (Evet ise neler yapıyorsunuz? Bunları yapmanın sizin hayatınıza nasıl etkisi oluyor?)" sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda maneviyatın, bireylerin yaşamlarında sadece inançla sınırlı kalmadığı; duygusal, davranışsal ve içsel boyutlarıyla çok yönlü bir deneyim alanı oluşturduğu görülmüştür. Maneviyat, bazı bireylerde ibadet, türbe ziyareti ve dua gibi geleneksel dini pratiklerle; bazı bireylerde ise doğayla bağ kurma, iyilik yapma, yalnız kalma vb. eğilimlerle tezahür etmektedir. Bu tecrübeler bireylere psikolojik olarak rahatlama sağlarken onların hayatlarına yön ve anlam kazandırmalarına da destek olmaktadır. Ayrıca katılımcıların maneviyat tanımlarında doğrudan dini ifadeler kullanmasalar da maneviyatlarını artırmak için dini pratiklere yöneldikleri görülmüştür. Bu da Türkiye'de din ve maneviyatın hâlâ bireylerin zihinlerinde iç içe olduğunu göstermektedir. Türbe ziyaretleri de bu algının bir tezahürüdür.

Türbe ziyaretlerinde gerçekleştirilen dua, namaz, Kur'an okuma gibi ibadetlerin yanı sıra türbede bulunan nesnelere dokunma, öpme, su içme, tel kesme gibi ritüellerin bireylerin manevi dünyalarında farklı etkileri olduğu görülmüştür. Katılımcıların bazıları bu ritüellerin maneviyatlarını arttırdığını, huzur ve ruhsal rahatlama sağladığını, bazı ritüellerin (çeşmeden su içme) şifa olacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Bazı katılımcıların ise bu gibi ritüelleri bâtıl buldukları ve yapmadıkları tespit edilmiştir. Ancak yapılan gözlemler, katılımcıların söylemleri ile pratikleri arasında her zaman tutarlılık olmadığını, özellikle toplumda yaygın olan bazı uygulamaların sosyal uyum ya da geleneksek alışkanlıklar sebebiyle yapıldığını ortaya koymuştur.

Türbelerin ve türbelerde metfun bulunan veli zatların bireylerin kutsal ile ilişki kurmasında en temelde "aracı" rolünü üstlendikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre türbe ziyaretlerinin, bireylerin kutsala yönelme biçimlerinin somutlaştığı, türbelerin hem dini hem de psikolojik işlev taşıyan özel mekânlar olarak anlam kazandığı görülmüştür. Çoğunlukla türbeleri kutsal yerler olarak gören katılımcılar, burada dua ettiklerinde türbede yatan veli zatların vesilesiyle Allah'a daha çok yaklaşacaklarına

ve dualarının daha çabuk kabul olacağına inanmaktadırlar. Bu inanç, onlara huzur, rahatlama ve manevi tatmin sağlamaktadır. Bazı katılımcılar türbeleri ruhsal iyileşme, enerji yükseltme ve içsel arınma mekânı olarak tanımlamaktadırlar. Dolayısıyla türbelerin, çoğu insan için ruhsal bir sığınak, manevi destek kaynağı ve ibadet mekânı olarak işlev gördüğü söylenebilir. Ayrıca türbe ziyaretini bir davet ya da çağrılma olarak hisseden bireylerin, bu deneyimi özel bir seçilmişlik hissiyle yaşadıkları ve bunun da manevi dünyalarında derin bir etki bıraktığı görülmektedir. Katılımcıların hem olumlu hem olumsuz ruh halleri içinde türbe ziyareti yaptıkları göz önüne alındığında, türbe ziyaretlerinin yalnızca sıkıntılı dönemlere özgü değil, her an yaşanabilen ve günlük yaşamla bütünleşmiş bir kutsala yönelme pratiği olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların ifadeleri, türbe ziyaretlerinin bireyler için yalnızca dini bir ritüel değil, aynı zamanda umut, huzur ve ruhsal destek sağlayan önemli bir başa çıkma yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır. Türbelerde dua etmek, bireylere dualarının kabul olacağına dair güven ve umut aşılamakta; bu da özellikle çaresizlik, umutsuzluk ve hastalık gibi zorlayıcı durumlarda bireylerin ruhsal olarak rahatlamasına yardımcı olmaktadır. Türbelerde bulunan zatların Allah dostu olduğuna inanılması, bu mekanların Allah'a yakınlaşmada bir vesile olarak görülmesine neden olmaktadır. Bazı katılımcılar için türbeler, yaşadıkları acı ve kayıpları anlamlandırmaya, teslimiyet geliştirmeye ve manevi güç kazanmaya katkı sağlarken; bazıları ise türbe ziyaretlerini yalnızca huzur bulma aracı olarak değerlendirmekte, yaşamsal olaylarla doğrudan ilişkilendirmemektedir. Dolayısıyla türbe ziyaretlerinin anlamlandırılmasında bireysel farklılıkların olduğu fakat genel olarak bireylerde ruhsal iyileşme ve manevi başa çıkma işlevi gördüğü tespit edilmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden, türbe ziyaretlerinin bireylerde ruhsal rahatlama, ibadete yönelme, dua kabulü beklentisi, davranışsal dönüşüm, umut ve güç kazanımı gibi çok boyutlu manevi değişimler ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Bireylerin türbe ziyaretlerinde dini kimliklerini yeniden hatırladıkları, inançlarını pekiştirdikleri ve manevi olarak tatmin sağladıkları anlaşılmıştır.

Özetle türbe ziyaretlerinin, bireylere başa çıkma, anlamlandırma ve kutsala yönelme bağlamında çok yönlü manevi destek sağladığı görülmektedir. Türbe ziyaretleri insanların yaşamlarında karşılaştıkları olumsuz yaşam olaylarıyla baş etmelerinde umut, huzur ve içsel rahatlama sağlayarak ruhsal iyi oluş hallerini arttırmaktadır. Bu ziyaretler bireylerin yaşadıkları çaresizlik, kayıp, acı ve felaketleri anlamlandırmaları noktasında onlara destek sağlamaktadır. Türbede metfun bulunan veli zatlar ve ziyaret sırasında yapılan dua, ibadet ve sembolik ritüeller aracılığıyla bireyler kutsala yönelmekte; kutsal ile kurdukları bağı güçlendirmektedirler. Dolayısıyla türbe ziyaretlerinin, bireylerin maneviyatlarını derinleştirerek manevi bir tatmin sağladığı görülmüştür.

Bu araştırma birtakım eksiklikleri de içerisinde barındırmıştır. Bundan sonra yapılacak tezlerde bunların dikkate alınmasında yarar vardır. Öncelikli olarak çalışma nitel metotla yapıldığından sadece dört türbeden veri toplanmıştır. Oysa sadece İstanbul'da beş yüzden fazla türbe bulunmaktadır. İleriki çalışmalarda nicel bir metotla pek çok farklı özellikleri olan türbelerin tasnif edilerek her farklı grubu temsilen bir türbenin seçilmesi ve bu türbelerden en az yüz kişiye anket yapılarak maneviyat, anlamlandırma ve başa çıkma ilişkisine dair daha rahat genellenecek bilgilere ulaşılabilir. Ayrıca, literatürde maneviyat-türbe ziyareti ilişkisini doğrudan ele alan spesifik bir ölçek bulunmamaktadır. Bu bağlamda geliştirilecek bir ölçek için bu araştırmanın verilerinden yararlanılabilir.

KAYNAKÇA

Acar, H. (2014), "Manevi İyi Oluş ile Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2: 391- 412.

Açıkgöz, Ö. (2004), "Türk Müslümanlığının En Belirgin Vasıfları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* 148: 159-178.

Aday, E. (2013), Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, Doktora Tezi, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ak, M. (2012), Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Türk Popüler Dindarlığı, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ak, M. (2018), Türk Halk Dindarlığı ve Evliya İnancı: Sosyolojik Bir Yaklaşım, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi,* 86:95-110.

Alparslan, S. M. (2016), İnanç Turizmi: Seyyid Burhanettin Türbesi Ziyaretçilerine Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altan, A. (2007), Beykoz Yuşa Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altınlı- Macic, M. (2021), *Turkish Students' Spirituality Today,* İstanbul: DEM Yayınları.

Arıcı, Ş. (2023), Türkiye'de Ziyaret Fenomeninin Kars Ebu'l- Hasan Harakani Türbesi Örneğinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslantürk, Z. (2001), *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Atasagun, G. (2006), "Ziyaret Fenomeni", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 21: 33-60.

Ay, M.E. (1994), "Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkisi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,* 1:163-170.

Ayten, A. (2012), *Tanrı'ya Sığınmak,* İstanbul: İz Yayıncılık.

Ayten, A., Vural, M.E. (2023), *Ah Bu Gençler*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Ayverdi, İ. (2006), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Bandura, A. (1986), *Social Foundations of Thought and Action,* Amerika Birleşik Devletleri: Prentice Hall.

Batar, Y. (2012), "Türkiye'de Din Eğitimi ve Toplumsal Beklentiler -Konya Örneği-", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4: 121-152.

Bilgili, H. (2022), Bilecik Türbeleri ve İnanç Sistemindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Böke, K. (2017), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri,* İstanbul: Alfa Yayınları.

Budak, S. (2021), *Psikoloji Sözlüğü,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Canel Çınarbaş, D. (2015), "İslami ve İslam Öncesi İnançlar ve Psikoloji: Türkiye'de Yerel Sağaltım Yöntemleri Bağlamında Türbe ve Hoca Ziyaretleri", *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 2/1:27-39.

Canel- Çınarbaş, D., Çiftçi, A., Bulgan, G. (2013), "Visiting Shrines: A Turkish Religious Practice and Its Mental Health Implications", *Int J Adv Counselling,* 35: 16-32.

Cengiz, K., Küçükural, Ö. ve Gür, H. (2023), *Türkiye'de Spiritüel Arayışlar,* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2009), "Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma", İstanbul: Sabancı Üniversitesi Araştırma Raporu.

Çelik, A.A. (2013), Türbe Mekânı, Türbe Kültürü: İstanbul'da Üç Türbede Yapılan Niteliksel Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çevik, M. (2007), "Kutsal'ın Anlam Alanı", *Yüzüncü Yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 13:130-142.

Çiftçi, A. (2022), Türbe Ziyaretleri Üzerine Psikososyolojik Bir İnceleme: Çorum Hıdırlık Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Demirci, K. (2002), "Kutsiyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 26: 495-496.

Durkheim, E. (2011). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri,* (Çev. Fuat Aydın), Ankara: Ataç Yayınları.

Düzgüner, S. (2013), Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi: Kan Bağışı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma, Doktora Tezi, Konya, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Düzgüner, S. (2021), *Maneviyat Algısı ve Yansımaları,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Eliade, M. (2023), *Kutsal ve Kutsal Dışı,* (Çev. Ali Berktay), İstanbul: Alfa Yayınları.

Elmacı, L. (2017), Ziyaret Fenomeni ve Din: Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, O. (2013), Aziz Mahmut Hüdayi ve Türbesi Etrafındaki Folklorik Unsurların İncelenmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ericek Maraşlıoğlu, Ş. ve Saffet, K. (2022), *Ruh Sağlığı ve Din Disiplinler Arası Çalışmalar,* Ankara: Sonçağ Yayınları.

Erkan Çetin, A. (2022), Popüler Kültürün Bir Boyutu Olarak Türbe Ziyaretlerinin Sosyal Medyada Temsili, Yüksek Lisans Tezi, Bolu, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Folkman, S. ve Moskowitz, J.T. (2004), "Coping: Pitfalls and Promise", *Annual Review of Psychology,* 55: 745-774.

Frankl, V.E. (2021), *İnsanın Anlam Arayışı,* İstanbul: Okyanus Yayınları.

Gider, Ş. (2009), Halk Dindarlığının Bir Göstergesi Olarak Adak ve Ziyaret Fenomeni: İstanbul Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Gözgeç, H. (2017), İnanç Turizmi Kapsamında İmam-ı Birgivi Türbesi'ni Ziyaret Eden Kadınların İnanca İlişkin Beklenti ve Deneyimlerinin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güç, A. (1998), "Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları -I,* Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayıncılık.

Güler, A, Halıcıoğlu, M.B. ve Taşğın, S. (2015), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma,* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Günay, Ü. (2003), "Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü Dergisi,* 15/2:5-36.

Günay, Ü., Güngör, H., Taştan, A. (2015), *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni,* Ankara: Otorite Yayınları.

Horozcu, Ü. (2010), Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek Duaları, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ilıcak, N. G. (2020), Mehmet Emin Tokadî Hakkında oluşturulan Memorat Örnekleri, *Turkish Studies – Language*, 15/1: 207-221.

James, W. (2021), *Dinsel Deneyimin Çeşitleri: İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme,* (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Kalafat, Y. (1999), "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları-I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 40: 511-524.

Kandemir, M.Y. (2013), "Ziyaret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 44: 496-498.

Karaca, F. (2022), *Dini Gelişim Psikolojisi,* İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Karacoşkun, M. D. (2012), "Dile Benden Ne Dilersen: Türbe Ziyareti ve Dileklerine Sosyopsikolojik Çözümlemeler", *İslami İlimler Dergisi,* 7:13: 69-121.

Karasar, N. (2007), *Bilimsel Araştırma Yöntemi,* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kartal, A. (2017), Konya Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar, Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, M. (2005), "Ruh Sağlığı ile Dini Başa Çıkma Metodu Olarak Dua ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım." *EKEV Akademi Dergisi.* 9/24: 11-32.

Köse, A. ve Ayten, A. (2016), *Din Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Köse, A. ve Ayten, A. (2018), *Popüler Dindarlık: Türbeler Üzerine Psiko- Sosyolojik Bir Araştırma,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kutluay, İ. (2009), *Mukaddes Zaman ve Mekanlar*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Narçın Demir, N. G. (2021), Türbe Ziyaretleri ve Manevi Destek İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Aziz Mahmut Hüdai Türbesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Özcan, Z. (2020), *Merhamet Psikolojisi: Zihinsel İmgeler Işığında Merhamet,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Özkan, A. (2009), Türbe Ziyaretlerini Pisko-Sosyolojik Boyutu: Eyüp Sultan Türbesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pargament, K. I. (1997), *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice,* New York: The Guilford Press.

Peker, H. (2014), *Din Psikolojisi,* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Pınar, Z. (2013), Duanın Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri (Sivas/Şarkışla İlçesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Polat, F. (2007), Elâzığ Harput Arap Baba Türbesi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Püsküllüoğlu, A. (2004), *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Rio, C.D.M., White, L. J. (2016), "Maneviyatı Dindarlıktan Ayırmak: Hilomorfik Bir Bakış Açısı", (Çev. Selma Baş), *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 37: 73-113.

Subaşı, Z. (2018), Kültürel Psikoloji Bağlamında Yerel Sağaltım Yöntemleri: Karacaahmet Türbesi ve Keçeci Baba Türbesi Örnekleri, Doktora Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, H. (2013), "Yahya Efendi, Beşiktaşlı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 43: 243-244.

Tanman, M.B. (1991), "Aziz Mahmut Hüdayi Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 4: 340-343.

Tekin, M. (2008), *Ziyaret Fenomeni Çerçevesinde Dua ve Sosyal Sorunlar,* İstanbul: Pınar Yayınları.

Teksarı, S. (2005), *İstanbul Türbeleri,* İstanbul: Gül Yayınları.

Tokat, L. (2014), *Anlam Sorunu,* Ankara: Elis Yayınları.

Toprak, B. ve Çarkoğlu, A. (2000), *Türkiye'de Din Toplum ve Siyaset,* İstanbul: TESEV Yayınları.

Topsakal, H.R. ve Çelik, İ. (1996), *Örnekleriyle Türkçe Sözlük,* Ankara: MEB Yayınları.

Tuncer, M. (1996), Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri ve Tezahürleri: Eyüp Sultan Türbesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tuzcu, F. (2019), İstanbul'un Dört Türbesinin (Aziz Mahmut Hüdayi, Hz. Yuşa, Telli Baba, Yahya Efendi) İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ülken, H.Z. (1969), *Sosyoloji Sözlüğü,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Vergote, A. (2002), "Kutsal", (Çev. Halife Keskin, Asım Yapıcı), *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2/2: 207-235.

Vural, M.E., (2021), Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Webster, (1964), *Webster's New World Dictionary of The American Language,* Cleveland and New York: The World Publishing Company.

Yavuz, Y.Ş. (2012), "Tevessül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 41:6-8.

Yeğin, H. İ. (2015), "Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Sebepleri: Hayreddin Tokâdî Türbesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 15/1: 277-302.

Yeşiltaş, H. (2023), Kayseri'de Seyyid Burhanettin Türbesini Ziyaret Eden Kadınların İnanç Turizmine İlişkin Beklenti ve Deneyimlerinin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2000), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2009), "Türbe Ziyaretlerinin Fert Üzerindeki Etkileri (Bilecik Örneği)", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, H.K. (1991), "Aziz Mahmut Hüdayi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 4:338-340.

Yılmaz, S. (2012), Türbe Ziyaretlerinin Sosyolojik Anlamı: Şeyh Şaban-ı Veli ve Mevlâna Türbeleri Örneği, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, Z. (2020), "Gençliğin Anlam Arayışında Din Eğitiminin Katkısının İncelenmesi", *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11/1: 376-395.

EKLER

EK1

MÜLAKAT FORMU

1) Yaş:

2) Eğitim seviyesi

3) Medeni hal:

4) Dini bilgilerinizi nereden aldınız?

5) Sizce "maneviyat" nedir?

6) Maneviyatınızı arttırmak için çaba gösteriyor musunuz? (Evet ise neler yapıyorsunuz? Bunları yapmanın sizin hayatınıza nasıl etkisi oluyor?)

7) Türbe ziyareti esnasında maneviyatınızı artırmak / geliştirmek için ne tür uygulamalar yaparsınız?

8) Türbeler size manevi kutsal mekân hissi veriyor mu kendinizi türbe de nasıl hissediyorsunuz?

9) Türbe ziyaretleri yaptıktan sonra manevi dünyanızda bir değişiklik oluyor mu? Oluyorsa ne gibi değişiklikler hissediyorsunuz? Maneviyat arayışı

10) Kendinizi manevi boşlukta hissettiğiniz zamanlar oluyor mu? (Oluyorsa)Bu zamanlarda neler yapıyorsunuz? Türbe ziyaretleri yapmak manevi boşluk yaşadığınız zamanlarda bu boşluğu azaltamaya yardımcı oluyor mu?

11) Hayatınızda yaşadığınız acı, ölüm, felaketler vb. olumsuz durumlar yaşadığınız zaman kendinizi iyi hissetmek için türbe ziyareti yapıyor musunuz? Ne tür durumlarda yapıyorsunuz ve bu ziyaretler zorluklarınızı hafifletiyor mu? Hayatınızı ve bu yaşadığınız zorlukları anlamlandırma da türbe ziyareti yapmak size yardımcı oluyor mu? (Oluyorsa) Nasıl?

12) Türbelerin ya da türbelerde metfun bulunan kişilerin kutsal/aşkın ile ilişki kurmanızda ne gibi bir işlevi var?

13) Türbelerdeki nesnelere dokunup, öpme ya da türbede bulunan çeşmeden su içme gibi ritüellerin (manevi olarak) sizde ne gibi tezahürleri oluyor?

14) Türbelerde olmasını istediğiniz şeyler için dua etmenin/dilek dilemenin sizin için anlamı nedir ve türbelerde dua etmek/dilek dilemek size nasıl hissettiriyor?

15) Türbe ziyaretlerini en çok kendinizi nasıl hissettiğiniz (mutlu, sıkıntılı, stresli, kaygılı vb.) zamanlarda yaparsınız, neden?

16) Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Katılımınız için teşekkür ederim.